

ISSN 2074-8167

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

НАУКОВІ ЗАПИСКИ КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ

Випуск XXV

Засновані у 1996 р.

Харків
2011

Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 2 від 25.02.2011 р.)

До збірника включено статті, які об'єднує тема виховання як засобу досягнення гармонії і злагоді особистості з довкіллям. Дослідження спираються на культурологічну ідею, що означає розкриття закономірностей освіти через аналіз впливу різних видів культури, мистецтва, мови на вдосконалення морально-духовного розвитку особистості, зміцнення здоров'я та забезпечення активного довголіття через постійний пошук умов злагоди, гармонії шляхом співробітництва й партнерства. Соціальна ідея та особистісна культура розглядаються з погляду підготовки вихованця до адекватного вибору поведінки та успішної роботи та навчання.

Редакційна колегія:

Нечепоренко Л.С. – докт. пед. наук, заслужений професор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, лауреат міжнародної премії з педагогіки (головний редактор);

Пасинок В.Г. – докт. пед. наук, проф., декан факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна;

Міхільов О.Д. – докт. філол. наук, проф., зав. кафедрою зарубіжної літератури Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, академік АН ВШ України;

Микитюк О.М. – докт. пед. наук, проф., заслужений працівник народної освіти України, проректор з наукової роботи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;

Пономарьова Г.Ф. – канд. пед. наук, проф., академік Міжнародної академії наук педагогічної освіти, заслужений працівник народної освіти України, ректор Харківського гуманітарно-педагогічного інституту;

Сущенко Т.І. – докт. пед. наук, проф. кафедри управління навчальними закладами та вищої школи Класичного приватного університету м. Запоріжжя;

Кондрашова Л.В. – докт. пед. наук, проф., проректор Криворізького педагогічного університету.

Адреса редакційної колегії:

61077, Україна, м. Харків, пл. Свободи, 4
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра педагогіки. Тел. (057) 707-51-78 к. 6-78
staff@univer.kharkov.ua

Статті прорецензовано

Свідцтво про державну реєстрацію ХК № 34 від 27.06.2001

© Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна, оформлення, 2011

© Харківський гуманітарно-педагогічний
інститут, оформлення, 2011

ЗМІСТ

Нечепоренко Л.С.

ДОСВІД РОБОТИ КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ ХНУ
ЗА 160 РОКІВ ВІД ДНЯ ЗАСНУВАННЯ..... 7

Анненкова І.П.

МОНІТОРИНГ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВНЗ..... 16

Бабакіна О.О., Колесникова О.М.

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ЯК НАЙБІЛЬШ ЕФЕКТИВНИЙ
І БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ЗАСІБ
НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ..... 27

Беляєв С.Б.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
В УМОВАХ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ 35

Боченко О.В.

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС ТА ІДЕАЛЬНА ШКОЛА
В. СТОЮНІНА..... 42

Давидова Ж.В.

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ 47

Дьоміна Ю.В.

ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ 56

<i>Зеленська Л.Д.</i> ДОСВІД РОБОТИ ВЧЕНИХ РАД УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ ХІХ СТОЛІТТЯ ЗІ СТИМУЛЮВАННЯ СТУДЕНТІВ ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ	62
<i>Золочевський В.В.</i> ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ З ПРОБЛЕМ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ	72
<i>Кравцова Л.О., Манойло І.С.</i> МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ДИСЦИПЛІНА	82
<i>Кузьміна Л.В.</i> ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ....	88
<i>Молчанюк О.В., Полякова І.В.</i> САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....	96
<i>Нечепоренко М.В.</i> ЕСТЕТИЧНІ ПОЧУТТЯ ЯК СКЛАДНИК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ.....	106
<i>Пилипенко Є.О.</i> РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ	112
<i>Погребняк Н.М.</i> ОСНОВНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ АНГЛІЙСЬКОЇ ОСВІТИ.....	118

<i>Прошкін В.В.</i> ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО НАУКОВОЇ РОБОТИ ЧЕРЕЗ МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ СТУДЕНТСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	128
<i>Самсонова А.А.</i> РОЛЬ СТУДЕНЧЕСКОГО НАУЧНОГО ОБЩЕСТВА В ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ.....	137
<i>Сейко Н.А.</i> САМОСТІЙНА НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У СТРУКТУРІ ТА ЗМІСТІ КУРСУ «МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»	146
<i>Степанець І.О.</i> ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗМІСТУ ЇЇ ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ НАУКОВО- ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	155
<i>Столярова Н.П.</i> ПЕДАГОГІКА СПІВРОБІТНИЦТВА – ЦЕ ВІДКРИТА ПРОГРАМА В РОБОТІ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	164
<i>Ткаченко Т.В.</i> ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В КЛАСІ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ	169
<i>Уйсімбасєва Н.В.</i> ВПЛИВ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ТА ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	178

Фадєєва Т.О.

ІНТЕРНЕТ-ПІДТРИМКА У ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНІЙ
ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ 186

Цебрій І.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ І ВИХОВНА
СИТУАЦІЯ В ДУХОВНО-МОРАЛЬНІЙ ПАРАДИГМІ
ОСВІТИ ПАПИ ГРИГОРІЯ ВЕЛИКОГО 194

Шумілова І.Ф.

ШЛЯХИ ЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА ВИХОВАННЯ
УЧНІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ 203

Шумська О.О.

ПОЗААУДИТОРНА НАУКОВО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
СТУДЕНТІВ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
(ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ) 215

Ярошук Л.Г.

ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ
СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ОСНОВИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ ТА МОНІТОРИНГУ
ЯКОСТІ ОСВІТИ” 223

НАШІ АВТОРИ 230

УДК 371

**ДОСВІД РОБОТИ КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ ХНУ
ЗА 160 РОКІВ ВІД ДНЯ ЗАСНУВАННЯ**

Нечепоренко Л.С.

**ДОСВІД РОБОТИ КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ ХНУ
ЗА 160 РОКІВ ВІД ДНЯ ЗАСНУВАННЯ**

Нечепоренко Л.С.

В статті розглядається шлях відкриття і розвитку кафедри педагогіки, починаючи від дня її заснування указом царя від 17 листопада 1850 року. Аналізуються окремі етапи становлення кафедри як підрозділу університету та перспективи її розвитку. Визначено основний напрямок науково-педагогічних досліджень, якими є онто-інвайронментальна педагогіка, спрямована на пошук гармонізації особистості з довкіллям і собою.

Ключові слова: онто-інвайронментальна педагогіка, гармонізація поведінки особи з довкіллям, добродійність, єдність традиційних і сучасних педагогічних технологій.

**ОПЫТ РАБОТЫ КАФЕДРЫ ПЕДАГОГИКИ ХНУ
ЗА 160 ЛЕТ СО ДНЯ ОСНОВАНИЯ**

Нечепоренко Л.С.

В статье рассматривается путь открытия и развития кафедры педагогики, начиная от дня ее основания указом царя от 17 ноября 1850 года. Анализируются отдельные этапы становления кафедры как подразделения университета и перспективы ее развития. Определено основное направление ее научно-педагогических исследований – онто-инвайронментальная педагогика, направленная на поиск гармонизации личности с окружающей средой и собой.

Ключевые слова: онто-инвайронментальная педагогика, гармонизации личности с окружающей средой, добро, единство традиционных и современных педагогических технологий.

THE WORKING EXPERIENCE OF A DEPARTMENT OF PEDAGOGIC THROUGH 160 YEARS FROM A DAY OF ITS ESTABLISHMENT

Necheporenko L.S.,

A way of establishment and development the department of pedagogic, starting from the day of its foundation by tsar law at November 17, 1850 is examined in the article. Stages of its development as a part of university and the perspectives of its development in the future are considered. The main scientific research is made due to onto-environmental pedagogic, which investigates ways of harmonization a personality with environment and with itself.

Key words: onto-environmental pedagogic, harmonization of behavior a personality, doing good and kind things, the unity of traditional and modern pedagogical technologies.

Рік, що минув і той, що починається, знаменується знаменною датою: 160 річчям з дня заснування кафедри педагогіки в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна. В архівному сховищі, матеріали якого вивчав декан історичного факультету професор С.І. Посохов, який і познайомив з ними автора, було знайдено запис наступного змісту: «РГИА. Ф. 733. Оп. 50, Д. 615 Дело об учреждении в Харьковском университете кафедры педагогика. 1850 г. Фонд министерства народного просвещения. Описание 50 – Харьковский научный округ. 5/17 окт. 1850 Об учреждении каф. Педагогика II Сб. пост. По МНП. – СПб., 1864. – Т.2. стр 2. – стб. 1017. 3 ноября – дополнение – стр. 11». Педагогіка як навчальна дисципліна читається з 1807 року. Перерви в читанні лекцій з педагогіки бували через відсутність спеціалістів.

Харківський університет стояв тоді на чолі навчального округу, куди входили, в різний період, від 14 до 20 губерній, а тому педагогічна освіта була постійно в полі зору адміністрації. Як структурне утворення кафедра педагогіки виконувала не тільки функції загальноосвітні, але й професійні. Першим викладачем педагогіки в Харківському університеті був А.Г. Рейніш (1807-1811 рр.). З відкриттям педагогічного інституту читання педагогіки було доручено його директору, професору Х.Ф. Ромелю. В 1811 р. проф. Х.Ф. Ромель розробив і видав «План і пра-

вила педагогічного інституту» та керівництво для студентів і слухачів з курсу «Дидактика і методика». В наступні періоди курс педагогіки читались наступними спеціалістами: проф. Е.К. Мауер (1825-1830), проф. А.О. Валіцький (1837-1852), проф. М.О. Лавровський (1852-1863). В різні роки педагогіку викладали проф. М.М. Лунін, А.П. Рославський-Петровський, І.Я. Кронеберг, К.А.Дьяченко, Ф.А. Зеленогорський, приват-доценти М.А. Маслов, І.С. Продан. В період з 1805 по 1850 рр. 42 випускники університету стали викладачами, професорами університету. Після першого завідувача кафедри педагогіки професора Х. Роммель (1850-1851 рр.) став проф. М.О. Лавровський (1852-1863 рр.).

З відкриттям кафедри читання педагогічних дисциплін стає систематичним, а обговорення професійно-педагогічних завдань переходить у розряд загально університетських завдань.

Вага педагогічних дисциплін в університеті в XIX столітті й аж до довоєнних років була досить висока: до 30%. Курс педагогіки як обов'язкової дисципліни читався на всіх факультетах, крім медичного. Практичні й семінарські заняття проводились з загальної педагогіки, історії педагогіки, теорії виховання і з дидактики.

З часу утворення і творчої діяльності кафедри тематика наукових досліджень змінювалась у відповідності до соціально-політичної і економічної кон'юнктури. Розпочинались наукові пошуки з того, що проводився історичний аналіз класичної педагогічної думки. Вивчались праці Я.А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо, І.Г. Песталоцці та ін.

Із 160 років автор цієї статті працює на посадах доцента, професора, зав. кафедри понад 30 років, із них 18 років – як керівник. За ці три десятиліття кафедра домоглась деяких успіхів, серед яких основними є такі три:

- зміцнення кафедри кількісно й професійно за рахунок випускників університету;
- відкрито аспірантуру, докторантуру, вчену спеціалізовану раду (працювала з 2000 по 2003 рік);
- підготовлено до захисту й захищено дисертації лише 30 осіб, з них 10 – працюють у ХНУ.

15 кандидатів педагогічних наук підготовлено вже нашими викладачами, які пройшли нашу наукову школу. По два кандидати наук підготували проф. Пасинок В.Г., доц. Донцов А.В., доц. Ткачова Н.О., 6-ох кандидатів наук підготувала доц. Веретенко й троє канд. пед. наук – із числа викладачів кафедри було підготовлено в АПН СРСР.

Провідна місія членів кафедри – це орієнтація на науковий пошук, його організація та здійснення.

Першим доктором кафедри в XX столітті став її тодішній зав. каф. Ярмоленко П.А. (1987, Москва, АПН). Захист був складним, але відбувся, і хай він буде повчальний для усіх нас. Чотири спроби захисту відбулись у одній і тій же спецраді, якою керував академік Атутов В.І.

Протягом кількох років кафедрою досліджувалась тема з питань трудового виховання та профорієнтації. На жаль, реальні можливості класичного університету вимагали дещо іншого підходу. Суть його полягала в тому, щоб забезпечити студентів загальними знаннями про закономірності освітнього процесу в школі та ВНЗ, озброїти їх практичними педагогічними вміннями підготовки й проведення уроків по спеціальності, виховної роботи з учнями, здійснювати загально педагогічний вплив на батьків, громадськість. З 1988 року кафедральною темою була проблема педагогічної культури. Тема – педагогічна культура – стала провідною на десятиліття. Вона містила можливість зробити відкриття нового напрямку – онто-інвайронментальної педагогіки. В останню вплились і теми вивчення і аналізу передового педагогічного досвіду, іміджу спеціаліста, моральної культури, педагогіки співробітництва, соціалізації та ін.

Здійснення науково-дослідної роботи по темі «Онто-інвайронментальна педагогіка як наука про гармонізацію особистості з довкіллям» у найширшому розумінні у навчально-освітній і виховній діяльності, виробничій, професійній одразу об'єднує такі основні теми, якими є: **гармонія, гармонізація, соціалізація**. Вона втілюється у пошуках умов гармонії у спілкуванні, що дає педагогіка злагоди. Нами розглядається така **єдність** з погляду психолого-педагогічних наук і пов'язаних з ними емоційно-вольових і мовленнєво-мовознавчих процесів. Звертаємо увагу на те, що **єдність** як основна умова нормального життя і діяльності людини розглядається як провідний принцип

педагогічної діяльності. Але хто й коли повинен розкривати можливості феномену єдності, щоб застерегти кожну окрему особу й людство від небуття, від знищення й самознищення? Відповідь одна: педагог, сім'я, школа, ВНЗ. І сьогодні кафедра педагогіки звернулась до розробки нових педагогічних технологій, в основу яких покладено такі ключові поняття, як: енергія, інформація, довкілля, особа (з її намірами, думками, мотивами), успіх чи поразки окремих осіб, суспільства, груп).

Єдність є основний принцип педагогічної діяльності й розглядається онтопедагогікою з погляду навчання, розвитку, виховання особистості. Інвайронментальна педагогіка як наука про впорядкованість взаємозв'язків особистості, колективу з довкіллям, гармонізацію всього довкілля та кожного, хто в ньому перебуває. В системі ідеї єдності розглядаються нами й **вічні морально-духовні цінності** як складники й умови успішної підготовки учнів і студентів до успішної професійної діяльності. Розуміння кожним з вихованців основних ідей, визначень, понять є запорукою не тільки успіху, але й здоров'я. Тут стає необхідним використання «енергоінформаційних наук», нових даних біологічної, медичної, мистецтвознавчої, фізико-математичної та інших напрямків.

Енергоінформаційними системами є: людина, група, людство, світ. Саме вони вирішують і єднають всі впливи у житті. До них входять такі елементи, як:

- енергоінформаційні поля
- біополя
- електромагнітні
- торсинові та ін.

Виявляється «навіть перебувати в позитивно настроєної людини буває корисно», оскільки вона запрограмована на створення оздоровчих ефектів (по ж. «Науковий світ» № 7, 2010).

Вивчаючи «тонкоенергетичні зворотні зв'язки між окремими групами, особами, які бувають із знаком плюс і мінус, можна зробити висновки про те, що зло, не знайшовши ворога, повертається, як правило до свого автора. Зло ніколи не забуває стежку до свого творця. І такою ж є доброчинність, любов, поблажливість. Вони пам'ятають і люблять своїх творців, повертаючись до них та забезпечуючи комфорт.

Члени кафедри і аспіранти кафедри педагогіки ХНУ досліджували різні аспекти проблеми теорії і практики виховання на основі онто-інвайронментальних засад педагогіки. До них можна віднести публікації ст. викл. Боченко О.В., доц. Донцова А.В., доц. Нечепоренко М.В., доц. Жукової О.А., доц. Гапона В.І., доц. Беляєва С.Б., канд. пед. наук Шведової Я.В., проф. Подоляка Я.В., аспірантів І. Кушнір, А. Стерлігової, К. Волкової, С. Андрєєва, Ю. Кривonos, Є. Пилипенко та ін.

160-річчя від дня заснування кафедри педагогіки в Харківському класичному університеті є знаменною датою з 3-х причин:

1. Указом царя Олександра І кафедра засновувалась з метою професійної орієнтації студентів для забезпечення випускників реальними освітньо-виховними знаннями, спрямованими на позитивне розв'язання питань працевлаштування.

2. Відкриттям кафедри педагогіки в Харківському університеті (поряд з існуванням Головного Педагогічного інституту в С.-Петербурзі) підкреслювалась висока місія викладачів і науковців університетів у підготовці своїх вихованців до роботи в школі. Реально було поставлено завдання вчити майбутніх учителів на базі засвоєння передових наукових знань і озброювати їх практичними педагогічними вміннями та роботи з вихованцями.

3. Підкреслювалась важлива роль загальнопедагогічної підготовки студентів і самої науки як гуманітарно й професійно спрямованої.

З погляду принципу єдності навчання, виховання, освіти, спрямованої на підготовку учнів і студентів до злагодженої взаємодіяльності з довкіллям та тісних зв'язків між кожною людиною і людством та довкіллям взагалі. Науковцями розробляються спецкурси й спецсемінари у відповідності до сучасних вимог. Студенти й аспіранти позитивно сприймають ідеї педагогіки співробітництва, бо знаходять у ній можливість для успішної самореалізації через гармонізацію власної поведінки з навколишнім світом.

Основними досягненнями кафедри педагогіки в наукових дослідженнях є відкриття таких закономірностей і умов щодо самореалізації особистості, здатних сприяти досягненню нею успіхів у професійній діяльності та гармонізації своєї поведінки з довкіллям простими освітніми засобами, якими є:

1. Опанування системою сучасних соціально-філософських, педагогічних і морально-психологічних знань інформаційних технологій для формування на їх основі умінь і навичок життєдіяльності на принципах злагоди.

2. Формування міжособистісних доброзичливих відносин.

3. Прийняття ідейних морально-духовних переконань, заснованих на вічних ідейно-естетичних цінностях.

4. Засвоєння естетичних знань, що активно формують бажання і готовність жити за законами краси.

5. Розуміння сутності позитивного іміджу як елементу особистісної культури, що допомагає пошуку власних прийомів педагогічної майстерності.

6. Розуміння необхідності засвоєння опосередкованих механізмів формування моральної культури, до яких відносяться такі, як: соціально-орієнтований, морально-нормативний, морально-регулятивний.

7. Формування моральної та мовленнєвої культури майбутніх учителів у контексті розвитку їх духовності та готовності до управлінської діяльності, що допомагає виробленню морально-екологічного, соціального й фізичного здоров'я.

Розроблені спецкурси з актуальних питань педагогіки користуються визнанням студентів і спеціалістів. Такими є: “Основи педагогічної майстерності”, “Педагогіка особистості”, “Інвайронментальна педагогіка”, “Самовиховання”, “Імідж педагога”, “Моральна саморегуляція особистості”, “Валеологічна культура”, “Мовленнєва культура студента”, “Виховна робота в літньому оздоровчому таборі” та ін.

Провідною темою дослідження на наступні роки залишається проблема самореалізації особистості засобами онто-інвайронментальної педагогіки та оволодіння загальною, педагогічною й особистісною культурою, формування готовності до гармонізації власної поведінки з довкіллям. В ній органічно поєднуються прогресивні ідеї історії педагогіки, передового досвіду освіти з питань гармонізації стосунків і поведінки особи через злагоду з навколишнім світом та готовності до вибору міри, оцінки характеру міжособистісних стосунків. Переважна більшість викладачів і співробітників кафедри одержала базову освіту в рідному університеті, мають дипломи з відзнакою, володіють, як пра-

вило, рідною (державною) мовою та іноземною.

В 1995-1996 навчальному році кафедра пройшла атестацію в повному обсязі. Атестаційна комісія під головуванням ректора визначила, що як загальноуніверситетська кафедра педагогіки має аспірантуру, докторантуру, досліджує актуальну тему, заснувала фахове видання “Наукові записки” й повною мірою забезпечує виконання усіх видів навчального та науково-методичного навантаження.

Викладачами, аспірантами, докторантами кафедри щорічно видається від 20-40 науково-методичних матеріалів та наукових статей, монографій, які мають практичне значення.

Проведені кафедрою наукові конференції “Управління навчально-методичним процесом підготовки педагогів” (1990 рік, матеріали видані в 1991 р.), “Високі технології виховання” (1995 рік). Видано 2 томи “Матеріалів”. Проведена Всеукраїнська науково-теоретична конференція “Українська система виховання: пошуки, проблеми, перспективи” (2001 рік) засвідчують, що професорсько-викладацький колектив володіє високим рівнем методології і методики дослідження.

Успішно працюють над докторськими дисертаціями доценти А.В. Донцов, І.О. Ковальова. Опубліковані ними методичні матеріали й монографії “Формування моральних механізмів поведінки студентської молоді” А.В. Донцова, “Образ педагога” І.О. Ковальної викликали зацікавленість фахівців і використовуються науковцями в дослідницькій роботі.

Характерною особливістю науково-педагогічних досліджень кафедри педагогіки ХНУ є їх соціально-практична спрямованість, сутність якого полягає у тому, щоб віднайти такі закономірності виховного впливу на учнів і студентів, знання яких допомагали б пошуку ефективних прийомів формування здорового способу життя, толерантності, уміння робити відповідний до ситуації вибір поведінки та уникати насилля, конфліктів і домагатись успіху педагогічними засобами.

В 2009 році кафедра активно працювала при підготовці й проведенні Круглого столу, присвяченого виконанню міжнародного проекту “Діти емігрантів про себе”. Виступали за Круглим столом зав. кафедрою Л.С.Нечепоренко й аспіранти.

Науково-педагогічні ідеї вчених кафедри є таким новим дослід-

ницьким надбанням, яке можна кваліфікувати як цінне відкриття закономірностей процесу навчально-виховної діяльності, спрямованої на одержання позитивних результатів, якими є толерантна поведінка, інтелігентність, поблажливе ставлення до інших осіб, відмова від заздрощів, зажерливості, розпусти, гордині, жорстокості, гніву, суму та ін. Саме система позитивних педагогічних засобів впливу на студента містить у собі поступовий і невідворотний результат досягнення успіхів студентів у майбутній професійній діяльності та приватному житті.

В нашій освітньо-дослідницькій діяльності була така приємна подія, коли всі наші студенти (біологічний факультет) під впливом позитивних прийомів педагогічного впливу (1981-1991) виявили бажання продовжувати навчання в аспірантурі при кафедрі педагогіки. Позиція студентів полягала в тому, щоб знайти такі умови навчання учнів, щоб переконати їх у найтіснішому зв'язку з довкіллям, яке необхідно берегти для свого благополуччя. Ідеї доброчинності – це надзвичайно продуктивні засоби впливу, особливо коли вони ілюструються конкретними прикладами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердяев Н.А. Самопознание (Опыт философской автобиографии). – Москва: «Книга», 1991. – 446 с.
2. Вернадский В.И. Биосфера и ноосфера. – М.: Наука, 1989. – 261 с.
3. Гельвеций К.А. Истинный смысл системы природы. – М.: Новая Москва, 1923, – 163 с.
4. Донцов А.В. Формування моральних механізмів поведінки студентської молоді. – Харків: “Шлях”, 1999. – 226 с.
5. Лосев А.Ф. Бытие – имя – космос. – М.: Мысль, 1993. – 958 с.
6. Лосский Н.О. Условия абсолютного добра: основы этики: Характер русского народа. – М.: Политиздат, 1991. – с. 180-196.
7. Нечепоренко Л.С. Педагогічна майстерність. Монографія. – Харків: ХНУ. 2009. – 270 с.
8. Нечепоренко Л.С., Куліш С.М. Педагогічна освіта в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна. До 160-річчя кафедри педагогіки. Монографія. – Харків : Видавничий центр ХНУ, 2010. – 200 с.
9. Нечепоренко М.В. Емоційно-вольова культура студента / Монографія. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – 180 с.

УДК 37.012

**МОНІТОРИНГ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВНЗ**

Анненкова І.П.

кандидат педагогічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

**МОНІТОРИНГ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВНЗ**

Анненкова І.П.

У статті розглядається моніторинг як засіб управління системою підготовки студентів до науково-дослідницької діяльності у вищому навчальному закладі. Розкрито суть моніторингу системи підготовки студентів до науково-дослідницької діяльності. Теоретично обґрунтовано базову модель системи моніторингу. Висвітлено мету, об'єкти, суб'єктів моніторингу науково-дослідницької діяльності студентів, комплекс моніторингових показників.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність, моніторинг в освіті, моніторинг системи підготовки студентів до науково-дослідницької діяльності, система моніторингу.

**МОНИТОРИНГ СИСТЕМЫ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ
К НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ВУЗАХ**

Анненкова И.П.

В статье рассматривается мониторинг как средство управления системой подготовки студентов к научно-исследовательской деятельности в высшем учебном заведении. Определена суть понятия мониторинга системы подготовки студентов к научно-исследовательской деятельности. Теоретически обосновано базовую модель системы мониторинга. Определены цель, объекты, субъекты мониторинга научно-исследовательской деятельности студентов, а также комплекс мониторинговых показателей.

Ключевые слова: научно-исследовательская деятельность, мониторинг в образовании, мониторинг системы подготовки студентов к научно-исследовательской деятельности, система мониторинга.

**THE MONITORING OF THE SYSTEM OF STUDENTS' PREPARATION
TO RESEARCH ACTIVITY IN HIGHER EDUCATIONAL
ESTABLISHMENT**

Annenkova I.P

In this article the author examines the monitoring as mean of management the system of students' preparation to research activity in higher educational establishment. The essence of monitoring of the preparation's system of students to research activity is revealed. The base model of the monitoring system is grounded in theory. A purpose, objects, subjects of monitoring of students' research activity, complex of monitoring indexes are highlighted.

Keywords: research activity, educational monitoring, monitoring of the preparation's system of students to research activity, monitoring system.

Постановка проблеми. Сьогодні українське суспільство здійснює перехід до *цивілізованої* ринкової економіки, немислимої без конкурентної боротьби капіталомістких, наукомістких й інтелектомістких систем, проектування й експлуатація яких вимагає насамперед залучення фахівців, із якісною науково-дослідною підготовкою, а останнє визначається насамперед якістю освіти. Високі темпи інтелектуалізації на всіх рівнях (науковому, культурному, педагогічному, «робочої сили» — кваліфікованих робітників) відбивають загальносвітову тенденцію до зближення дослідницької культури особистості з економічними імперативами. Очевидно, що потреба суспільства в принципово нових технічних рішеннях і в якісно нових фахівцях, які володіють технологією наукової творчості, буде зростати з кожним роком. В означених умовах вищі навчальні заклади стають перед необхідністю розробки таких важелів впливу на освітній процес, які б гарантували досягнення поставлених цілей. У зв'язку з цим при розгляді питань сучасного функціонування й розвитку вищої

освіти на перший план виходять проблеми якості освіти, моніторингу якості освіти у вищих навчальних закладах.

Аналіз досліджень і публікацій. У 90-х роках ХХ століття інтерес до моніторингу в педагогічній науці та практиці активізується. Сучасні дослідження проблем моніторингу вивчають: ефективність роботи початкових шкіл (Вілмс та ін.); рівень розвитку моніторингу в межах загальноосвітніх навчальних закладів (А. Вілохін, А. Ісаєва, Г. Сігеева, В. Кальней, С. Шишов. Дж. Уілмс та ін.); організацію поточного відслідковування системи здобутих знань, умінь і навичок учнів (В. Аванесов та ін.); оцінювання навчальних програм (Д. Кемпбелл та ін.); добір еквівалентних груп, класів для вивчення ефективності експериментальних і контрольних шкіл (Ч. Тедлі та ін.).

Проте, незважаючи на величезний інтерес дослідників, проблема підвищення якості як і раніше достатньою мірою не розв'язана, зокрема недостатньо досліджені різні теоретико-методологічні підходи до якісної підготовки майбутнього фахівця й особливо стосовно до внутрішньовісвіського управління, не сформувалася цілісна концепція внутрішньовісвіського управління якістю освіти з позицій сучасних досягнень різних наук, таких, як філософія, педагогіка, соціологія, недостатньо розроблені підходи до визначення критеріїв якості вищої освіти, механізмів моніторингу та процесів його запровадження.

Метою нашої статті є теоретичне обґрунтування моделі системи моніторингу підготовки студентів до науково-дослідницької діяльності у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Саме поняття «моніторинг» представляє інтерес із точки зору його теоретичного аналізу, оскільки не має однозначного тлумачення, тому що вивчається й запроваджується в різних сферах науково-практичної діяльності. Складність формулювання визначення цього поняття пов'язана також із його віднесеністю як до сфери науки, так і до сфери практики. Моніторинг можна визначити як «постійне спостереження за яким-небудь процесом із метою визначення його відповідності бажаному результату або вихідним пропозиціям – спостереження, оцінювання та прогноз стану навколишнього середовища у зв'язку з діяльністю людини». Отже, моніторинг являє собою достатньо складне й неоднозначне явище. Він запроваджується в різних

сферах і з різноманітними цілями, але при цьому має загальні характеристики, властивості, риси, хоч існує й розвивається досить ізольовано в межах тієї чи іншої науки або галузі управління. Можна зазначити, що ступінь вивченості й інтенсивність запровадження його в різних сферах діяльності не рівнозначні.

Так, наприклад, можна говорити про певний рівень розв'язання проблем моніторингу, як на прикладному, так і на теоретичному рівнях у галузі екології. Тут поняття моніторингу визначено й приймається більшістю науковців. Достатньо глибоко опрацьований його методологічний апарат, створені засоби вимірювання, адекватні поставленим завданням, існує відпрацьована система моніторингу, що містить у собі збір, збереження, обробку й поширення одержаної інформації, його статус закріплений на законодавчому рівні. Н.Ф. Реймерс зазначає, що сенс моніторингу полягає у виконанні двох взаємопов'язаних функцій спостереження (стеження) і попередження. Такий моніторинг спрямований на фіксацію негативних наслідків господарських дій та їх вторинних ефектів і значить має низький прогностичний потенціал [6]. І.В. Бестужев-Лада під моніторингом розуміє систематичне спостереження, оцінювання та прогноз стану навколишнього середовища, обумовлені господарською діяльністю людини.

Отже, моніторинг може розглядатися так:

1) як спосіб дослідження реальності, що запроваджується в різних науках;

2) як спосіб забезпечення сфери управління різноманітними видами діяльності через надання своєчасної та якісної інформації.

У педагогіці моніторинг має свої етапи становлення й розвитку. Інтерес до моніторингу як явища педагогічного процесу вперше виникає в 30-ті роки XX століття. Шлях становлення й розвитку моніторингу у світовій системі педагогіки, за дослідженням О. Локшиної, пройшов три етапи.

Перший етап становлення (30–50-ті роки), посиляючись на американського вченого Р. Тайлера, дослідниця відзначає як такий, що “вперше акцентував увагу на можливості системного підходу в галузі моніторингу, починаючи від адекватного структурування змісту освіти й закінчуючи ефективними процедурами оцінювання навчальних до-

сягнень учнів із основних дисциплін із урахуванням не лише здобутих знань, а й сформованих умінь і навичок”.

Другий етап (60-70-ті роки) пов’язаний із діяльністю групи вчених Центру порівняльних досліджень у галузі освіти (США), яка ініціює проведення міждержавних моніторингових досліджень шляхом тестування навчальних досягнень учнів.

Третій етап (80-90-ті роки) – це період завершення формування моніторингу як цілісної системи, що включає збір даних на різних рівнях освіти, урахує контекстуальну інформацію, ресурсний внесок, освітній процес та освітні результати й передбачає інтерпретацію отриманих фактів з метою вироблення плану подальших дій.

Одне з найбільш усебічних досліджень освітнього моніторингу виконано О.М. Майоровим. У його праці [3] розглянута історія становлення моніторингу, побудована розгорнута класифікація видів моніторингу за різними ознаками, сформульовані вимоги до інформації зворотного зв’язку, надається огляд різних таксономій, що є підґрунтям для побудови систем моніторингу, визначені його функції, дано загальне визначення поняття “моніторинг в освіті”.

Проте на підставі аналізу досліджень моніторингу в галузі освіти свідчить, що в означеній галузі ще існує ціла низка нерозв’язаних проблем як методологічного, так і прикладного характеру. Сьогодні не існує спільної думки з такого фундаментального питання як визначення поняття “моніторинг”. Т.А. Стефановська визначає це поняття так: “Діагностика, оцінювання і прогнозування стану педагогічного процесу: відслідкування його перебігу, результатів, перспектив” [5, с. 18]. Посилаючись на це визначення, доходимо висновку, що авторка включає процеси оцінювання та прогнозування до складу моніторингу, суттєво розширюючи обсяг поняття і наділяючи його функціями, що виходять за межі процедур, пов’язаних із інформаційним забезпеченням управління освітньою системою. Із точки зору В.І. Андрєєва, педагогічний моніторинг являє собою “системну діагностику якісних і кількісних характеристик ефективності функціонування й тенденцій саморозвитку освітньої системи, включаючи її цілі, зміст, форми, методи, дидактичні й технічні засоби, умови й результати навчання, виховання й саморозвитку особистості й колективу” [1, с. 37]. У цьому

визначенні, навпаки, поняття моніторингу звужується до діагностики, що ускладнює використання даних моніторингу у сфері управління названими у визначенні процесами. В одному з психолого-педагогічних словників моніторинг визначається як “контроль із періодичним стеженням за об’єктом моніторингу й обов’язковим зворотним зв’язком” [4, с. 134]. Якщо в попередньому визначенні моніторинг ототожнюється з діагностикою, то в даному випадку автори зводять його до контролю з досить невизначеним “періодичним стеженням”. Немає єдності й у виборі предмета моніторингу. Для Т.А. Стефановської – це педагогічний процес, для В.І. Андрєєва – ефективність функціонування й тенденції саморозвитку освітньої системи. У процитованому вище психолого-педагогічному словнику предмет моніторингу взагалі не конкретизується. Цієї хиби позбавлене визначення, запропоноване С.Є. Шишовим і В.О. Кальней, які під моніторингом у системі “вчитель-учень” розуміють “сукупність безперервних контрольних дій, ще дають можливість спостерігати й коригувати за необхідності просування учня від незнання до знання” [7, 135]. Прогностичної функції моніторингу автори не визначають.

Одне з найбільш загальних визначень освітнього моніторингу запропонував О.М. Майоров: “Моніторинг в освіті – це система збору, обробки, зберігання й поширення інформації про освітню систему або окремі її елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дає можливість дійти висновків про стан об’єкта в будь-який момент часу й дає прогноз його розвитку” [3, с. 85]. Воно легко конкретизується для окремих освітніх підсистем шляхом уточнення предмета моніторингу.

Створення інформаційних умов для формування цілісного уявлення про стан системи освіти, про якісні й кількісні зміни в ній є основною метою моніторингу розвитку системи освіти.

Ця мета природно виникає на певному етапі еволюції освітньої системи. Її здійснення неможливе без становлення необхідних умов, наявності інтелектуальних, фінансових і матеріально-технічних можливостей самої системи освіти та її структурних компонентів. Величезне значення має усвідомлення суб’єктами цієї системи доцільності розробки реалістичної моделі моніторингу.

Основними завданнями моніторингу розвитку системи освіти є:

1. Вироблення комплексу показників, що забезпечують цілісне уявлення про стан системи освіти, про якісні й кількісні зміни в ній.
2. Систематизація інформації про стан і розвиток системи освіти.
3. Забезпечення регулярного й наочного представлення інформації про процеси, що відбуваються в системі освіти.
4. Інформаційне забезпечення аналізу та прогнозування стану й розвитку системи освіти, прийняття управлінських рішень.

Можна сказати, що одним із завдань моніторингу є попередження про те або інше неблагополуччя, небезпеку для ефективного функціонування об'єкта. Причому не просто констатація факту змін, що представляють небезпеку, а саме попередження про неї перш ніж ситуація може стати незворотною. Тим самим створюється можливість запобігти або мінімізувати можливий деструктивний розвиток подій.

Завдяки виконанню мети й завдань, моніторинг розвитку системи освіти є універсальним за своїми дослідницькими і практичними можливостями механізмом впливу й корекції діяльності суб'єктів управління системою.

Освітній моніторинг – категорія педагогічна й управлінська, оскільки він не копіює загальних положень теорії інформації, а переводить їх на мову педагогіки, психології й управління. Соціальна суть освітнього моніторингу визначається тим, що саме він є головним засобом контролю й обліку передачі соціального досвіду (змісту освіти) молодим поколінням.

На відміну від загальноприйнятого розуміння контролю освітній моніторинг представляє форму організації, збору, зберігання, обробки й поширення інформації про педагогічні системи, що забезпечує безперервне спостереження за їх станом, а також дає можливість прогнозування розвитку педагогічних систем.

Отже, під моніторингом системи підготовки студентів до науково-дослідницької діяльності ми розуміємо інформаційну систему, що постійно оновлюється й поповнюється на основі безперервного стеження за станом і динамікою розвитку системи підготовки студентів до науково-дослідницької діяльності за сукупністю визначених критеріїв із метою прийняття управлінських рішень по коригуванню небажаних

диспропорцій на основі аналізу зібраної інформації та прогнозування подальшого розвитку досліджуваних процесів.

Науково-дослідна робота студентів охоплює два взаємопов'язаних аспекти:

1) навчання студентів елементів дослідницької діяльності, організації й методики наукової творчості;

2) наукові дослідження, які здійснюють студенти під керівництвом професорсько-викладацького складу.

Моніторинг науково-дослідницької діяльності студентів має охоплювати ці два аспекти. Він може бути охарактеризований і як система, і як процес.

Як система моніторинг являє собою сукупність взаємозалежних елементів, взаємодія яких забезпечує здійснення моніторингових процедур, одночасно виступаючи підсистемою управління освітою. Елементами, що становлять структуру моніторингової системи, є: мета проведення моніторингу; об'єкт відстеження; суб'єкти організації та здійснення моніторингу; комплекс моніторингових показників; інструментарій та інструменти моніторингової діяльності; моніторингова діяльність.

Мета моніторингу: оперативно та вчасно виявляти всі зміни, що відбуваються в системі підготовки студентів до науково-дослідницької діяльності. Отримані об'єктивні дані є підставою для прийняття управлінських рішень, коригування небажаних диспропорцій.

Головними об'єктами моніторингу є: якість підготовки студентів до науково-дослідницької діяльності, якість управління цим процесом, якість матеріально-технічного забезпечення, якість оволодіння студентами необхідними знаннями, уміннями й навичками для планування, організації та здійснення науково-дослідницької діяльності, формування професійно значущих якостей у майбутніх фахівців, результати науково-дослідницької діяльності студентів.

Суб'єктами моніторингу є всі учасники освітнього процесу. Ступінь їх участі різна, але всі вони (і викладачі, і студенти, і батьки, і громадськість) одержують інформацію, аналізують її.

Комплекс моніторингових показників – це сукупність критеріїв і показників, що здатні забезпечити цілісне уявлення про стан системи,

про якісні й кількісні зміни в ній. Вихідною позицією у визначенні критеріїв є мета функціонування установи в рамках загальних цілей розвитку й функціонування освітньої системи.

Критерій 1 – успішність оволодіння студентами знаннями про методологію наукових досліджень, основні поняття наукового апарату, правила відбору потрібної інформації тощо.

Критерій 2 – сформованість дослідницьких умінь і навичок розглядається як критерій освітніх досягнень і як фактор, що впливає на ці досягнення. Успішність науково-дослідницької діяльності студентів прямо залежить від їхніх умінь учитися.

Значущим фактором, що впливає на успішність науково-дослідницької діяльності студентів, є наявність позитивної мотивації цієї діяльності. У даному контексті мотивація розглядається як внутрішнє спонукання особистості до того чи іншого виду активності (діяльність, спілкування, поведінка), пов'язаної з задоволенням певної потреби.

Критерій 4 представлений через поняття самовизначення, що в сучасній педагогіці та психології розглядається як центральний механізм становлення студента, і включає усвідомлений вибір їм свого місця в системі соціальних відносин.

Критерій 5 – сформованість необхідних індивідуально-творчих якостей, що сприяють успішному виконанню науково-дослідницької діяльності (цілеспрямованість, сумлінність, креативність мислення, творча уява тощо).

Критерій 6 – результативність науково-дослідницької діяльності студентів розглядається як критерій наукових досягнень студентів.

Другий етап – система оцінювання й норми оцінювання науково-дослідницької діяльності студентів. На цьому етапі виходимо з того припущення, що це стандарти з діагностично поставленими цілями, які допускають об'єктивну діагностику ступеня їх досягнення.

У даній моделі успішність пропонується оцінювати за двома показниками: відповідність стандарту й адекватність навчальним можливостям студентів. Досягнення стандарту обов'язкове для студентів, оскільки сам стандарт в освіті побудований за принципом мінімуму, засвоєння якого доступне кожному. Освоїти знання й уміння на рівні

вище стандарту, що в існуючій системі оцінювання відповідає оцінкам “відмінно” й “добре”, вдається не кожному студентові. Успішність вище стандарту може без перевантаження бути досягнута студентами з досить високим рівнем навчальних можливостей. Якщо навчання розглядається як фактор розвитку особистості воно має бути побудоване на такому рівні труднощів, який стимулює розвиток, веде розвиток за собою. Звідси й випливає необхідність оцінювати успішність за показником її адекватності навчальним можливостям студентів [2].

Сформованість дослідницьких умінь і навичок оцінюється як сформовані, частково сформовані, не сформовані. Сформованість позитивної мотивації навчання оцінюється в рівнях виявлення (оптимальний, достатній, низький). Критерій “професійне самовизначення випускника” оцінюється (високий, середній, низький). Сформованість необхідних індивідуально-творчих якостей може також оцінюватися як сформовані, частково сформовані, не сформовані. Про результативність науково-дослідної роботи студентів можна свідчити за кількістю опублікованих ними праць, участі в наукових конференціях, успішності захисту дипломних робіт тощо. За сукупністю показників за цим критерієм можна дійти висновків про готовність студентів до науково-дослідної роботи. Вона може оцінюватися як дуже низька, низька, достатня, висока.

У запропонованій системі критеріїв кожний із них може розглядатись одночасно і як критерій освітніх досягнень, і як фактор, що впливає на ці досягнення, що і створює об’єктивні можливості для аналізу моніторингової інформації з системи критеріїв.

Інструментарієм моніторингової діяльності є сукупність форм статистичної звітності; інформаційних стандартів; анкет; опитувальних аркушів тощо, якими послуговуються суб’єкти моніторингу у своїй діяльності.

Інструментами моніторингової діяльності є різні технічні засоби, застосовувані суб’єктами моніторингу у своїй діяльності. Це електронно-обчислювальна та інша техніка.

Моніторингова діяльність являє собою сукупність моніторингових процедур. Наприклад, збір, обробка та представлення інформації

(моніторингові процедури), організація й забезпечення моніторингових процедур.

Усі штучні системи, якою є система моніторингу, мають властивість організованості. Організованість системи визначається рівнем управління зв'язками між елементами системи та зв'язками системи з навколишнім середовищем. Властивість організованості системи виражає не випадкове підсумовування її елементів, а спеціальну організацію їх взаємодії. Тож система моніторингу буде працювати тільки в тому випадку, якщо всі її елементи будуть наділені конкретним змістом, їх взаємодія буде спеціально організована, а науковою базою організації та здійснення моніторингу стануть принципи: цілеспрямованості, безперервності, цілісності й різнобічності, погодженості дій його суб'єктів, адресності та гласності інформації, що добувається з його допомогою.

Висновки з даного дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Важливим моментом в організації системи НДРС представляється розробка й утвердження єдиних стандартів організації НДРС: наявність у вищих навчальних закладах певних конкурсів, спеціалізованих видань студентів, сайтів, систем матеріального заохочення студентів і викладачів за НДРС. Із урахуванням вироблених стандартів представляється доцільним визначення комплексу критеріїв оцінювання ефективності НДРС ВНЗ і розробка на їх основі системи моніторингу НДРС, а, отже, і якості підготовки висококваліфікованих фахівців у тому або іншому вищому навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В.И. Проблемы педагогического мониторинга качества образования/ В.И.Андреев // Известия Российской Академии Наук. – № 1. – 2001. – С. 37.
2. Конева Л.С. Мониторинг качества образования: Учебное пособие/ Л.С. Конева. - Омск: Изд-во ОмГПУ, 2006.– 68 с.
3. Майоров А.Н. Мониторинг в образовании. Книга 1 /А.Н. Майоров. – Спб.: Издательство “Образование-Культура”, 1998. – 344 с.
4. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей образовательных учреждений. – Ростов-на-Дону: “Феникс”, 1998. – 257 с.

5. Стефановская Т.А. Педагогика: наука и искусство / Т.А. Стефановская. - М.: Совершенство, 1998. – С. 18 (356 с.).
6. Реймерс Н.Ф. Природопользование. Словарь справочник / Н.Ф. Реймерс – М.: Мысль, 1990. – С. 637.
7. Шишов С.Е. Школа: мониторинг качества образования /С.Е. Шишов, В.А. Кальней. – М.: Педагогическое общество России, 2000. – 320 с.

УДК – 371.3

**ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ ЯК НАЙБІЛЬШ ЕФЕКТИВНИЙ
І БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ЗАСІБ
НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Бабакіна О.О., Колесникова О.М.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

*Бабакіна О.О., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології*

*Колесникова О.М., студентка 4 курсу факультету
початкової освіти (заочна форма навчання)*

**ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
ЯК НАЙБІЛЬШ ЕФЕКТИВНИЙ І БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ
ЗАСІБ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Бабакіна О.О., Колесникова О.М.

У статті обґрунтовано використання інформаційних технологій на уроках в початковій школі, розкрито можливості використання комп'ютерів для формування інформаційної культури молодших школярів.

Ключові слова: інформаційні технології, особистісно-орієнтований підхід, мультимедійні засоби, програмне забезпечення, мультимедійний проектор.

Ключові слова: інформаційні технології, особистісно-орієнтований підхід, мультимедійні засоби, програмне забезпечення, мультимедійний проектор.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ
ТЕХНОЛОГИЙ КАК НАИБОЛЕЕ ЭФФЕКТИВНЫЙ
И МНОГОФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ СПОСОБ
НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ**

Бабакина О.О., Колесникова О.М.

В статье обосновано использование информационных технологий на уроках в начальной школе, возможности использования компьютеров для формирования информационной культуры младших школьников.

Ключевые слова: информационные технологии, личностно-ориентированный подход, мультимедийная система, программное обеспечение, мультимедийный проектор.

**THE USE OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES
AS THE MOST EFFICIENT AND MULTIFUNKTIONAL
MEANS ON PRIMARY SCHOOL LESSONS**

Babakina O.O., Kolesnikova O.M.

The article substantiates the use of information technologies during the lessons in a primary school and the potential of the usage the computers for the formation of primary schoolchildren's information culture.

Key words: information technologies, personality oriented, multimedia system, software, multimedia projector.

Введення інформаційних технологій повинно починатися зі створення матеріального забезпечення, формування інформаційних потоків у системах підготовки спеціалістів різних галузей. Значного прогресу можна досягти у галузі освіти з впровадженням відповідних інформаційних комп'ютерних технологій, які зможуть зробити процес здобуття освіти більш гнучким, індивідуалізованим. Використання інформаційних технологій в початковій школі є одним з самих сучасних засобів розвитку особистості молодшого школяра, формування інформаційної культури.

Постановка проблеми. В даний час склалась досить суперечлива ситуація: незважаючи на ці позитивні фактори, комп'ютер в навчально-виховному процесі початкової школи, на жаль, використовується рідко, безсистемно і переважно з метою контролю знань, не торкаючись, як правило, інших етапів навчання. Основними причинами цього можна вважати недостатній рівень фінансування загальноосвітньої школи, нестача на ринку пропозиції педагогічних програмних засобів (ППЗ), які б відповідали дидактичним вимогам, відсутність методичних розробок з використання комп'ютера в цілому (і конкретних програм навчального призначення зокрема), а головне – недостатній рівень інформаційної компетентності більшості вчителів початкової школи. Це підтверджує багато проведених досліджень, зроблених у цій галузі.

В останні роки все частіше піднімається питання про застосування нових інформаційних технологій у початковій школі. Це не тільки сучасні технічні засоби, але й нові форми й методи викладання, новий підхід до процесу навчання. Використання мультимедійних засобів навчання допомагає реалізувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні, забезпечує індивідуалізацію й диференціацію навчання з урахуванням особливостей дітей, їхнього рівня навченості, схильностей. Вивчення навчальних дисциплін за допомогою комп'ютерних програм викликає величезний інтерес в учнів. Як показує практика, використання комп'ютерних технологій у початковій школі поки ще обмежене й слабо пов'язане з навчальним процесом.

Мета статті обґрунтувати використання інформаційних технологій на уроках в початковій школі, розкрити можливості використання комп'ютерів для формування інформаційної культури молодших школярів. Комп'ютер дозволяє більш глибоко розвивати резерви дитини, дає змогу вчителю працювати творчо, ініціативно, з більшою професійною майстерністю.

Модернізація шкільної освітньої системи передбачає використання засобів і форм пізнавальної діяльності учнів, відводячи велику роль інформатизації освіти, в тому числі використанню комп'ютерних та комунікаційних технологій [2].

Одне з головних завдань освіти в умовах інформаційного суспільства – навчити дітей користуватися інформаційними технологіями та

навчатися, використовуючи ці технології. Наскільки успішно буде вирішене це завдання, визначною мірою залежить розвиток країни і її місце у світовій спільноті [5].

Досвід впровадження та використання інформаційних технологій та систем дає змогу говорити про великі потенційні можливості цієї сфери при розв'язанні соціальних проблем суспільства. Україна є незалежною державою, що не стоїть осторонь цих процесів. Можна стверджувати, що інформаційні системи дедалі більше проникають в усі сфери діяльності суспільства. Але слід підкреслити, що процеси створення та впровадження інформаційних систем у нас здійснилися.

Важливі кроки у напрямі ефективної координації цих робіт було здійснено Національним агентством з інформатизації при Президентові України ще у 1998 році. Ці зусилля за підтримки державних, наукових, освітніх установ та установ недержавної форми власності завершилися перемогою. Верховною Радою України було прийнято три Закони України: «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про Національну програму інформатизації», «Про затвердження завдань Національної програми інформатизації».

Основна частина. Основні шляхи реформування освіти, – проголошено в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), – полягають у забезпеченні розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, запровадженні у навчально-виховному процесі сучасних педагогічних технологій та науково-методичних досягнень [3, с. 9].

В законі України “Про загальну середню освіту” одним із найважливіших завдань шкільної освіти визначено формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду. Виконання цього важливого завдання вимагає від учителя не тільки кропіткої і наполегливої праці щодо вдосконалення традиційних форм і методів навчання, а й пошуку нетрадиційних.

Використання комп'ютера як засобу навчання в навчально-виховному процесі початкової школи тягне за собою зміну і інших елементів педагогічної технології (процесу навчання, організації навчання, засобів навчання). Це припускає вирішення декількох груп проблем: загальнодидактичних, методичних, так званих інформаційних

(які відносяться до комп'ютера, як до засобу навчання), професійних і організаційних, кожна з яких, в свою чергу, передбачає вирішення відповідних теоретичних і практичних завдань.

Великі корпорації, які сьогодні займаються програмним забезпеченням, дуже багато роблять для освіти. «Один комп'ютер – один учень» – дуже гарний приклад, тому що державної програми ще немає, а пілот вже відбувся, його фінансувала корпорація «Intel». «Microsoft» робить програму для вчителів «Партнерство в навчанні». «Apple» розробляє навчальні класи, навчає вчителів.

Кардинальних змін вимагає система шкільної освіти. Сьогодні не можна вважати викладання дисциплін якісним, якщо вчитель не використовує у своїй роботі з учнями комп'ютерні технології та Інтернет.

Якщо говорити про початкову школу, впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес є доцільним і перспективним. Розглянемо, що дає впровадження ІКТ для учнів початкової школи.

Дитина приходить до школи у 6-7 років. Вона має необхідний для навчання рівень психічного розвитку, що характеризується розвиненою пам'яттю, гостротою і свіжістю сприйняття, допитливістю, яскравістю уяви, умінням керувати увагою тощо. Це об'єктивний бік психологічної готовності. А як щодо суб'єктивної психологічної готовності – бажання і прагнення вчитись школі? З приходом дитини до школи різко змінюється не тільки уклад її життя, але й соціальний статус, ігрова діяльність відходить на другий план, провідною стає діяльність навчальна. Головним обов'язком стає навчання – серйозна і важка справа, яка вимагає від молодшого школяра великих зусиль. На жаль, інтерес до навчальної діяльності в дитини поступово починає знижуватися.

Психологи вбачають декілька цьому причин. Вони можуть мати особистісний характер – недоліки в розвитку пізнавальної діяльності або в розвитку особистості (мотивація учіння, самоорганізація, самодисципліна). Та спричинити знищення інтересу до навчання може й обрана вчителем методика навчання [1].

Ще і сьогодні провідне місце у викладанні предметів займають традиційні засоби – дошка, крейда та друковані джерела (підручники, зошити з друкованою основою). Завдяки ж використанню ІКТ навчальне середовище можна доповнити відео, звуком, анімацією. Усе це здійснює значний вплив на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів. Тим більше, що молодші школярі уже готові до роботи з ІКТ: вони знають, що таке комп'ютер, у більшості випадків уміють ним користуватися, у них відсутній психологічний бар'єр: діти не бояться, що зламається машина, не вистачить знань упоратися з нею тощо.

Учителю застосування ІКТ дозволяє економити час і максимально ефективно вирішувати повсякденні справи і обов'язки як фахівця: готуватися до уроків (складати конспекти, добирати дидактичні матеріали тощо), батьківських зборів, виховних годин, різноманітних виступів на педрадах, засіданнях МО, семінарах тощо; оформлювати документацію; в оперативному режимі відслідковувати результати навчальної діяльності учнів; налагоджувати спілкування з батьками своїх учнів; обмінюватися з колегами досвідом роботи, власними методичними надбаннями, обговорювати з ними актуальні питання навчання і виховання школярів, швидко отримувати й систематизувати потрібну інформацію. Таким чином, упровадження ІКТ полегшує роботу вчителя, а навчання дітей робить більш цікавим і ефективним.

Для роботи в демонстраційному режимі вчителю достатньо мати на уроці один комп'ютер і мультимедійний проектор, за допомогою якого потрібна інформація виводиться на екран, як правило, у вигляді слайдів. Щоб організувати індивідуальну роботу, кожний учень має бути забезпечений персональним комп'ютером.

Як показують дослідження, якість знань учнів підвищувалася, коли вони самостійно засвоювали навчальний матеріал, використовуючи ПК, а вчитель при цьому виконував роль організатора і координатора навчального процесу.

У початковій школі ІКТ можна використовувати на будь-якому етапі уроку: у процесі перевірки домашньої роботи, актуалізації знань,

вивчення нового матеріалу, закріплення, повторення вивченого, контролю, оцінювання.

Сьогоденні умови розвитку засобів навчання сучасної шкільної освіти зумовлюються зростаючими інтеграційними процесами, домінантними складовими яких є нові інформаційні технології (НІТ).

Характерною рисою НІТ є те, що вони надають практично необмежені можливості для самостійної та спільної творчої діяльності вчителя та учнів. З авторитарного носія істини вчитель перетворюється на учасника продуктивної діяльності своїх вихованців та за допомогою комп'ютера створює сприятливе середовище для формування власного інтелекту.

Невід'ємною закономірністю вивчення дидактичних умов для застосування засобів навчання, зокрема комп'ютерно орієнтованих засобів навчання (КОЗН), зокрема, є врахування особистісних якостей учня молодшої школи, рівня керівничої компетентності вчителя в умовах навчального середовища у системі «учень – вчитель – засіб навчання».

Для учнів молодшого шкільного віку характерними є різниця в темпераменті, вольових та емоційних рисах, особливостей розумової діяльності, здібностей, переважаючий розвиток наочно-образної пам'яті, осмислене запам'ятовування. Разом із цим у молодшому шкільному віці є наявними необхідність у постійному закріпленні вмінь і навичок, високий авторитет учителя та його відповідальна роль у формуванні вищезазначених якостей молодшого школяра [4, с. 8].

Використання комп'ютерів у навчально-виховному процесі є одним з ефективних засобів підвищення мотивації і індивідуалізації навчання, розвитку творчих здібностей і створення сприятливого емоційного фону.

Саме мультимедіа-технології як найбільш ефективний і багатофункціональний засіб, який інтегрує в собі могутні розподілені освітні ресурси, може забезпечити формування і прояв ключових компетенцій учня, насамперед, інформаційної і комунікативної [6, с. 112].

Висновок. Таким чином, підсумовуючи висловлене вище, зазначимо що: сьогодні все більше відчувається потреба у подальший розробці вітчизняних програмних засобів, що орієнтовані на використання в навчальному процесі як початкової, так і основної школи.

Під час використання на уроці мультимедійних технологій структура уроку принципово не змінюється. У ньому, як і раніше, зберігаються всі основні етапи, змінюються, можливо, тільки їх тимчасові характеристики. Необхідно відзначити, що етап мотивації в даному випадку збільшується і несе пізнавальне навантаження. Це необхідна умова успішності навчання, оскільки без інтересу до здобуття знань, без уяви і емоцій немислима творча діяльність учня [7, с. 6].

Отже, для розв'язання питань упровадження інформаційних технологій на уроках в початковій школі потрібна розробка окремої державної програми наукових досліджень, починаючи з уточнення положень концепції інформатизації освіти з урахуванням сучасного рівня апаратно-програмних засобів, тенденції їх розвитку, вітчизняного та світового досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возрастные и индивидуальные особенности обучения младших школьников. – М., 1989.
2. Гевал М.А. Загальні принципи використання комп'ютера на уроках різних типів // Комп'ютер в школі та сім'ї. – 2000. № 3.
3. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). – К., 1994. – 25 с.
4. Жук Ю.О. Деякі психолого-педагогічні проблеми використання засобів нових інформаційних технологій у навчальному процесі середнього закладу освіти // Комп'ютер у школі та сім'ї. – № 4. – 1998 – С.7-10.
5. Intel Навчання для майбутнього. – К.: Видавництво «Нора-прінт», 2005.
6. Сучасні шкільні технології / Упоряд. І. Рожнятовська, В.Зоц. – 2-ге вид., стереотипне. – К.: Ред. Загальнопед. Газ. – 112 с.
7. Чашухина О.В., Данилова И.В. Использование новых информационных технологий в начальной школе <http://pedsovet.org/component/option,com>.

УДК 371.3

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ
ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ**

Беляев С.Б.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ
ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ**

Беляев С.Б.

У статті розглядаються принципи питання організації педагогічної взаємодії у ВНЗ педагогічного профілю. Провідною є думка про необхідність створення умов для свідомого активного оволодіння студентами педагогічними знаннями, готовності працювати в умовах оновлення форм та методів організації навчального процесу.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, технологічний підхід, інноваційна педагогічна діяльність.

**ОСОБЕННОСТИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ
В УСЛОВИЯХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА**

Беляев С.Б.

В статье рассматриваются вопросы организации педагогического взаимодействия в ВУЗе педагогического профиля. Ведущей является идея необходимости создания условий для сознательного активного овладения студентами педагогическими знаниями, готовности работать в условиях обновления форм и методов организации учебного процесса.

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, технологический подход, инновационная педагогическая деятельность.

FEATURES OF THE PEDAGOGICAL INTERACTION IN CONDITIONS OF THE TECHNOLOGICAL APPROACH

Beliaev S.

In this clause we considered the questions of organization of the pedagogical interaction in the professional preparation students in the high school of pedagogical type. The predominant idea consists in the necessity of creation of conditions for the active and conscious mastering of the pedagogical knowledge's by the students, their availability to work in situation of the updating forms and methods of the educational process's organization.

Key words: pedagogical interaction, technological approach, innovative pedagogical activity.

Розвиток цивілізації, постійне оновлення вимог щодо якості освіти в значній мірі обумовлюється технологізацією суспільства, ускладненням систем комунікації, використанням нових знань, технологій тощо. Якість освіти традиційно оцінюється суспільством як готовність індивіда до самостійного життя, продовження навчання упродовж життя (наявність умінь самонавчання та самовиховання). Традиційно готовність особистості до самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення розглядається в межах гуманістичної освітньої парадигми, яка визначає найголовнішою умовою навчально-виховного процесу його особистісну зорієнтованість, спрямованість на створення умов для забезпечення студентів відчуття суб'єкту діяльності. Такий підхід у педагогічній науці має здебільшого теоретичне обґрунтування якості очікуваного результату, у той час як практична складова (реалізація ідей гуманістичної педагогіки) має несистемний характер. Відсутність чіткої технологічної схеми реалізації ідей гуманістичної педагогіки та об'єктивна необхідність забезпечення декларованих нею результатів обумовили вибір теми даної статті.

Виникнення і розвиток технологічного підходу в освіті, на наш погляд, є актуальною тенденцією, що відповідає відомому закону діалектики – переходу кількісних змін у якісні. Упродовж XX століття педагогічні пошуки дали ряд відкриттів, винаходів та вдосконалень, що об'єднуються за загальними ознаками гуманістичної педагогіки, а саме:

- створення сприятливого освітнього середовища для самостійної пізнавальної діяльності;
- створення піднесеної емоційної атмосфери педагогічної взаємодії;
- підбір та адаптація освітніх програм відповідно до комплексу особистісних характеристик і потенціалу;
- поступовий рух позиції викладача від авторитарного керівника освітнього процесу в бік консультанта-помічника.

У той же час слід констатувати, що жоден з прикладів реалізації ідей гуманістичної освітньої парадигми не отримав широкого розповсюдження. Більше чверті століття педагогічній громадськості відомі ідеї педагогіки співробітництва, вони увійшли до підручників з педагогіки, їх включено до програм державних екзаменів, вчителі-представники педагогіки співробітництва дають майстер-класи, але констатувати готовність випускника ВНЗ педагогічного профілю працювати у відповідності до ідей педагогіки співробітництва ще зарано. Виникає закономірне питання, відповідь на яке може дати можливість прогнозувати розвиток педагогічної науки і практики: «За яких умов якість підготовки випускника ВНЗ педагогічного профілю досягне зазначеного рівня?» Відповідь на поставлене питання, на наш погляд, криється у глибинному розумінні сутності гуманістичної педагогіки.

Характер міжособистісного спілкування, на який звертають увагу в першу чергу, є обов'язковим, але не системоутворюючим елементом. Сприятливе освітнє середовище, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, консультативний характер включення викладач в освітній процес вказують на принципово відмінні від традиційних шляхи опанування знань. Традиційна схема руху інформації може бути зображена таким чином:

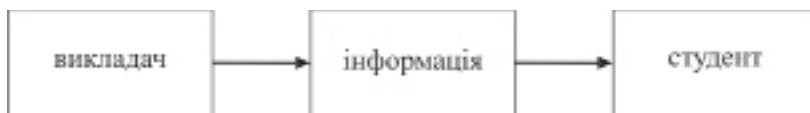

Рис. 1. Схема руху інформації в умовах традиційного навчання

Відправним пунктом руху інформації виступає викладач, який одночасно виступає і керівником освітнього процесу. Студент, який пропагується рівноправним учасником освітнього процесу, повинен опрацювати запропоновані обсяги навчального матеріалу у відповідності до визначених вчителем вимог. В умовах реалізації технологічного підходу в освіті наведена схема підпадає під жорстку критику. Кінцевим результатом її запровадження є певні обсяги знань фактологічного матеріалу, що оцінюються за допомогою різних шкал (5-ти, 12-ти, 100- бальних) з визначенням обов'язкового мінімуму. Так само оцінюються уміння застосовувати отримані знання на практиці. Для студентів ВНЗ педагогічного профілю йдеться про здатність проводити уроки з відповідних дисциплін.

Оскільки джерелом інформації, шаблонних способів застосування знань у педагогічній практиці залишається викладач, то гуманістична парадигма за умов існування представленої схеми передачі інформації стає декларативною. Довести дане твердження не важко. Достатньо лише звернутись до сучасних наукових видань і проаналізувати думки вчених по стан, джерела та перспективи розвитку педагогічної науки та практики. Наприклад, І.М. Дичківська виділяє окрему групу творчих педагогів – «педагоги-майстри, які швидко сприймають і досконало використовують як традиційні, так і нові підходи та методи» [1, с. 28]. У даному випадку йдеться не про середньостатистичного випускника ВНЗ педагогічного профілю, а про досвідченого вчителя, який має здатність працювати творчо збагачувати педагогічну практику новими ідеями, новим змістом, технологіями тощо.

Налаштування на інноваційну педагогічну діяльність не відбувається за умов реалізації традиційної схеми педагогічного процесу через те, що інформація, як з'єднувальний ланцюг учасників педагогічної взаємодії, є одночасно і об'єктом цієї взаємодії. Вона визначається одним із учасників (викладачем) і стає фіксованою кінцевою метою іншого учасника (студента), що і обумовлює шаблонний характер навчання. Формування готовності до інноваційної педагогічної діяльності стає процесом здебільшого залежним виключно від особистісного потенціалу студента, а не обумовлюється педагогічною взаємодією. Різні варіанти розглянутої схеми можуть пропонувати замінювати ви-

кладача, на такі джерела інформації, як підручник, періодичні видання, мережу **Internet**.

У кожному з можливих наведених варіантів характер отриманих знань (опрацьованої інформації) залишається репродуктивним, оскільки студент у даному випадку намагається сприйняти, усвідомити та запам'ятати вже готові способи педагогічної діяльності. Всі вони колись виникли як результат педагогічної творчості, але при наступних етапах передачі новим поколінням у такий спосіб втратили свою інноваційну складову і перетворились на типові, стереотипні підходи, що відповідають відповідним типовим ситуаціям. При організації процесу опанування такого роду знаннями студент може демонструвати навіть потенційну активність. Основними показниками потенційної активності В.І. Лозова [2] виділяє прагнення до діяльності, що знаходить вияв у інтересі до діяльності, допитливості та інтерес.

Можливість проявлення педагогічної творчості залежить передусім від усвідомлення суб'єктом педагогічної діяльності потенційних можливостей застосування відомих йому знань, свого потенціалу, умінь аналізувати умови діяльності і прогнозувати можливі педагогічні результати. Такий характер педагогічної діяльності називають інноваційним.

Підготувати студента ВНЗ педагогічного профілю до професійної діяльності на рівні педагога-майстра, на наш погляд, цілком можливо за умов запровадження технологічного підходу. З цією метою слід кардинально переглянути схему передачі інформації.

Оскільки особливістю технологічного підходу є гарантування наперед визначених педагогічних результатів, то в умовах професійної підготовки студентів ВНЗ педагогічного профілю характер взаємодії студента з навчальним матеріалом має отримати відповідного характеру. Навчально-пізнавальна діяльність повинна набути активного, пошуково-перетворюючого характеру, що відкриє студентові можливість усвідомлено опановувати необхідними знаннями, набувати необхідні практичні уміння та навички. При цьому інформація, що підлягає засвоєнню, схематично розташовується принципово в іншому ракурсі відносно викладача та студента. Її можна зобразити наступним чином (див. рис. 2):

Рис. 2. Схема передачі інформації за умов технологічного підходу

Суб'єктивний досвід студента, що накопичується під час безпосередньої педагогічної діяльності під час проходження різних видів педагогічної практики, вивчення методичної літератури постійно перетинається з педагогічним досвідом викладача. При цьому здобута ним інформація стає результатом зіткнення та перетинання досвіду викладача із досвідом студента, взаємодоповнення та взаємозбагачення двох суб'єктивних досвідів. За таких умов процес опанування педагогічними знаннями, формування та розвиток педагогічних умінь і навичок набуває свідомого характеру. Отримані з використанням активних методів навчання знання є усвідомленими й такими, що можуть бути у разі необхідності модернізовані студентом у відповідності до нових умов педагогічної діяльності.

Традиційно обсяг здобутої студентом інформації визначався як зміст навчання з мінімальними та максимальними показниками засвоєння. За умов реалізації технологічного підходу зміст навчання перетворюється на об'єкт активного освоєння студентом у процесі розвитку (розширення) власного досвіду шляхом зіставлення окреслених перспектив із доступним обсягом інформації, що належить сфері передового педагогічного досвіду. Означений процес не може протікати у формалізованому вигляді, а має виключно активний характер. Студентові стає доступною лише та частина змісту освіти, що суб'єктивно має цінність і співвідноситься за певними ознаками із особистим стилем педагогічного спілкування, ідеологією тощо.

Наведена схема залишається в межах відомої суб'єкт-суб'єктної взаємодії, але набуває кардинально іншого внутрішнього наповнення.

Деклароване в межах технологічного підходу гарантування високої якості результатів педагогічного процесу здійснюється саме на основі забезпечення високого рівня пізнавальної мотивації студента і, як результат, інтенсивного активного накопичення педагогічного досвіду під час вивчення теоретичних питань, виконання завдань педагогічної практики. Активне свідоме накопичення необхідних для виконання педагогічних обов'язків знання не мають завершеного характеру. А навпаки – потребують постійного оновлення, поповнення чи вдосконалення. Усвідомлення цього стає підґрунтям для виникнення свідомої інноваційної педагогічної діяльності вже на початкових етапах професійної діяльності, а в окремих випадках – під час проходження переддипломної практики.

Досвід роботи показує, що студенти 4-5 курсів здатні активно використовувати передовий педагогічний досвід організації навчально-виховного процесу на основі його активного перетворення і адаптації до умов практики (характер навчального закладу, вікові та індивідуальні особливості учнів і т. ін). Результати узагальнюються у вигляді курсового та дипломного проектування і свідчать про високий потенціал сучасних випускників ВНЗ педагогічного профілю до інноваційної педагогічної діяльності.

Висновок. Педагогічна взаємодія в умовах ВНЗ педагогічного профілю в умовах реалізації технологічного підходу в освіті набуває особливого характеру. Суб'єктивні досвіди учасників навчального спілкування перетинаються і таким чином відбувається активне опанування студентом знань, свідоме формування умінь застосовувати теоретичні знання на практиці, готовності до інноваційної педагогічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дичківська І.М. // Дичківська Ілона Миколаївна// Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с. (Альма-матер).
2. Лозова В.І. // Лозова Валентина Іванівна// Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів/ Харк. держ. Пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – 2-е вид., доп. – Харків: «ОБС», 2000. – 164 с.

УДК 373.091.212.3 (470.23-25)»19/20»

**ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС ТА ІДЕАЛЬНА ШКОЛА
В. СТОЮНІНА**

Боченко О.В.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

**ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРОЦЕС ТА ІДЕАЛЬНА ШКОЛА
В. СТОЮНІНА**

Боченко О.В.

У статті розглянуті основні положення «ідеальної» школи, якими їх бачив В. Стоюнін. Він дав характеристику розвитку наукових знань та їх вплив на передумови створення школи майбутнього.

Ключові слова: ідеальна школа, почуття власної гідності, самосвідомість, педагогічна дисципліна.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПРОЦЕСС И ИДЕАЛЬНАЯ ШКОЛА
В. СТОЮНИНА**

Боченко О.В.

В этой статье рассмотрены основные положения «идеальной» школы, глазами В. Стоюнина, который в своих трудах дал характеристику научных знаний, которые, развиваясь, позволят создать идеальную школу.

Ключевые слова: идеальная школа, чувство собственного достоинства, самосознание, педагогическая дисциплина.

THE IDEAL SCHOOL AND V. STOUNEAN

Bochenko O. V.

This article is about of problems of “ideal” school. Build process of this school.

Key words: ideal school, feeling of self-respect, self-awareness.

А.С. Макаренко згадував, що коли отримав перших вихованців, два тижні нічого не міг вдіяти з ними, а виховний заклад з кожним днем все більше нагадував «бандитську малину». Тоді він звернувся до педагогічної літератури різних часів та країн, але ні одна з них не відповіла йому, що робити, але з книжок Антон Семенович зрозумів, що тільки власне рішення педагога, яке він приймає з аналізу накопичених знань, його відповідальності за своє рішення дає педагогічний результат, результат, який згодом і мав Макаренко, результат який побачив весь світ незалежно від критичних поглядів багатьох. Так, саме власне рішення педагога має велике значення, але рішення не випадкове, а обґрунтоване, сформоване великим пластом різноманітних педагогічних знань, власним їх аналізом та вибором корисного для сучасного.

Тому зупинимось на педагогічних поглядах особистості, яка внесла власне розуміння педагогічної теорії та практики, які мали вплив на зміни в педагогіці, і знання якої допоможе, можливо, й сьогодні зрозуміти природу важливих процесів. Мета статті: на прикладі педагогічних поглядів В. Стоюніна довести важливість історико-педагогічних знань й збагнути причини негараздів в сучасній Школі.

Педагогічні надбання Стоюніна В.Я. (1826-1888 рр.) друкувались тільки у 1892, 1903, 1954 та у 1991 роках. Працював у Маріїнському інституті, в редакції журналу «Музичний та театральний вісник». З 1880 року – член Особливого відділу комітету міністерства народної освіти, є автором 2 монографій, методичних посібників, складач хрестоматій та бібліотек для гімназій та училищ. Стоюнін написав багато статей: «К.Д. Ушинський», «Думки про наші іспити», «З приводу перебудови реальних гімназій», «Про виховання», «Школа та родина», «Школа та держава», «Школа та церква», «Ідеальна школа», «Мета школи», «Думки про наші гімназії», «Школа та нові основи», «Педагогічні завдання Пирогова» та багато інших. Назви педагогічних роздумів кажуть нам про складність розвитку педагогічної практики, та залежність її від глибоких знань про людину та впливу суспільства на створення умов для їх реалізації.

Одним з головних питань у педагогічних поглядах Стоюніна є питання про стан школи на той час та перспективи розвитку школи май-

бутнього, школи, яка глибоко спирається на науку, школи ідеальної. В таких школах:

- вчителі розвивають в юнаках почуття власної гідності, переконання, що без цього почуття не може розвиватись повага особистості як до самого себе, так і до інших, де засуджують лестощі та зневагу (1, 52 с.);

- у цих школах дають вищу гуманістичну освіту, яка веде молоде покоління до самостійності думки, до будови власних суджень, до живої сили характеру (1, 32 с.);

- вчитель майбутнього (сьогодення) не може обмежуватись тільки механізмом викладання. Це вчитель, у якого є ідеал людини та громадянина, якими він живе сам та до якого намагається вести своїх вихованців;

- для педагога майбутнього важливо не тільки те, як йде розвиток дитини з точки зору стороннього глядача, але й те, якими почуттями, зусиллями

- волі, якими бажаннями рушиться процес внутрішнього стану дитини (1, 336 с.);

- іспити можуть бути зовсім знищені, бо не в них сила, а в освіті та науці (1, 105 с.);

- «бо іспити – це лотерея, де спритність, сміливість, проста випадковість часто є важливішими за знання» (1, 78 с.);

- в таких школах буде педагогічна дисципліна, яка не зламає натуру учня, не спирається тільки на заборони, не знищує силу волі учня. Педагогічна дисципліна признає й самодіяльність і свободу дитини, яка з роками повинна тільки розширюватись, що відповідає віковим особливостям розвитку (1, 105 с.);

- педагогічна дисципліна не спирається на свавілля вихователів, бо це веде до багатьох поганих нахилів та розвитку почуття огидності та нелюбові до навчання (1, 105-106 с.);

- головним в діяльності педагога – розвиток самостійної діяльності учня у всіх сферах дитячого життя (1, 106 с.);

- Стоюнін визнавав великий вплив на розвиток дитини самої особистості вчителя та доводить це прикладами з педагогічної практи-

ки – «учні визнають, що він мав великий моральний та благотворний вплив на молоді душі» (1, 141 с.);

- вчитель серйозний, але добрий; строгий але справедливий; нічого, що лякає, нічого, що відштовхує, в діяльності гарного вчителя немає (1, 114-115 с.);

- «вчитель – скупий на нагороди та покарання, бо природні потреби та мотиви повинні заступити їх місце, а початок цьому – в задоволенні, яке почне отримувати учень», якщо відносини вчителя та учнів відповідають цьому. Коли вчитель у своєму вихованцеві бачить спочатку людину, яка народжена не для чиєїсь втіхи або задоволення, а для самого себе для свого щастя (1, 133 с., 233 с.);

- чітке планування навчальної діяльності, щоб учень мав час на самостійну роботу, та необхідний для розвитку здорової особистості відпочинок, бо «ніколи учні ніколи ні мислити, ні читати, ні робити якусь творчу справу за власним бажанням, ні відпочивати» (1, 37 с.);

- головне в навчанні – викликати бажання вчитись, бо тоді буде й успіх в учінні (1, 68 с.);

- одним з головних принципів, вважав Стоюнін, є не тільки принцип поваги, самодіяльності, свідомої дисципліни, але й принцип природовідповідності, бо «кожному гарному педагогові відомо, що навчання тільки тоді має успіх, коли вчитель добре знає своїх учнів, їх сили, здібності, бажання, почуття, інтереси, потреби, успіхи розуму та творчості, почуття, прагнення, його сили, його погляди на все, що є близьким до його життя, причини його поведінки» (1, 68-69 с.);

- людина завжди буде «охотно» навчатись, якщо знайде в учінні щось живе, що не є чужим сфері його народності (1, 69 с.);

- головним критерієм успішного співробітництва педагога з учнями є любов вчителя до дітей, та до тієї науки, що викладає вчитель, що дуже впливає на психологічне становище учня у школі, бо «можливо лі назвати гарною школою, з якої учні виходять з почуттям роздратованості та з незадоволенням» (1, 151 с.);

- ідеальна школа – школа, де є розвиток усіх здібностей учнів (1, 34 с.);

- у школі майбутнього буде створена атмосфера доброзичливості, співробітництва, справедливості. Ці погляди поділяв і Вахтеров В.П. (2, 344 с.);

- в навчанні Стоюнін розвивав та впроваджував дидактичні принципи Я. Коменського. Він вважав, що навчання повинно бути свідомим, легким, послідовним, систематичним, самостійним, наочним, міцним та доступним;

- у вихованні – «виховання серця та волі», яке він розумів як розвиток потягу до добра та множення благ та щастя навколо себе, що є основою для формування сумління, яке керує діями, бажаннями, відчуттями людини (1, 121 с.).

Саме так ми можемо характеризувати школи А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, Ш.О. Амонашвілі, В. Шаталова, Є. Іль'їна та інших цікавих педагогів ХХ ст., які у ХХІ ст. стали мати назву сучасних технологій, мабуть тому, що саме вони змогли втілити педагогічні надбання на практиці, надати життя не тільки науковим ідеям, а й надати життя багатьом, хто в них навчався, бо щоб робити науку корисною для людини «дуже корисне знайомство з наукою про людину, її бажання, успіхами її розуму та творчості, з її історичним розвитком» (1, 57 с.), що ми й намагались зробити у цій невеличкій статті, бо наука не робиться за один рік, а накопичується роками, думками та практикою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стоюнин В.Я. Избр.пед. соч.- М.: Педагогика, 1991. – 368 с.
2. Вахтеров В.П. Избр. Пед. соч. – М.: Педагогика, 1987. – 400 с.
3. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. – М.: Педагогика, 1956. – 635 с.
4. Атанов Г.О. Теорія діяльнісного навчання. – Київ,- 2007. – 185 с.
5. Дж. Джон. Демократія і освіта. – Львів. – 2003. – 289 с.

УДК 37.012.7

**ФОРМУВАННЯ ДУХОВНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

Давидова Ж.В.

ХНПУ імені Григорія Сковороди

У статті доведено актуальність формування духовно-ціннісних орієнтацій студентської молоді. За допомогою аналізу результатів пілотажного експерименту вивчено особливості ціннісних орієнтацій студентів, серед яких пріоретною є їхня прагматична спрямованість на забезпечення власного добробуту.

Ключові слова: духовно-ціннісні орієнтації; пілотажний експеримент; результати опитувальників, тестів, письмового есе; ціннісні пріоритети.

**ФОРМИРОВАНИЕ ДУХОВНО-ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ
СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ**

Давыдова Ж. В.

В статье доказана актуальность формирования духовно-ценностных ориентаций студенческой молодежи. С помощью анализа результатов пилотажного эксперимента изучены особенности ценностных ориентаций студентов, среди которых приоритетною является их направленность на обеспечение собственного благополучия.

Ключевые слова: духовно-ценностные ориентации; пилотажный эксперимент; результаты опросников, тестов, письменного эссе; ценностные приоритеты.

**FORMATION OF SPIRITUAL-VALUE ORIENTATIONS
FOR STUDENT YOUTH**

Davydova Z. V.

In the article there is proved the topicality of spiritual-value orientations formation for student youth. On the base of pilot experiment results analysis

there studied the peculiarities of students' value orientations, among which the most privileged is their trend to ensuring own well-being.

Key words: spiritual-value orientations; pilot experiment; results of questionnaires, tests, essays; value priorities.

Виховання високодуховної особистості, відповідального фахівця, творця майбутньої культури суспільства – ці завдання сучасної освіти є основоположними у головних документах держави («Національній доктрині розвитку освіти», «Законі України про вищу освіту») та постійно підкреслюються провідними діячами освіти та науки. Саме вищі навчальні заклади є одними з найголовніших соціальних інститутів, через освітню та виховну роботу яких здійснюється формування особистісних якостей людини та її ціннісних орієнтацій.

Студентський вік характеризується найбільш активним розвитком моральних та естетичних почуттів, стабілізацією характеру та поведінки, тобто становленням усієї духовної сфери особистості [1]. Молоді люди в цей час почувають загострену потребу в ціннісній визначеності, яка дає можливість оцінювати певні явища, поведження та проектувати власну поведінку у відповідності з набутими ціннісними орієнтаціями. Особистість досягає певного рівня духовного розвитку, що сприяє переоцінці її попереднього досвіду, ідеалів, цінностей і виробленню нових, з'являється прагнення юнаків до самопізнання, абстрактних міркувань.

Соціально-економічні зміни, що виникли в суспільстві, призвели до превалювання матеріальних цінностей над духовними і, як наслідок, до його дегуманізації. В наслідок цього у суспільстві з'явилася тенденція до змін у бік зниження загального рівня морально-духовних норм та переконань у всіх соціальних ланках, яка виявила себе також у системі освіти, виховна роль якої була знижена. Як зазначає В. Кремень: «Економічне мислення нині заповонило життя людини. Ринкова економіка – основний сенс сучасного прогресу, що відсуває звичні духовно-культурні цінності на другий план» [2]. Поряд із цим основу розвитку сучасного стабільного й високорозвиненого суспільства складають особистості з високим рівнем духовної культури, що має фор-

муватися на всіх етапах виховання і навчання і особливо в підготовці фахівців в умовах вищої освіти.

За таких умов підвищується актуальність вивчення й аналізу ціннісних орієнтацій студентської молоді для проектування ефективної системи формування ціннісних орієнтацій для гармонійного розвитку цілісної особистості.

Для виявлення особливостей ціннісних орієнтацій студентів нами було проведено пілотажне дослідження, в якому брали участь 84 студента першого курсу факультету міжнародних економічних відносин Харківського національного економічного університету, які є типовими представниками студентської молоді України. Дослідження складалося з 2 блоків: до першого віднесено опитувальники та тестові завдання з виявлення ціннісних пріоритетів студентів, а другий – написання есе за темою «Що означає бути особистістю».

Перший блок охоплював такі тестові завдання: розташування цінностей у ієрархічному порядку, методику «Перелік життєвих цінностей» та методику «Образ бажаного майбутнього».

Аналіз розташування цінностей у ієрархічному порядку виявив такі середньостатистичні результати:

1. Здоров'я
2. Любов
3. Матеріально забезпечене життя
4. Безпека
5. Комфорт, відпочинок
6. Стабільність
7. Свобода
8. Знання
9. Суспільне визнання
10. Сприяння оточуючим
11. Добрі справи
12. Краса в природі й мистецтві

Як можна побачити з одержаних результатів, у структурі цінностей найвищі позиції займають ті, що пов'язані із забезпеченням власного добробуту, й навпаки, духовні цінності (інтелектуальні, естетичні,

етичні), а також цінності соціального служіння відходять на другий план.

У дослідженні застосовано «Морфологічний тест життєвих цінностей» (МТЖЦ) В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної [3], призначений для виявлення мотиваційно-ціннісної структури особистості (рис. 1).

Рис.1. Структура життєвих цінностей за В.Ф. Соповим,
Л.В. Карпушиною

Результати дослідження виявили переважання у студентів прагматичної спрямованості (159 балів) над духовно-моральними пріоритетами (134 бали). Згідно з методикою В.Ф. Сопова, Л.В. Карпушиної, оцінювання результатів по кожному підрозділу з переліку життєвих цінностей відбувалося через оцінку в стенах. Аналіз отриманих результатів, представлених на рис. 2, показав, що найбільше значення для студентів мають такі життєві цінності, як соціальні контакти (8 стень), а найнижчі результати одержали питання, що стосуються духовного задоволення (3 стени).

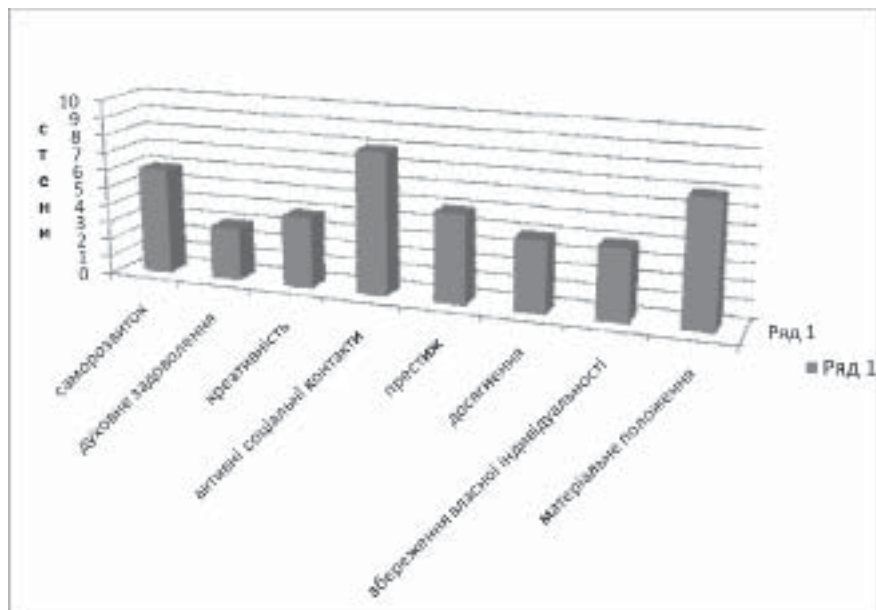

Рис.2. Результати «Морфологічного тесту життєвих цінностей»

За методикою «Образ бажаного майбутнього» студенти мали оцінити характеристики, які будуть властиві їм через 10 років за критеріями імовірності («цілком імовірно», «можливо», «мало імовірно»). Результати тестування наведено в табл.1.

Таблиця 1

Результати тесту «Образ бажаного майбутнього»

Характеристики	«Цілком імовірно»	«Можливо»	«Мало імовірно»
Матеріальний достаток	73%	27%	0%
Віра в Бога	23%	33%	44%
Престиж, захоплення оточуючих	10%	76%	14%
Гарні можливості для відпочинку, розваг	57%	43%	0%
Гарна родина	82%	18%	0%
Керівна посада	29%	68%	3%
Інтересна творча праця	43%	44%	13%
Регулярне читання книг, відвідування театрів, вистав, концертів серйозної музики	22%	52%	26%
Життя заради людей незалежно від професії, посади, місця проживання	13%	41%	46%
Духовний розвиток, моральне самовдосконалення	42%	38%	20%

Аналіз результатів першого блоку дослідження довів, що для студентської молоді ціннісні орієнтації здебільшого характеризуються спрямованістю на власну особистість (здоров'я, безпека, саморозвиток) та власне життя (любов, матеріальне забезпечення, сім'я, соціальні контакти, комфорт, відпочинок). При цьому існує великий розбіг між цими цінностями та цінностями духовної спрямованості (сприяння оточуючим, добрі справи, краса в природі й мистецтві, креативність, віра в Бога, духовне задоволення, життя заради людей, збереження власної індивідуальності), які головним чином не визнаються пріоритетними для більшості опитаних.

Отже, можна висновити, що більшість студентів повністю усвідомлюють провідну значущість цінностей власного добробуту та соціальних зв'язків як термінальних, а духовні цінності при цьому не відіграють значної ролі у системі їхніх інструментальних цінностей. Отримані результати дають можливість припустити, що недооцінка студентами значення духовно-ціннісних орієнтацій у власній життєдіяльності є наслідком неповного усвідомлення тих основ, на яких будуються гармонійні взаємовідносини людини зі світом. Таким чином, для вищої освіти є дуже важливим спрямувати студента на вибір таких орієнтирів, які б допомогли йому в досягненні особистих, соціальних і фахових цілей на тих засадах, що мають бути властиві фахівцю як носію і творцю культури суспільства.

У рамках другого блоку дослідження студенти написали есе за темою «Що означає бути особистістю?». Аналіз письмових роздумів студентів дозволив скласти картину про їхні загальні уявлення щодо поняття «особистість» та її якісні характеристики (табл. 2).

Таблиця 2

Результати письмового есе студентів

Висловлювання студентів	%
Унікальність	86%
Наявність власної думки	78%
Незалежність	72%
Самореалізація	67%
Уміння відрізнитися від інших	65%
Знаходження власного місця в суспільстві	47%
Толерантність до думок інших людей	26%
Прагнення до покращення світу	25%
Креативність	21%
Патріотизм	18%
Повага до інших	18%
Чесність і порядність	13%
Доброта	8%
Уміння правильно поглянути на себе та світ	7%
Життя в гармонії зі світом	4%

Результати довели, що для певної частини студентів (4,8%) це питання визиває складнощі, тому що тема есе залишилася не розкритою. Більшість студентів (86%) асоціюють поняття особистості з такими характеристиками, як унікальність, наявність власної думки, незалежність, самореалізація, уміння відрізнитися від інших, знаходження власного місця у суспільстві. Але разом з цим зазначимо, що не повною мірою розкрито зміст названих понять і тих основ, на яких вони ґрунтуються в їхньому розумінні. Лише відносно невелика кількість студентів у своїх письмових есе навели такі характеристики особистості як толерантність до думок інших людей, прагнення до покращення світу, повага до інших, патріотизм, чесність і простота, креативність, життя в гармонії зі світом, уміння правильно поглянути на світ та на себе.

Цікавим є також той факт, що при порівнянні з результатами завдань першого блоку, який є значною мірою об'єктивним виявленням ціннісних пріоритетів молоді, «збереження власної індивідуальності» не отримало вищої позиції у їхній ціннісній ієрархії. Але при суб'єктивному визначенні особистих ціннісних орієнтирів у формі письмового есе, ці цінності, навпаки, виявилися пріоритетними для значної більшості студентів. Такий парадокс свідчить про те, що для молоді характерний емпіричний пошук ціннісних орієнтирів, які б стали провідними в їхньому становленні як особистості. Студенти черпають цінності головним чином з таких джерел, як соціальне оточення та інформаційне поле, впливи яких є інколи надто суперечливими і розрізненими. При цьому навчальний процес не займає одного з головних місць серед джерел становлення системи ціннісних орієнтацій молоді, що обумовлено, насамперед, інтелектуальною спрямованістю системи освіти і недостатньою її увагою до формування духовної культури. Лише розкриття сутності духовних цінностей, їх значущості в особистій та професійній життєдіяльності людини допоможе студентам у розумінні головних орієнтирів та їхньому самовизначенні.

Таким чином особливості ціннісних орієнтацій студентів, виявлені в ході проведення пілотажного експерименту, показали їх певну розрізненість, нестійкість і здебільшого матеріально-прагматичну спрямованість. Тому актуальним завданням освіти є організація

цілеспрямованої системи формування духовно-ціннісних орієнтацій студентів, завдяки якій вони зможуть усвідомити їх сутність, визначити значущість для індивідуальної життєдіяльності, зіставити з власними ціннісними уподобаннями, навчитися оцінювати явища з цієї точки зору та реалізовувати їх у діяльності. **Перспективою подальших досліджень** є проектування педагогічної технології формування ДЦО студентської молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кон И.С. В поисках себя: Личность и её самосознание./ И.С. Кон – М.: Политиздат, 1994. – 335 с.
2. Бойко А.М. Особистість як предмет виховання. Наукові записки кафедри педагогіки. Випуск 12. – Харків: ХНУ, 2004 – С. 21-28.
3. Нечепоренко Л.С. Класична педагогіка: Навч. посібник/ Л.С. Нечепоренко, Я.В. Подоляк, В.Г. Пасинок. – Х.: Основа, 1998. – 420 с.
4. Педагогічні науки: Збірник наукових праць – Випуск 2. – Полтава, 2010. – 180 с.
5. Сас Н. Форми колективної творчості у розвитку інноваційного потенціалу особистості у вищому навчальному закладі. Дидаскал: часопис: матеріали Міжнародних наукових читань «Інтернаціоналізація засобів формування особистості вчителя у контексті Болонських реформ», 15-16 грудня 2009 р./ Кафедра педагогіки ПНПУ ім. В.Г. Короленка. – Полтава, 2010. – № 10. – С. 237-241.
6. Степанець І.О. Педагогічні умови формування духовної культури студентів у педагогічних ВНЗ. Наукові записки кафедри педагогіки. Випуск 19. – Харків: ХНУ, 2007 – С. 200-207.

УДК 378:371.134+78

**ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Дьоміна Ю.В.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

**ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ ЯК ПОКАЗНИК ГОТОВНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Дьоміна Ю.В.

У статті розглянуто проблему формування творчої активності як показника рівня професіоналізму сучасного фахівця, досліджено шляхи підвищення внутрішнього потенціалу студентів та окреслено шляхи його формування.

Ключові слова: творча активність, професіоналізм, внутрішній потенціал студентів.

**ТВОРЧЕСКАЯ АКТИВНОСТЬ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ ГОТОВНОСТИ
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Дёмина Ю.В.

В статье рассматривается проблема формирования творческой активности как показателя уровня профессионализма современного специалиста, исследуются пути повышения внутреннего потенциала студентов и намечаются пути его формирования.

Ключевые слова: творческая активность, профессионализм, внутренний потенциал студентов.

**CREATIVE ACTIVITY AS A CHARACTERISTIC OF FUTURE
TEACHERS' READINESS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY**

Domina Yu.V.

The author examines the problem of creative activity formation as a professional characteristic of modern specialists. The paper investigates the ways of enhancing students' potential and outlines ways of its formation.

Key words: the creative activity, the professional characteristic, the enhancing students' potential.

Сучасне соціальне замовлення висуває принципово нові вимоги до педагогічних кадрів, адже сприяти формуванню креативної особистості може тільки вчитель, який сам є творчою особистістю. Сьогодення ставить високі вимоги до майбутніх учителів, а тому підвищення якості професійної підготовки студентів, зокрема формування їх творчої активності, має бути пріоритетною проблемою вищої освіти [1, с. 5]. Аналіз філософських і психолого-педагогічних джерел дозволяє дійти висновку, що сучасною наукою накопичено значний фонд ідей, спираючись на які можна успішно розв'язувати проблеми формування творчої активності студентів у ВНЗ. Ці ідеї містяться у працях Л.С. Виготського, С.У. Гончаренка, Ю.М. Кулюткіна, М.О. Лазарєва, В.І. Лозової, Н.В. Палеми, Н.О. Половнікової, С.О. Сисоєвої, В.О. Сухомлинського, Т.І. Шамової, Г.І. Щукіної та багатьох інших. Вони зазначали, що визначальною рисою творчої особистості є її творча активність, яка розглядається як інтегративна характеристика особистості, в якій, з одного боку, відбиті нові глибокі утворення у структурі особистості (творчі потреби, мотиви, вимоги), а з іншого – знаходять своє вираження якісні зміни в діяльності, яка стає цілеспрямованішою, продуктивною. Вагомий внесок у теорію та практику формування творчої активності особистості внесли О.А. Апраксина, Л.Г. Арчажникова, Б.В. Асаф'єв, Л.А. Баренбойм, Н.О. Ветлугіна, О.Н. Дем'янчук, Г.М. Падалка, Б.Л. Яворський та інші науковці, які вважали навчальну діяльність ефективним засобом творчого розвитку особистості. Ерудиція та культура викладача впливають на формування майбутнього фахівця. Протягом останніх років проблема підготовки вчителя у педагогічному ВНЗ досліджувалася в різних аспектах, зокрема: професіограма праці вчителя (О.Г. Мороз, О.В. Киричук, Н.В. Кузьміна, В.О. Сластьонін, О.І. Щербаков та інші); психолого-педагогічні основи успішної професійної діяльності вчителя (Ш.О. Амонашвілі, О.П. Кондратюк, В.А. Карановський, Л.В. Кондрашова); динаміка процесу формування готовності випускників вищої школи до професійної діяльності (А.П. Войченко, В.Ф. Колупаєв, В.Н. Нікітенко).

Метою статті є аналіз теоретичних основ формування професійної спрямованості студентів і висвітлення сутності творчої активності як показника рівня професіоналізму сучасного фахівця. Професійна готовність є комплексною характеристикою професіоналізму майбутнього вчителя, яка може бути дана лише при всебічному аналізі цього утворення і як риси особистості, і як регулятора професійної поведінки, і як умови результативної педагогічної праці. Ми вважаємо, що готовність студентів до педагогічної діяльності – складне особистісне утворення, яке містить у собі професійно-педагогічні погляди, музичну освіченість, виконавську культуру, захопленість музичним мистецтвом, самовладання, педагогічний оптимізм, здатність до подолання труднощів, самооцінку результатів праці, потребу в професійному самовихованні. Основними критеріями готовності студентів до професійної діяльності є професійна спрямованість особистості, рівень педагогічної культури, професійна самостійність, творча активність, працездатність, самовдосконалення [2, с. 17]. Вивчення питання про характеристику творчої активності як показника рівня професіоналізму сучасного фахівця неможливе без конкретизації її сутності. У своїй роботі ми розглядаємо творчу активність як складне особистісне утворення, що виступає умовою та результатом педагогічної діяльності, забезпечує нестандартний підхід і творче вирішення професійних завдань. Змістовний аспект творчої активності як інтегративне особистісно-діяльнісне утворення поєднує в собі інтереси і потреби, спрямованість і схильності, рівень розвитку інтелектуальних, емоційних, вольових якостей і дії, що обумовлюють результативність різних видів діяльності студентів. Визначення змісту творчої активності як найважливішої риси професіоналізму сучасного вчителя припускає врахування особливостей студентського віку та структурних компонентів особистості студента. Студентський вік – це період активного формування внутрішньої потреби особистості співвідносити власні прагнення з інтересами суспільства. Дослідники цього вікового періоду Б.Г. Ананьєв, О.В. Дмитрієв, М.І. Дьяченко, Л.О. Кандилович, О.М. Матюшкін, О.Г. Мороз, Г.С. Костюк, А.В. Петровський та інші розглядають студентство як специфічну соціально-професійну групу з урахуванням їхнього особистісного місця у структурі держави, соціального

знання, соціально-психологічних і політичних рис. Студенти – це відносна спільнота особистостей, обумовлена домінантною єдністю мети й завдань у справі оволодіння професією, а також ідентичними організаційними структурами життєдіяльності, що забезпечують результативність впливу всіх факторів навчально-виховного процесу у ВНЗ.

Цілим рядом досліджень доведено, що найбільша творча активність у процесі навчання міститься в самостійній пізнавальній діяльності, що сприяє інтенсивному мисленню, інтенсивній роботі пам'яті, уяви (О.О. Апраксіна, Л.А. Баренбойм, Н.О. Ветлугіна, М.Ф. Гнесін, Г.Г. Нейгауз, Г.С. Рігіна, Б.М. Теплов, Б.Л. Яворський, П.М. Якобсон). Саме домінування креативності в системі навчання й розвитку творчої індивідуальності студента може допомогти становленню майбутнього педагога-професіонала.

Із метою вивчення мотивів активно-творчої діяльності в ході педагогічної підготовки майбутніх учителів нами було проведене письмове опитування студентів I-IV курсів педагогічних факультетів. У ході опитування й аналізу отриманих даних встановлено, що мотивами професійного вибору студентів виявилися такі: “інтерес до предмета” – 81,6%; “інтерес до педагогічної діяльності” – 76,4%; “професійні здібності” – 64,5%; “упевненість у власних знаннях і успішному складанні вступних іспитів” – 36,7%; “можливість займатися улюбленою справою” – 24,3%. У ході опитування було встановлено, що студенти виявляють цікавість до різних видів навчальних дисциплін. 78,2% опитаних студентів віддають перевагу методичним курсам, мотивуючи такий вибір тим, що для це не тільки професійна сфера застосування власних сил, а насамперед захоплення. На перше місце 65,9% студентів ставлять виконавську діяльність, а потім уже лекторську. Від рівня розвитку інтересу, його стійкості, суб'єктної й об'єктної детермінації залежить ступінь активності студентів у педагогічній діяльності, успішність їхнього професійного зростання й досягнення високого рівня професіоналізму. У ході дослідження нами було встановлено, що 40% студентів, які брали участь в експерименті, усвідомлюють роль творчої активності у власному професійному зростанні, але 68% із них займають пасивну позицію на навчальних

заняттях, у їхній пізнавальній діяльності переважає відтворення готової інформації. Причини такої суперечності майбутні вчителі пояснюють браком часу, оскільки 46% із опитаних змушені поєднувати навчання з роботою, 34% студентів засвідчили невміння самостійно працювати, 43% не володіють методикою самовиховання. Було виявлено негативну тенденцію ставлення студентів до педагогічної підготовки з переходом на старший курс. Якщо для першокурсників мотив “цікава професія” був провідним у 81,6% опитаних, то серед третьокурсників його назвали тільки 51,5%. Під час аналізу відвіданих занять із предметів педагогічного циклу виявлено, що у 68% були відсутні будь-які заходи щодо стимулювання творчої активності студентів. Причину такого становища варто шукати в невідповідності викладачів вищої школи до роботи з формування у майбутніх учителів цього важливого показника їхнього професіоналізму.

Із метою визначення ступеня і характеру активності студентів їм було запропоновано серію завдань і отримано такі результати: контрольна група – високий рівень – 15%, середній – 73%, низький – 12%; відповідно, експериментальна група – високий рівень – 15%, середній рівень – 72%, низький рівень – 13%. Як бачимо, істотних розходжень у ступені та характері творчої активності в контрольній і експериментальній групах немає.

Висновки, отримані у процесі діагностики, підтвердили припущення про те, що важливим фактором у системі педагогічної підготовки є мотивація, спрямованість інтересів, причому істотним є усвідомлення студентами власного професійного зростання. Нами встановлено, що педагогічна підготовка майбутніх учителів і динаміка рівня їхньої активності в позитивний бік перебуває у безпосередньому зв'язку і взаємозумовленості. Досягнення позитивних результатів можливе в тому випадку, якщо майбутній фахівець у навчальній роботі може знайти себе, виразити своє “Я”, досягти професійного й особистого успіху. Саме тому, на наш погляд, педагогічна підготовка майбутніх учителів повинна бути орієнтована на особистість студента й поєднувати в собі такі компоненти: особистісно-гуманітарну орієнтацію завдань, змісту і способів організації навчальної роботи; системне бачення студентами педагогічної діяльності; спрямованість усіх дидактичних засобів на роз-

виток педагогічних здібностей і творчого стилю діяльності майбутніх учителів; упровадження в освітній процес педагогічного моніторингу і своєчасне діагностування рівня виявлення творчої активності студентів. Але реалізація педагогічної підготовки, зорієнтованої на особистість студента, передбачає заміну предметного на особистісно орієнтоване навчання. Особистісно орієнтоване навчання містить у своїй основі професійно-особистісну ситуацію, у якій необхідні всі особистісні функції майбутнього вчителя, коли студент сам творить себе як фахівця і формує власне професійне “Я”. Це процес, у якому студент реалізує свої потенційні сили, потреби, інтереси, здібності, стверджуючи свою індивідуальність і творчу активність.

Однак, проведене дослідження не є вичерпним у розробці цієї проблеми. Виконана робота дозволяє побачити перспективи подальшого вивчення проблем якості підготовки сучасних фахівців у світлі вимог Болонського процесу. З вивченням цих питань ми пов'язуємо подальшу дослідницьку роботу щодо визначення шляхів підвищення якості підготовки сучасного вчителя і забезпечення достатнього та високого рівня їхнього професіоналізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті: Проект // Педагогічна газета. – № 7. – 2001. – С. 4-6.
2. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості вчителя. Навч. посіб. – К.: ІСДОУ, 1994. – 112 с.
3. Лазарєв М.О. Основи педагогічної творчості: Навчальний посібник для пед. ін-тів / Сумський держ. пед. ін-т ім. А.С. Макаренка. – Суми: ВВП “Мрія-1” – ЛТД, 1995. – 212 с.

УДК 378. 112(09) ”18”

**ДОСВІД РОБОТИ ВЧЕНИХ РАД УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ
XIX СТОЛІТТЯ ЗІ СТИМУЛЮВАННЯ СТУДЕНТІВ
ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ**

Зеленська Л.Д.

*кандидат педагогічних наук, доцент Харківський національний
педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

**ДОСВІД РОБОТИ ВЧЕНИХ РАД УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ
XIX СТОЛІТТЯ ЗІ СТИМУЛЮВАННЯ СТУДЕНТІВ
ДО НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ**

Зеленська Л.Д.

Статтю присвячено аналізу досвіду роботи вчених рад університетів України XIX ст. зі стимулювання студентської молоді до наукових занять за такими напрямками: затвердження тем конкурсних наукових творів на підставі подань факультетів, установлення загальної кількості медалей та розподіл їх між факультетами, визначення переможців конкурсу, надання дозволу на друк кращих студентських робіт від імені університету.

Ключові слова: учені ради, науково-дослідна робота студентів, способи стимулювання.

**ОПЫТ РАБОТЫ УЧЕНЫХ СОВЕТОВ УНИВЕРСИТЕТОВ
УКРАИНЫ XIX ВЕКА ПО СТИМУЛИРОВАНИЮ СТУДЕНТОВ
К НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЕ**

Зеленская Л.Д.

Статья посвящена анализу опыта работы ученых советов университетов Украины XIX в. в плане стимулирования студенческой молодежи к научным занятиям по таким направлениям: утверждение тем конкурсных научных сочинений на основании представлений факультетов, установление общего количества медалей и распределение их между факультетами, определение победителей конкурса, выдача разрешения на печать лучших студенческих работ от имени университета.

Ключевые слова: ученые советы, научно-исследовательская работа студентов, способы стимулирования.

**THE EXPERIENCE OF SCIENTIST COUNCIL'S WORK
OF UNIVERSITIES IN UKRAINE IN 19TH CEN. ABOUT STUDENTS'
STIMULATION TO RESEARCH ACTIVITY**

Zelenska L.D.

The article is dedicated to the analysis of the experience of work of Academic Senates in Ukrainian Universities in XIX century in the sphere of encouragement of students to scientific work in such areas: approval of themes of competitive scientific compositions on the grounds of presentations of faculties, determination of the general number of medals and their distribution between the faculties, finding of the winners of contest, grant of permission to print the best students' works in the name of University.

Key words: Academic Senates, research scientific work of students, ways of encouragement.

Постановка проблеми. У Національній доктрині розвитку освіти головним чинником модернізації системи вищої освіти визнане поєднання освіти й науки, а однією з умов, що детермінують її подальший розвиток, – залучення до наукової діяльності обдарованої учнівської та студентської молоді. У контексті вирішення вказаних проблем потребує переосмислення фундаментальний принцип університетської освіти, сутність якого полягає в поєднанні наукової та освітньої діяльності. Названий принцип має глибокі корені в університетській вітчизняній освіті й характеризується неоднорідними процесами успадкування своїх набутків.

У зв'язку з цим актуалізуються питання вивчення особливостей організації науково-дослідної роботи студентів у вищих навчальних закладах на різних етапах її становлення й розвитку, керівництва цим процесом з боку окремих університетських структур.

Аналіз попередніх досліджень. Вивчення наукових джерел дозволяє констатувати, що питання організації науково-дослідної роботи студентів в історичному контексті широко представлені в ро-

ботах А. Алексюка, В. Вихрущ, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, С. Золотухіної, О. Мартиненко, В. Майбороди, О. Микитюка, Н. Пузирьової, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та інших. Однак аналіз праць названих учених свідчить, що опубліковані в них дані лише побіжно торкаються діяльності колегіальних органів управління вищою школою за визначеним напрямом.

Мета статті – схарактеризувати коло повноважень та досвід роботи вчених рад університетів України XIX ст. з організації науково-дослідної роботи студентів та стимулювання їх до наукових занять.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, одним із способів заохочення студентів до науково-дослідної роботи впродовж XIX ст. слугувала підготовка конкурсних наукових творів, кращі з яких нагороджувалися золотими й срібними медалями або почесним відгуком. Щорічне визначення загальної кількості медалей, а також розподіл їх між факультетами університетські статути покладали на вчені ради. Окрім цього, до компетенції останніх належало право затвердження тем конкурсних творів на підставі подань факультетів й присудження медалей. Так, за свідченням Д. Багалія, уже 1812 року вчена рада Харківського університету затвердила дві теми конкурсних студентських робіт, запропоновані фізико-математичним факультетом («Объяснить явления и законы, которые до сего времени известны относительно испарения капельных жидкостей, а особенно воды») та словесним («О цели и пользе знания древних языков и преимущественно латинского») [1, 730]. Для нагородження переможців було вирішено виготовити золоті й срібні медалі, на одному боці яких розмістити надпис «Auspiciis Alexanri primi universitatis Charcoviensis», на іншому – «Ingenio et mori bus» та лавровий вінок. Показово, що цінність золотої медалі дорівнювала 4 імперіалам, а срібної – 3 і 1½ рубльовикам [1, 730].

Зазначимо, що вже 1814 року вчена рада Харківського університету удостоїла золотої медалі дисертацію, підготовлену кандидатом Філомафитським з латинської мови [1, 731].

Проте, як свідчать результати наукового пошуку, до середини 30-х років XIX ст. процедура присудження нагород за кращі студентські роботи не була юридично унормована. Лише 1837 року набули чинності «Правила про призначення й розгляд задач та присудження за їх

розв'язання медалей» [2], якими встановлювався такий порядок: кожне відділення філософського і юридичного факультету призначало по одній задачі із переліку наук по черзі згідно з тим порядком, у якому навчальні предмети перераховувалися в статуті. Запропоновані теми на підставі ухвали вченої ради оголошували на святковому університетському зібранні, яке проводилося по закінченні академічного року. Термін представлення творів на запропоновані теми установлювався до 31 березня, щоб факультети мали можливість на підставі п. 104 статуту вивчити надані роботи і представити рішення щодо них на розгляд ученої ради до 31 травня поточного року.

Наразі студентські наукові твори в спеціальному пакунку без зазначення прізвища автора й адреси передавалися в правління університету черговому чиновнику. До змісту пакунка додавався особливий конверт із надписом: «Твір на тему, запропоновану... факультетом». Цей надпис черговий власноручно викарбовував на доставленому пакунку, визначав його порядковий номер і заносив до чергової книги. Цього ж дня всі матеріали він передавав ректору, а саме: 1) твір без зазначення прізвища автора, але з девізом, що вказувався на початку й у кінці твору; 2) закритий конверт без адреси, у якому містився девіз наукового твору й вказувалося прізвище автора. Ректор мав відкрити пакунок, виставити порядковий номер, що відповідав установленому черговим, і направити твір для розгляду професору відповідної науки. Показово, що порядковий номер ректор виставляв і на конверті, але залишав його в себе для зберігання.

Професор, якому передавався твір для рецензування, не пізніше 10 днів після отримання повертав його декану з надписом: «Читав». Останній направляв твір циркулярно до всіх членів факультету, долучивши спеціальний аркуш, на якому зазначалася черговість прочитання й час, що відводився на утримання твору одним професором. Показово, що час для ознайомлення з твором розраховувався таким чином, щоб названа робота повернулася до декана не пізніше 8 травня.

Під час проведення факультетського засідання, дата якого встановлювалася деканом, професор, галузь науки якого відповідала задана тема, виголошував представлені в письмовому вигляді відгуки на два найкращі твори. Ті з членів факультету, що знайомилися зі змістом

твору за дорученням декана, висловлювали свої міркування під час обговорення усно.

Зазначимо, що на факультетському зібранні визначалися два найкращі твори й встановлювалася винагорода за кожен із них. Окреслене питання вирішувалося більшістю в 2/3 голосів від загальної кількості членів факультету. У разі незгоди окремих членів факультету з думкою більшості, останні набували права подати письмову заяву, що долучалася до протоколу й передавалася для розгляду на засідання вченої ради. Всі розглянуті твори факультети мали повернути ректору до 20 травня, указавши номери тих із них, що були визнані незадовільними.

У день, призначений ученою радою для розгляду на її засіданні питання про нагородження золотою й срібною медаллю студентів, які запропонували власні рішення завдань на визначені факультетами теми, ректор представляв усі пронумеровані конверти, які до цього часу зберігалися в нього. Після ознайомлення з рішеннями факультетів і письмовими відгуками провідних фахівців, відкривали конверт, що відповідав порядковому номеру й девізу твору, представленого для нагородження медаллю. Решту конвертів спалювали в присутності членів ради.

Підкреслимо, якщо автор твору, удостоєний нагороди, не належав до числа студентів-відмінників або був маловідомий факультету, учена рада набувала права ухвалити рішення «піддати останнього словесному випробуванню на факультеті, беручи до уваги ідеї, викладені в творі». Медалі разом із спеціально виготовленим свідоцтвом вручалися студентам на святковому акті.

Знаменно, що твори, які мали «особливу цінність», на підставі рішення вченої ради друкували за рахунок університету й розсилали в інші університети та вищі навчальні заклади. Решту примірників надавали автору для самостійного розповсюдження як гонорар. Твори, що були удостоєні золотої медалі, проте які вчена рада не визнала за необхідне друкувати від імені університету, могли публікуватися автором за свій рахунок з правом підпису під заголовком: «Твір, удостоєний ученою радою... університету золотої медалі» [2].

Виконання окреслених приписів ученими радами вітчизняних університетів у другій чверті XIX ст. простежимо на прикладі університету Св. Володимира. Так, 1840 року учена рада названого університету удостоїла: а) золотої медалі твори студента 4-го курсу 1-го відділення філософського факультету І. Вернадського під девізом «Быть или не быть? Вот в чем вопрос» та студента 4-го курсу 2-го відділення цього ж факультету Г. Герасименка під девізом «Quod potui feci, faciant meliora potentes»; б) срібної медалі: твори студента 4-го курсу 1-го відділення філософського факультету К. Гирша під девізом «Страх, что будет там, в той безвестной стороне, откуда нет пришельцев», студента 3-го курсу 2-го відділення філософського факультету М. Подборського під девізом «Gum Deo», студента 3-го курсу юридичного факультету М. Ланге під девізом «Proprietas territoriealis est fons divitiarum civitatis» [3, 13-14].

Наголосимо, що названі автори згідно з рішенням ученої ради проходили спеціальне випробування на факультетах з метою перевірки «ступеня самостійності підготовлених роздумів». На підставі результатів випробувань названі студенти були визнані гідними установлених нагород.

Результати наукового пошуку засвідчили, що в другій половині XIX ст. кількість студентів, удостоєних медалей за наукові твори значно збільшилася, що пояснюється зростанням інфраструктури університетів, розширенням навчально-методичної бази, обладнанням лабораторій, клінік, поновленням бібліотечного фонду тощо. Це підтверджують статистичні дані. Наприклад, якщо на підставі рішення вченої ради університету Св. Володимира золотими й срібними медалями 1842 року було нагороджено 3 особи, то 1855 р. – 5, 1872 р. – 7, 1883 р. – 11 [5].

Вивчення історико-педагогічних матеріалів [4; 7; 8; 9] переконує в тому, що в другій половині XIX ст. питання про затвердження конкурсних студентських наукових тем, запропонованих факультетами, визначення кількості медалей та їх розподіл між факультетами, присудження студентам нагород, рекомендацію до друку за рахунок університету кращих студентських творів також постійно перебували в полі зору вчених рад університетів України і набули планового та систематич-

ного характеру. Наприклад, учена рада Харківського університету на засіданні 28 листопада 1874 р. затвердила теми студентських наукових робіт, що їх пропонував фізико-математичний факультет для нагородження медалями й почесним відгуком, а саме: з ботаніки «Морфология и систематика десмидов растений окрестностей Харькова» (при цьому ставилася вимога представити препарати і малюнки знайдених видів); з математики «Теория резидю по исследованиям как Коши, так и позднейших ученых»; хімії «Получение и исследование нитратов». Термін подання наукових творів установлювався до 1 грудня 1876 р. [7]. На засіданні 19 квітня 1873 р. вчена рада названого університету схвалила клопотання фізико-математичного факультету про друк за рахунок університету наукового твору стипендіата П. Борецького «Определение географической широты астрономической башни Харьковского университета, сделанное на вертикальном круге малого университетского инструмента работы Эртеля» [8].

Цінним з огляду на досліджувану проблему виявився й досвід роботи ученої ради Новоросійського університету в цьому напрямі. Так, на засіданні 21 листопада 1871 р. було розглянуто клопотання фізико-математичного факультету про нагородження автора твору під девізом «Сила тока прямопропорциональна электровозбудительной силе и обратно пропорциональна сопротивлению» почесним відгуком. Заслухавши рецензію на цей твір, проф. Шведова, члени вченої ради схвалили рішення фізико-математичного факультету. Проте після відкриття конверта із зазначеним девізом виявилося, що робота належить студенту О. Грицяю, котрий закінчив поточного навчального року курс на відділенні математичних наук з правом здобуття кандидатського ступеня. З огляду на це вчена рада прийняла ухвалу: «Затвердити О. Грицяя в ступені кандидата, видати йому відповідний диплом, а науковий твір відзначити почесним відгуком» [9, 215].

Як відомо, статут 1884 р. зберіг за вченими радами право «щорічно визначати загальну кількість медалей, що присуджували студентам і стороннім слухачам за твори на запропоновані теми, і розподіляти їх між факультетами». Так, учена рада університету Св. Володимира, на підставі ст. 134 статуту 1884 р. й керуючись кількістю тем, визначених факультетами для розв'язання на 1887/88 н. р. (усього 14: по історико-

філологічному – 5, фізико-математичному – 4, юридичному – 3, медичному – 2), ухвалила рішення виписати з дозволу попечителя округу 5 золотих і 8 срібних медалей, із яких розподілити між факультетами по 1 золотій і 2 срібні медалі, а одну срібну медаль залишити про запас [10]. Таке рішення вченої ради мотивувалося тим, що 1886 року із запропонованих факультетами 14 тем було присуджено лише 9 медалей, із них – 3 золотих і 6 срібних [10].

Зауважимо, що в університеті Св. Володимира на кінець XIX ст. на виготовлення медалей щорічно виділялося 750 крб. із спеціальних коштів університету. Вартість однієї золотої медалі становила 120 крб. 80 коп., срібної – 10 крб. [10].

Однак розширення повноважень факультетів на межі XIX-XX ст., позбавлення вчених рад фінансово-господарчих функцій зумовили перегляд усталених приписів. Наприклад, на засіданні вченої ради університету Св. Володимира 4 жовтня 1889 р. було заслухано пропозиції історико-філологічного факультету про внесення змін до правил стосовно присудження медалей за твори, запропоновані для вирішення факультетами. Необхідність такого заходу мотивували низкою чинників:

по-перше, потребою урівняти факультети в розподілі загальної кількості медалей, щоб кожен із них міг щорічно користуватися не менше, як двома золотими й двома срібними медалями. Така вимога пояснювалася тим, що право встановлення кількості задач і медалей ученими радами втратило юридичну силу, оскільки статутом 1884 р. навчальна функція останніх була зарахована до повноважень факультетів, а фінансова – передана правлінню;

по-друге, необхідністю надати можливість студентам працювати над розробкою проблеми протягом календарного року. При цьому звертали увагу на те, що на підставі діючих в університеті Св. Володимира правил про медалі (1884 р.), теми, запропоновані факультетами для розв'язання, оголошувалися на щорічному святковому акті (п. 129) 8 січня. Термін для представлення творів установлювався до 1-го листопада, а до 15 грудня факультети мали передати ректору відповідну рецензію. У такий спосіб на виконання роботи студентам відводили лише 9 місяців. До того ж під час оголошення тем (8 січня) більшість із

них, користуючись зимовими вакаціями, перебувала за межами міста і не мала змоги негайно почати роботу. Факультет пропонував установити дату 1 вересня як термін для оголошення конкурсних тем і водночас представлення їх авторами;

по-третє, вимогою більшості професорів перенести терміни перегляду студентських наукових робіт з 1-го листопада на 1-е вересня для більш детального і критичного їх аналізу. Як доказ наводилися аргументи про те, що на одну конкурсну тему нерідко подаються дві, а інколи й три ґрунтовні праці. Проте на їх об'єктивну оцінку відводиться фактично один місяць, оскільки інший час забирають формальності (передача роботи від ректора до декана, від декана професору й у зворотному напрямі) [11, 4-6].

Результати дослідження засвідчили, що названі пропозиції були підтримані членами ради університету Св. Володимира і знайшли відбиття в нових «Правилах про присудження медалей за твори на теми, які щорічно пропонуються студентам університету факультетами» (1889 р.).

Висновки. Отже, проведене дослідження дає підстави для висновку, що питання організації наукової роботи студентів, а також визначення способів стимулювання останніх до наукової роботи впродовж досліджуваного періоду перебували в компетенції вчених рад. Керуючись положеннями університетських статутів, учені ради затверджували теми конкурсних творів на підставі подань факультетів; установлювали загальну кількість медалей, що призначалися за кращі наукові розвідки, й розподіляли їх між факультетами; визначали переможців; надавали дозвіл на друк студентських робіт від імені університету, що були удостоєні золотої або срібної медалі; ухвалювали зміни та доповнення до діючих «Правил про присудження медалей за твори на теми, які щорічно пропонуються студентам університету факультетами» тощо.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого вивчення потребує діяльність учених рад університетів України XIX ст. зі стимулювання до науково-дослідної роботи професорсько-викладацького складу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалій Д.І. Вибрані праці: В 6 т. Т. 3. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам), ч. I (1802-1815 гг.) / Д.І. Багалій. – Х.: Вид-во НУА, 2004. – 1151 с.
2. Правила о назначении и рассмотрении задач и присуждении установленных за их решения медалей // Сборник распоряжений по Министерству Народного Просвещения. – Т. 2 (1835-1849). – СПб.: В тип. Импер. Акад. Наук, 1866. – С. 210-214.
3. Записка и речь, чтения в торжественном собрании Императорского университета Св. Владимира 15 июля 1840 года. – К.: Тип. ун-та, 1840. – С. 12-17.
4. Владимирский-Буданов М.Ф. История Императорского университета Св. Владимира. Т1. /М.Ф. Владимирский-Буданов. – К. : Тип. Ун-та Св. Владимира, 1884. – 674 с.
5. Академические списки Императорского университета Св. Владимира (1834-1884). – К.: Тип. ун-та Св. Владимира, 1884. – 200 с.
6. Фортинский Ф.Я. Университет Св. Владимира в царствование Императора Александра III. 1881-1894 / Ф.Я. Фортинский. – К.: Тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1900. – 35 с.
7. Протоколы заседаний Совета университета Св. Владимира 30-го, 31-го мая и 21-го июня 1869 года // Унив. известия. – 1869. – № 9. – К.: Тип. ун-та, 1869. – С. 1-47.
8. Протоколы заседаний Совета Императорского Харьковского университета и приложения к ним. – 1873. – № 4. – Х.: Тип. ун-та, 1873. – С. 125-157.
9. Протоколы заседаний Совета Императорского Новороссийского университета за 1871 год // Записки Новороссийского университета. – 1872. – Т.8. – Одесса.: Тип. Ульриха и Шульце, 1872. – С. 215.
10. Извлечение из протокола заседания Совета университета Св. Владимира 30-го октября 1886 года // Унив. известия. – 1886. – № 3. – К.: Тип. ун-та, 1886. – С. 67-76.
11. Протокол заседания Совета Императорского университета Св. Владимира 4-го октября 1889 года // Унив. известия. – 1890. – № 2. – К.: Тип. ун-та, 1890. – С. 1-35.

УДК 378.14 (796)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ТА ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ
З ПРОБЛЕМ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ**

Золочевський В.В.

кандидат педагогічних наук

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

У статті здійснено аналіз змісту професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання до організації та проведення науково-дослідної роботи. Розглянуто педагогічні методи наукових досліджень актуальних проблем фізичного виховання та спорту й надано рекомендації щодо їх опанування в процесі науково-дослідної підготовки студентів до майбутньої педагогічної діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фахівці фізичного виховання, науково-дослідна робота, методи наукових досліджень.

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ
СПЕЦИАЛИСТОВ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ
К ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЮ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ ПО ПРОБЛЕМАМ
ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ И СПОРТА**

Золочевский В.В.

В статье осуществлен анализ содержания профессиональной подготовки будущих специалистов физического воспитания к организации и проведению научно-исследовательской работы. Рассмотрены педагогические методы научных исследований актуальных проблем физического воспитания и спорта и предложены рекомендации по их освоению в процессе научно-исследовательской подготовки студентов к будущей педагогической деятельности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущие специалисты физического воспитания, научно-исследовательская работа, методы научных исследований.

**PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE EXPERTS OF
PHYSICAL TRAINING TO THE ORGANIZATION AND CARRYING
OUT OF RESEARCH WORK FOR PROBLEMS OF PHYSICAL
TRAINING AND SPORT**

Zolochevskiy V.V.

In the article the analysis of maintenance of professional preparation of the future experts of physical training to the organization and carrying out of research work is realized. Pedagogical methods of scientific research of actual problems of physical training and sports are considered and recommendations about their development in the course of research preparation of students to future pedagogical activity are offered.

Key words: professional preparation, future experts of physical training, the research work, methods of scientific research.

На етапі реформування вищої освіти України в парадигмі євроінтеграції та впровадження принципів Болонського процесу, відповідно до визначених Державною національною програмою “Освіта (Україна XXI століття)” завдань вища школа виконує важливе соціальне замовлення щодо формування й розвитку творчої особистості з високим рівнем знань, умінь і навичок та професійної культури; формування інтелектуального потенціалу України, забезпечення висококваліфікованими фахівцями галузі народного господарства, культури й науки [7, с. 5].

Соціально-економічний стан України на сучасному етапі розвитку держави висуває підвищені вимоги до професійної компетентності та працездатності молодих фахівців, що вимагає вжиття комплексних заходів щодо корінного поліпшення здоров'я, раціонального проведення дозвілля, забезпечення здорового способу життя учнівської та студентської молоді [3, с. 158].

Тож робота тренера, викладача, учителя школи, інструктора фізичної культури має бути спрямована на творчий пошук нових шляхів вирішення актуальних питань, розробку ефективних засобів, методів, організаційних форм фізичного виховання, що є невід'ємною складовою професійного становлення фахівця фізичної культури [6, с. 4].

У зв'язку з цим вищі педагогічні навчальні заклади повинні готувати вчителів для масової загальноосвітньої школи, де вчитель сьогодні має бути не лише педагогічним працівником, а й умілим дослідником, він повинен уміти орієнтуватися в бурхливому морі педагогічної діяльності, адже наукові дослідження – це джерело педагогічного пошуку, засіб професійного самовдосконалення, що сприяє збагаченню теорії та практики педагогіки й забезпечує формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя [4, с. 7].

Зусилля сучасної педагогічної науки спрямовані на розробку теоретичних і практичних засад формування й усебічного розвитку творчої особистості, що реалізується шляхом залучення майбутніх фахівців до науково-дослідницької діяльності в процесі їхньої професійної підготовки.

Так науково-дослідну роботу студентів як елемент підготовки майбутніх фахівців розглядали З. Єсарєва, О. Овакимян, Н. Яковлева; історичні аспекти організації науково-дослідної роботи студентів досліджувалися Н. Пузирьовою, проблеми проведення досліджень студентами висвітлені І. Дагіте, М. Ковальовою; особливості організації науково-дослідної роботи студентів проаналізовані В. Сіденко, В. Шевченко; прикладне вивчення проблеми висвітлене Л. Квіткіною, П. Кравчуком; місце й роль наукових досліджень студентів у системі вищої освіти визначені Л. Авдєєвою; можливості науково-дослідної й навчально-дослідної роботи показані Ф. Філіпповим і В. Шостаковським. Наукові роботи, присвячені дослідженню загальних закономірностей навчально-виховного процесу у вищій школі й запровадженню ефективних методів і форм дослідної роботи студентів розглядали С. Архангельський, А. Вербицький, В. Ляудіс, Н. Посталюк. Основи методики педагогічних досліджень у фізичному вихованні та спорті викладено в працях Б. Ашмаріна, Л. Волкова, Д. Донського; сучасні методи досліджень у спорті розглядали В. Алабін, М. Булатова, В. Платонов, В. Семенов, В. Сутула, В. Філін; методи дослідження індивідуального здоров'я та фізичного стану школярів у процесі фізичного виховання розкрито в працях Т. Круцевич, Л. Сергієнка, В. Шандригось; наукові дослідження в масовій фізичній культурі викладено в працях Т. Круцевич.

На підставі проведеного аналізу літературних джерел свідчимо, що на сьогодні не достатньо вивченими залишаються питання організації науково-дослідної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності в галузі фізичної культури з урахуванням сучасних вимог і підходів до наукового обґрунтування актуальних проблем фізичного виховання і спорту. Отже, необхідність вирішення на якісно новому рівні всього комплексу оздоровчих, освітніх і виховних завдань у сфері фізичного виховання дітей і молоді потребує вдосконалення змісту професійної підготовки студентів щодо формування в них глибоких теоретичних знань і практичних навичок комплексного застосовування педагогічних методів досліджень із актуальних проблем фізичного виховання і спорту.

Мета статті полягає в аналізі й удосконаленні змісту професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання до організації та проведення науково-дослідної роботи з проблем фізичного виховання і спорту з метою підвищення якості освітнього процесу в українських вищих навчальних закладах.

Національною доктриною розвитку фізичної культури і спорту в Україні на період до 2016 року, затвердженою указом Президента України від 28 вересня 2004 року № 1148/2004 з урахуванням стратегії розвитку держави та світового досвіду визначено, що організація наукових досліджень у межах наукової галузі «Фізичне виховання і спорт» спрямовується на розв'язання актуальних фундаментальних і прикладних наукових проблем і впровадження результатів роботи науковців у практику, підвищує вимоги до підготовки й раціонального використання наукових кадрів.

У статті 54 п. 1 закону України “Про вищу освіту” (№ 2984-III від 17.01.2002 р.) передбачається, що “особи, які навчаються у ВНЗ, мають право на участь у науково-дослідних, дослідницько-конструкторських роботах, конференціях, симпозиумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікацій”, стаття 62 проголошує “проведення наукової роботи як невід’ємної складової освітнього процесу у вищих навчальних закладах”.

Науково-дослідна робота студентів у вищих навчальних закладах спрямована на вивчення теоретичних основ методики проведення, по-

становки, організації та виконання наукових дослідів, планування й організації наукового експерименту; виконання завдань, лабораторних і курсових робіт, які містять елементи наукових дослідів; виконання завдань науково-дослідницького характеру під час педагогічної практики; обробку наукових даних та оформлення наукових результатів (видання методичних рекомендацій, публікація наукових статей, тез доповідей наукових конференцій).

Участь у дослідженнях потребує від студентів поглиблених теоретичних знань, уміння узагальнювати знання з фундаментальних і професійно-орієнтовних дисциплін, здобуті раніше, і доповнювати їх у процесі практичного розв'язання поставленої проблеми. Оволодівши аналітичним мисленням, студенти зможуть перейти від аналізу до синтезу, вийти на новий рівень теоретичних знань і реалізації дослідницьких здібностей [4, с. 7]. Ці завдання вирішуються у вищих навчальних закладах фізкультурного профілю в процесі фахової підготовки студентів і в позанавчальний час упродовж усього терміну навчання.

Відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців із фізичного виховання [1], дисципліни нормативної частини циклу професійно-практичної підготовки, такі, як теорія й методика фізичного виховання, теорія й методика викладання гімнастики, легкої атлетики, плавання, футболу, спортивних ігор, туризму, лижного спорту, ритміки й хореографії, спортивної метрології містять блоки змістових модулів, що передбачають здобуття студентами знань із організації та методики проведення науково-пошукової роботи з проблем фізичного виховання і спорту. Ці знання, здобуті студентами під час вивчення окремих спортивно-педагогічних дисциплін узагальнюються, систематизуються та поглиблюються під час вивчення спецкурсів “Основи науково-дослідної роботи у фізичному вихованні” (для бакалаврів), “Методологія й методи педагогічних досліджень” (для спеціалістів), “Теорія та методика наукових досліджень у фізичному вихованні та спорті” (для магістрів). Запропоновані спецкурси спрямовані на оволодіння студентами методами збирання, обробки й систематизації фактичного матеріалу досліджень, методами досліджень основних параметрів руху в різних видах спорту, проведення педагогічного експерименту; формування в майбутніх учителів фізичної культури,

викладачів фізичного виховання, тренерів із видів спорту, інструкторів, керівників спортивних секцій знань теоретичних положень, практичних умінь і навичок організації та проведення науково-дослідної роботи з актуальних проблем фізичного виховання і спорту в навчальних закладах.

Зміст означених спецкурсів засвоюється в процесі різних форм організації навчання: лекцій, семінарських і практичних занять, самостійної роботи, індивідуальної роботи (збирання, обробка та систематизація фактичного матеріалу досліджень, документальне оформлення результатів проведення наукових досліджень, видання тез доповідей і наукових статей). Так, у лекційному курсі висвітлюються теоретичні питання організації та проведення науково-дослідної роботи з проблем фізичного виховання і спорту. Семінарські заняття спрямовані на повторення й поглиблення матеріалу, що був викладений на лекціях, і залучення студентів до самостійного наукового пошуку, що віднайшло відображення у змісті індивідуальних завдань. На практичних заняттях організовується ґрунтовний аналіз студентами окремих теоретичних положень організації науково-дослідної роботи в навчальних закладах і формуються вміння й навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно сформульованих завдань.

Для формування у студентів дослідницьких навичок у галузі фізичного виховання і спорту, на заняттях із фахових дисциплін викладачі повинні ставити перед ними актуальну проблему, і ті вирішують її самостійно, висуваючи ідеї, перевіряючи їх, добираючи для цього необхідні джерела інформації, прилади, матеріали тощо.

Напрями досліджень у галузі фізичного виховання різноманітні, однак за сучасних умов, через погіршення стану здоров'я школярів, на перший план виходять такі соціально-педагогічні проблеми, як: от: вирішення на якісно новому рівні всього комплексу оздоровчих, освітніх і виховних завдань у сфері фізичного виховання дітей і молоді; теоретико-методичні основи масового спорту та формування сфери дозвілля молодого покоління [5, с. 5-6]. Під час вивчення цих проблем запроваджуються такі типи дослідження: теоретичні, дослідницькі (ті, що включають постановку педагогічного експерименту або вивчення

явищ у звичайних умовах тренувальної або змагальної діяльності) і лабораторні експерименти [6, с. 4].

Успішне розв'язання актуальних проблем фізичного виховання і спорту в більшості випадків залежить від правильного запровадження сучасних методів дослідження, важливе місце серед яких належить педагогічним методам.

Найпоширенішими педагогічними методами наукового дослідження у сфері фізичного виховання та спорту є педагогічний експеримент і педагогічне спостереження.

Педагогічний експеримент – це одна зі сфер людської практики, у якій здобуваються наукові факти шляхом спеціального створення необхідних за завданнями дослідження умов, що виключають побічні впливи на кінцевий результат, а також шляхом повторного відтворення явища, що вивчається. Об'єктом вивчення в педагогічному експерименті можуть бути чини в практиці педагогічні положення, теоретичні пропозиції з метою отримання наукових фактів і встановлення об'єктивних законів фізичного виховання [2, с. 126].

Для розвитку дослідницьких здібностей студентів доцільно запроваджувати такі педагогічні експерименти, у яких епізодично запроваджуються методи контрольних випробувань, реєстрація техніки виконання фізичних вправ, методи морфо-фізіологічних досліджень, що будуються за такою схемою: початкове дослідження – проведення занять – проміжне (поточне) дослідження – проведення занять – підсумкове (кінцеве) дослідження. Однак необхідно зосереджувати увагу студентів на тому, що тимчасові інтервали між початковим, проміжним і підсумковим дослідженнями варіативні й залежать від багатьох причин: завдань дослідження, запроваджених методів дослідження, реальних умов реалізації експерименту тощо. Наприклад, в експериментах, завдяки яким визначають ефективність проведення активного відпочинку в режимі навчального дня школярів, рекомендується проводити дослідження в проміжку від 3 до 6 місяців, при тому, що істотні зрушення можуть спостерігатися лише через 6 - 7 місяців [2, с. 126].

Педагогічні експерименти поділяються на такі види: природний (характеризується непомітними для досліджуваних змінами звичайних

умов навчання й виховання), модельний (значні зміни типових умов фізичного виховання, ізоляція явищ, що вивчаються від сторонніх впливів) і лабораторний (чітка стандартизація умов, максимальна ізоляція досліджуваних від впливу змінних умов довкілля).

Педагогічне спостереження – це цілеспрямоване, планомірне й систематизоване сприйняття об'єктів, що вивчаються, за допомогою органів відчуття або з допомогою спеціальних приладів. Його завдання – збирання фактичних даних, що дають можливість пізнати природу об'єктів, які вивчаються. Педагогічне спостереження – один із головних методів отримання фактичного матеріалу, який представляє собою основу наукового аналізу й синтезу. Особливої цінності цей метод набуває в процесі вивчення досвіду організації фізичного виховання й масового спорту в навчальних закладах, адже в цьому випадку дослідник часто не має можливості запроваджувати великий комплекс методів, складну апаратуру тощо [6, с. 10].

У процесі науково-дослідної підготовки необхідно звернути увагу студентів на те, що об'єктами *педагогічних спостережень* можуть бути лише ті сторони процесу фізичного виховання та спортивного тренування, які можна фіксувати без порушення процесу навчання й виховання.

Важливе значення в наукових дослідженнях має *аналіз літературних джерел*. Найчастіше він проводиться в поєднанні з аналізом документальних матеріалів, зі збиранням анкетних даних, що приносить найбільшу користь. Чимало сторін фізичного виховання віднаходять своє відображення в різних документах: програмно-нормативних (навчальних планах і програмах), планах фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в навчальних закладах, планах і щоденниках тренувань, протоколах змагань, директивних матеріалах та звітах спортивних організацій, матеріалах інспектування, лікувально-фізкультурних картках тощо. Їх об'єктивний аналіз є цінним методом наукової праці [2, с. 131].

Організація експериментально-дослідної роботи студентів охоплює статистичне опрацювання даних, їх аналіз, пояснення, формулювання висновків, тому важливою умовою забезпечення якісної науково-дослідної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання

є організація проведення занять з ними на базі проблемних науково-дослідних лабораторій (спеціалізованих кабінетів), що обладнані сучасною комп'ютерно-діагностичною технікою й устаткуванням (комп'ютерна та множувальна техніка, хроноскоп, хронограф, рефлектометр, кінестезіометр, динамометр, динамограф, спідограф, спірометр, спірограм, велоергометр, електроміограф, тепінг-тест, степергометр, електрокардіограф, тонометр тощо).

Аналіз змісту професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання до організації та проведення науково-дослідної роботи з проблем фізичного виховання і спорту дає підстави дійти таких

ВИСНОВКІВ:

Проведення наукової роботи як невід'ємної складової освітнього процесу у вищих навчальних закладах, необхідність активного залучення студентської молоді до науково-дослідної роботи проголошено та регламентовано низкою відповідних державних документів.

Організація науково-дослідної роботи студентів у вищих навчальних закладах фізкультурного профілю здійснюється в процесі фахової підготовки під час вивчення окремих фундаментальних і спортивно-педагогічних дисциплін, під час опанування відповідних спецкурсів і в позанавчальний час упродовж усього терміну навчання.

Напрями досліджень у галузі фізичного виховання різноманітні, однак за сучасних умов, через погіршення стану здоров'я школярів, на перший план виходять такі соціально-педагогічні проблеми, як-от: вирішення на якісно новому рівні всього комплексу оздоровчих, освітніх і виховних завдань у сфері фізичного виховання дітей і молоді.

Успішне розв'язання актуальних проблем фізичного виховання і спорту залежить від правильного запровадження сучасних методів дослідження, важливе місце серед яких належить педагогічним методам (педагогічний експеримент та педагогічне спостереження). Важливе значення в наукових дослідженнях також має *аналіз літературних джерел*, що проводиться в поєднанні з аналізом документальних матеріалів, зі збиранням анкетних даних і приносить найбільшу користь.

Важливою умовою забезпечення якісної науково-дослідної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання є організація проведення занять із ними на базі проблемних науково-дослідних лабораторій

(спеціалізованих кабінетів), що обладнані сучасною комп'ютерно-діагностичною технікою та устаткуванням.

Подальшої розробки набули питання визначення й оптимізації змісту, розробки методик організації й порядку проходження дослідницької практики майбутніх фахівців фізичного виховання в навчальних закладах України з урахуванням світового досвіду, ступені розв'язання актуальних наукових проблем і впровадження результатів роботи науковців у практику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-професійна програма підготовки “бакалавра” напрямку підготовки 0101 Педагогічна освіта за спеціальністю 6.010100 “Педагогіка і методика середньої освіти. Фізична культура”, затверджена наказом Міністра освіти і науки України № 900 від 01.12.2004 р.
2. Герцик М.С. Вступ до спеціальностей галузі “фізичне виховання і спорт”: [підруч.] / М.С. Герцик, О.М. Вацеба. – Х.: «ОВС», 2005. – 240 с.
3. Приходько І.І. Організація і менеджмент фізичної культури: [навч. посіб. для студ. ВНЗ фізичної культури, частина 3] / І.І. Приходько, А. В. Оксененко. – Х.: ХДАФК, 2009. – 178 с.
4. Репко І.П. Види навчально- та науково-дослідної роботи студентів: [навч.-метод посіб., вид. 2] / І.П. Репко, С.Б. Беляєв, Т.Ф. Новицька, В.І. Одарченко та ін. – Х.: ХГПІ, 2010. – 118 с.
5. Сутула В.О. Розпочнімо зі здоров'я школярів / В.О. Сутула, М.М. Кочуєва, Т.С. Бондар // Освіта. Творче об'єднання “Галузь”. – 21-28 липня 2010. – С. 5-6.
6. Филин В.П. Современные методы исследований в спорте: [учеб. пособ.] / В.П. Филин, В.Г. Семенов, В.Г. Алабин. – Х.: Основа, 1994. – 132 с.
7. Харківська А.А. Вища освіта і болонський процес: [підруч.] / А.А. Харківська, Г.Ф. Пономарьова, О.О. Бабакіна, Т.В. Отрошко. – Х.: ХГПІ, 2010. – 304 с.

УДК 378

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ
ЯК ПЕДАГОГІЧНА ДИСЦИПЛІНА**

Кравцова Л.О., Манойло І.С.

**МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА
ДИСЦИПЛІНА**

Кравцова Л.О., Манойло І.С.

В статті розглядаються питання методики викладання мови як складник педагогічної майстерності. В основу методики викладання взяті провідні принципи дидактики та теорії і практики виховання. Основна увага звертається на принципи наочності, опори на позитивне, пошук умов, які б забезпечували приємні переживання учасників навчального процесу та опанування уміннями культури усного й письмового мовлення.

Ключові слова: методика мови, позитивні переживання, культура письма, метод переконання.

**МЕТОДИКА ПРЕПОДОВАНИЯ ЯЗЫКА
КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДИСЦИПЛИНА**

Кравцова Л.А., Манойло И.С.

В статье рассматриваются вопросы методики преподавания языка как составляющей педагогического мастерства. В основу методики преподавания взяты принципы дидактики, теории и практики воспитания. Основное внимание обращается на принципы наочности, опоры на позитивное, поиск условий, которые бы обеспечивали позитивные переживания участников учебного процесса и овладением умениями культуры усной и письменной речи.

Ключевые слова: методики преподавания языка, позитивные переживания, культура письма, метод убеждения.

METHODIC OF TEACHING A LANGUAGE AS A SUBJECT

Kravzova L.O., Manoylo I.S.

A problem of methodic of teaching a language itself is examined in the article as a component of educational mastery. Major didactic and theory and practice principles are taken as a basis of methodic of teaching a language. The main attention in the article is given to principles of educating students, which would create positive and pleasant feelings among them. To this principles belong: supporting positive student's attitude, showing pictures and the other materials, which illustrate a lection, etc.

Key words: methodic of teaching a language, positive emotions, culture of written language, a method of convincing.

Досліджуючи питання методики викладання російської мови як іноземної, було знайдено, що проблема методики вивчення будь-якої дисципліни є надзвичайно складною. Вона численними складниками буває пов'язаною з безліччю наукових напрямків теоретичного й практичного характеру. З погляду високої теорії методики викладання дисципліни є не тільки загально педагогічною, але морально-духовною і поведінковою (прикладною) дисципліною. Справді як прикладна дисципліна, вона має прямий стосунок до визначення її меж. Вони то розширюються, то звужуються. Особливо це стосується методики викладання мови. В нашому дослідженні було обрано методику викладання російської мови для іноземних студентів на підготовчому відділенні Центру Міжнародної освіти. Складність і особливості дослідження пояснюються такими причинами:

1. В Харківському національному університеті навчаються абітурієнти з різних країн світу, які досить різко відрізняються один від одного як з боку артикуляції, так і постановки голосу взагалі.

2. Переважна більшість іноземних студентів, крім своєї рідної (найчастіше – східного регіону) не володіють жодною з міжнародних.

3. Як правило, підготовчих відділень не володіють достатнім рівнем і загальною культури. І тут виникає безліч супутніх ускладнень, які є не тільки мовознавчими, але й історико-національними, етнічними,

соціальними. І в такому випадку доводиться розв'язувати безліч питань дисциплінарного характеру.

Щодо питання методики вивчення російської мови як іноземної існувала проблема слабкої загальної мовної (мовленнєвої) підготовки. Якщо в царській Росії існувала проблема навчання царів і їхніх помічників рідній мові, то вона здійснювалась на основі іноземної мови (найчастіше – французької). Діти дворян користувались з дитинства іноземними мовами (французькою, німецькою) і завдання розв'язувати проблеми їх впливу на своїх підданих, на народ розв'язувалось окремо. Найкращим і визнаним способом впливу на підлеглих людей (народ) було і є слово, голос, мова, мовленнєва діяльність. І тому кожне з названих понять було окремим утворенням, бо містило в собі певну конкретну сутність. І хоч сьогодні Росія існує як незалежна держава й користується відповідно російською мовою як державною, яка стала й міжнародною, залишається проблема методики її вивчення.

Погоджуючись з позиціями авторів щодо сутності методики вивчення російської мови як науки й дисципліни педагогічної, ми водночас розглядаємо її як окрему галузь дослідження. Унікальним є феномен сприйняття мови багатомільйонного народу та ознайомлення з характером усного мовлення і мовленнєвої діяльності взагалі. Ще й на сьогодні статус методики мови не одержав свого повного розвитку. Дослідження Я.А. Коменського, К. Істоміна, Ф.І. Буслаєва, О. Потебні, І.І. Срезневського, К.Д. Ушинського, А. Булаховського, твори яких стали фундаментом для вивчення сучасного стану методики вивчення рідної та іноземної мови, є важливими джерелами інформації. Вони дають можливість зрозуміти такі поняття, як мова, мовлення, мовленнєва діяльність, культура мови й мовлення, функції мовлення, розвиток рідної і іноземної мови, історико-педагогічний аналіз сутності методики вивчення мови.

Як основний засіб спілкування, мова є і фактором морально-духовного розвитку людини, бо жодна реакція, дія, життєдіяльність взагалі не існують поза живим процесом мовленнєвої комунікації, культурою висловлювання.

В роботі з іноземними студентами необхідно користуватись соціально-політичними та державно-економічними реаліями, які

змінюють не загальний статус української мови, але вимагають переорієнтації у викладанні суміжних з даною проблемою усіх інших питань морально-психологічних і педагогічних аспектів загального мовлення. Особливо це стосується педагогічної діяльності. З погляду професійної майстерності викладача університету ми кваліфікуємо його мовну культуру як основний показник педагогічної майстерності. Тому методика викладання російської мови, набуваючи статус педагогічної дисципліни, стає окремою педагогічною наукою.

Шлях до професійно-педагогічної майстерності довгий. Він триває все свідоме життя спеціаліста. Але певним мінімумом показників він мусить володіти вже в перший рік після закінчення вузу.

Загальний соціальний, філософсько-світоглядний характер практичної професійно-педагогічної майстерності викладача російської мови входить до числа державних і політичних завдань з погляду визначальної і універсальної її ролі в розвитку всього суспільства й цивілізації. У зв'язку з цим аналіз ідей прогресивних діячів минулого й сучасного є корисним, бо дає можливість оцінити значення професійної мовленнєвої і методичної компетенції педагога, який визначає позитивні тенденції розв'язання соціальних проблем, що допомагає відмовитись від негативного досвіду і забезпечувати позитивний вплив на вдосконалення навчально-виховного процесу в роботі з іноземними студентами.

Аналізуючи погляди класиків філософів стародавнього й сучасного, можна дійти висновку, що вимоги до особи та діяльності викладача мають багато спільного: високий рівень вихованості, моральності особи педагога, який в свою чергу своєю загальною високою гуманістичною спрямованістю повинен визначати загальний позитивний вплив процесу вивчення російської мови на студентів різних країн світу, щоб забезпечити єдність впливу на їхні світоглядні позиції і позитивне ставлення до народу – носія мови, яка вивчається.

Найбільш яскраво ця думка висловлена Я.А. Коменським. Вона полягає в тому, що вчитель повинен так, працювати, щоб його учень не сидів на уроці без думки в голові й без справи (діла) в руках. Вчити слід добре. А К.Д. Ушинський висловився у зв'язку з цим ще конкретніше: «Воспитатель, стоящий вровень с современным ходом воспитания,

чувствует себя живым, деятельным человеком великого организма, борющегося с невежеством и пороками человечества, посредником между всем, что было благородного и высокого в прошедшей истории людей, борющихся за истину и благо. Он чувствует себя живым звеном между прошедшим будущим... его дело, скромнее по наружности, одно из величайших дел истории» [1].

Якщо розглядати майстерність вчителя з погляду його готовності до виконання своєї професійної діяльності – навчання мови – можна виділити такі основні складники, як:

- присвоєння російською мовою знань про навколишній світ, ознайомлення з методами наукового його сприйняття та розуміння місця людини в цьому світі;
- володіння загальною професійно-мовленнєвою культурою;
- засвоєння ідей про унікальність індивідуальних і вікових особливостей студентів;
- оволодіння культурою та технікою мови й мовлення таким чином, щоб уміти думати цією мовою.

Останні соціально-політичні події і переорієнтації держав колишнього СРСР на розвиток пріоритетів особистості, а разом з цим зміна системи освіти дали поштовх до того, що почали переглядатись як самі методологічні основи дослідження, так і методи аналізу результатів. З'явилися нові літературні й архівні джерела, що значно розширили уявлення про людину, її можливості, екологічні зв'язки зі світом людей, речей, довкілля, з Космосом, з вивченням різної мови. І саме в таких умовах методика викладання російської мови для іноземних студентів вимагає урахування широкого кола міжнародних завдань, особливо в оцінках і переоцінках недавнього минулого, сучасного та майбутнього. Для успішного засвоєння методики вивчення російської мови, як іноземної, можна запропонувати такі загальні умови. По-перше, необхідність осмислення культурологічного елементу при вивченні російської мови, що дає установку на готовність долати перешкоди виховуючи розвивальні здібності. По-друге, методика вивчення російської мови передбачає опанування не лише смисловим його наповненням, але й характером звучання. Як відмітив Д. Ліхачов, людину найкраще пізнати й зрозуміти можна, якщо послухати, як вона розмовляє. Мова

йде про «звучання», що є ознакою і стилю і культури самого студента. По-третє, методика вивчення російської мови передбачає осмислення процесу вивчення лінгвістичного та мовленнєвого матеріалу, що активно впливає на формування світогляду, морально-духовних переконань, розвиток природних задатків.

Методика вивчення російської мови – це варіативна система інтелектуально-вольової діяльності, що пов'язана з різними видами духовного життя і формування дисципліни освіти. Методика вивчення російської мови вимагає відчувати естетичну сутність мови й мовленнєвої діяльності. Формування естетичного сприйняття і почуття мови й мовлення студентом є запорукою його успішного руху не тільки при вивченні мови, але й під час виконання різних інших завдань. Як сказав В.Г. Белінський, почуття вишуканості, естетичності є основою і умовою доброчинності й розумової досконалості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Вибр. Твори в 2 т. – К., 1983. Т. 1. – С.28-29.
2. Буданов В.Г. Методология синергетики в постнекласическй науке и в образовании. Изд. 2-е, испр. – М.: Издательство ЛКИ, 2008. – 232 с.
3. Головин Б.Н. Как говорить правильно. Заметки о культуре русской речи. – М., 1988. – с. 247-248.
4. Педагогічні науки: Збірник наукових праць – Випуск 2. – Полтава, 2010. – 180 с.
5. Сухомлинський В.О. Як виховувати справжню людину. Вибр. твори в 5 т. – К., 1975. Т. 3. – 236 с.

УДК 378.147

**ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ
ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ**

Кузьміна Л.В.

Харківський національний університет радіоелектроніки

**ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ЗАСАДЫ НАВЧАННЯ
ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ В ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ**

Кузьмина Л.В.

У статті охарактеризовано лінгводидактичні засади навчання термінологічної лексики комп'ютерної галузі. Наведено систему прийомів стимулювання пізнавальних мотивів, подано методи, що відповідають комунікативно-діяльнісному підходу до вивчення фахової лексики.

Ключові слова: лінгводидактика, комунікативно-діяльнісний підхід, особистісно зорієнтоване навчання, метод «папка успіху».

**ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ
ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКЕ В ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ**

Кузьмина Л.В.

В статье дана характеристика лингводидактических основ обучения терминологической лексике компьютерной области знаний. Приводится система приемов стимулирования познавательных мотивов, подаются методы, которые соответствуют коммуникативно-деятельностному подходу к изучению специальной лексики.

Ключевые слова: коммуникативно-деятельностный подход, личностно ориентированное обучение, метод «папка успеха».

**LINGUISTIC-DIDACTIC PRINCIPLES OF STUDY OF THE
TERMINOLOGICAL VOCABULARY AT A TECHNICAL UNIVERSITY**

L. V. Kuzmina

This paper defines the linguistic-didactic principles of the terminological vocabulary study in the computer branch. Also considered are some

techniques corresponding to the communication-behavioral approach to study of the professional vocabulary, as well as a system of methods of the cognitive processes stimulation.

Key words: linguistic-didactics, communication-behavioral approach, personality-centered education, method of portfolio.

Формування професійної комунікативної компетенції майбутніх інженерів як необхідного складника їхньої загальнопрофесійної підготовки є актуальним соціальним замовленням мовним курсам. Сучасна лінгводидактика здійснила важливі кроки на шляху вдосконалення мовного навчання відповідно до нових освітніх концепцій, що визначають головну мету освіти – реалізацію закладеного в людині особистісного потенціалу засобами сучасних педагогічних технологій. У лінгводидактичній науці розроблені перспективні напрями мовленнєвої підготовки студентів, що дають позитивні результати. Актуальними у викладанні української мови в навчальних закладах є:

1) комунікативний підхід, що передбачає побудову навчання мови як моделі процесу реальної комунікації і створює умови для свідомомовленнєвої діяльності студентів, чия мовленнєва практика ґрунтується не тільки на знаннях мовної системи, а й на діяльності спілкування [1] (Л. Паламар, М. Пентилюк, Е. Палихата, Т. Симоненко, О. Тищенко та ін.);

2) технологічний підхід до навчання мови, який забезпечує системний спосіб його організації, спрямований на оптимальну побудову й реалізацію навчальної мети і ґрунтується на діяльнісному підході, що сприяє інтенсифікації навчання, генералізації мовленнєвих знань, умінь і навичок для використання в подальшій навчальній і практичній діяльності (М. Пентилюк, К. Плиско, Л. Ткаченко, С. Караман та ін.);

3) професійне спрямування мовного курсу у внз, що має стимулювати навчальну діяльність студентів (Л. Барановська, Л. Головата, Т. Рукас, Н. Тоцька, В. Михайлюк та ін.);

4) не тільки передача знань, формування умінь та навичок на заняттях з мовних курсів, а розвиток мовної особистості студента (М. Вашуленко, Л. Паламар, Л. Скуратівський, Г. Шелехова,

Т. Донченко, Л. Верзацька, Т. Симоненко, О. Горошкіна та ін.). Лінгводидакти розробляють концепції когнітивно-комунікативного напрямку як пріоритетного в середній та вищій школах, що методично забезпечує процес формування пізнавальних і творчих знань, умінь і навичок, спирається на визначені вище аспекти, інтегрує їх (праці вчених М. Пентилюк, Т. Окуневич, А. Нікітіна, О. Горошкіна, Т. Симоненко та ін.). Цей підхід спрямований на виконання головного завдання мовної освіти в сучасних умовах – формування комунікативної компетенції того, хто вивчає мову, і цілком відповідає загальноєвропейським орієнтирам із питань мовної освіти [1; 126].

Вивчення фахової лексики на заняттях з професійного мовлення в технічних ВНЗ є важливою передумовою для подальшої роботи над виробленням у студентів навичок усного та писемного спілкування. Мета публікації: подати систему методів та прийомів вивчення термінів комп'ютерної галузі, що ґрунтується на інтеграції сучасних підходів у лінгводидактиці. Пошуки шляхів підвищення ефективності навчання дають змогу звернутися до технологізації процесу навчання, що передбачає: створення умов для стимулювання роботи студентів з удосконалення власного мовлення, розробку системи методів та прийомів взаємодії викладача і студента, пошук нової системи контролю навчального процесу. Серед засобів і методів стимулювання студентів до вивчення термінів є такі:

1. Показ переваг, якими володіє спеціаліст, що вільно володіє фаховою термінологією.

2. Посилання на авторитет відомих людей, учених комп'ютерної галузі, викладачів навчального закладу. Вплив прикладу мовної ерудиції викладача.

3. Застосування афоризмів про мову й мовлення, які дають студентам можливість усвідомити значення мови в житті людини й необхідність удосконалення власного мовлення.

4. Виявлення реального рівня володіння фаховою лексикою на основі діагностики, що дає можливість студентам усвідомити недоліки власного мовлення й необхідність їх подолання. Ґрунтуючись на порівнянні кінцевих навчальних результатів, діагностика показує кожному студенту особисті досягнення у вивченні теми.

5. Показ зв'язку з попереднім матеріалом. Завдяки цьому прийому студент усвідомлює отримані знання системно, в органічному взаємозв'язку, що дозволяє перевести його на рівень більш усвідомленого, дієвого ставлення до навчання.

6. Створення ситуації новизни. Основною умовою функціонування цього прийому є наявність у навчальному матеріалі нової інформації (походження термінів, історія створення української лексикографії; шляхи запозичення іншомовної лексики).

7. Застосування проблемних ситуацій, питань і вправ, що стимулюють мисленнєво-творчу активність студента. Вони мають спонукати до роздумів, самостійного пошуку й відкриття нових знань, викликати у студентів бажання висловитися.

8. Прийоми, за допомогою яких реалізуються міжпредметні зв'язки. Серед них щонайменше можна виділити роботу з фаховими текстами, дослідження лексики Інтернету, дослідження фахових, зокрема електронних словників та принципів роботи програм машинного перекладу.

9. Залучення у процес формування професійного мовлення активних методів, що стимулюють пізнавальну активність і самостійність студентів (проблемний виклад, аналітико-синтетичний, евристичний та дослідницький методи, метод спостереження та ін.), та інтерактивних технологій, побудованих на основі колективних і групових форм навчання (дискусії, ділові й навчальні ігри, тренінги, метод проектів тощо).

10. Запровадження рейтингового контролю знань та систематичний зворотній зв'язок. Можливість оцінки виконувати роль зовнішнього стимулу є беззаперечною, проте оцінювання результатів навчання можна спрямувати на формування внутрішніх пізнавальних мотивів і мотивів самореалізації. Для цього необхідно надавати студентам можливість самостійно вибирати форму контролю (самоконтроль, парний і груповий взаємоконтроль, комп'ютерний контроль) і вид тесту (самостійної роботи) за рівнем складності; організовувати зворотній зв'язок оперативно, щоб максимально скоротити час між навчальною діяльністю й контролем.

Відповідно до комунікативно-діяльнісного підходу сукупність теоретичних знань про мовні одиниці, а також умінь і навичок вільного володіння ними повинні знайти втілення у практичному використанні їх у процесі мовленнєвої діяльності.

Це вимагає передусім нових підходів до вивчення термінологічної лексики в технічному навчальному закладі, що ґрунтуються на психологічних дослідженнях про мовленнєву діяльність людини. Незважаючи на те, що в психології існують різні підходи щодо визначення структури мовленнєвої діяльності (Л. Виготський, О. Леонтьєв, І. Зимня, О. Лурія), думки вчених на сутність її етапів багато в чому збігаються. По-перше, в основі визначення етапів дослідники оперують загальноприйнятим у психології уявленням про трифазову структуру будь-якої діяльності (етап орієнтування й планування – етап виконання або реалізації – етап контролю), що ґрунтується на ідеї інтеріоризації, тобто перетворення зовнішньої діяльності у внутрішню психічну діяльність. По-друге, вчені визначають внутрішній операційний бік мовлення, що становить динамічну систему конкретних дій і операцій (внутрішніх або зовнішніх). Т. Симоненко наголошує на необхідності в процесі навчання мови вдосконалення у студентів насамперед трьох груп професійно-комунікативних умінь, що співвідносяться з основними фазами процесу породження мовлення: докомунікація, комунікація та посткомунікація. Відповідно до цих фаз дослідниця описала роботу над формуванням мовлення як системний технологічний процес, що будується за етапами одержання знань студентами [2].

Знання структури мовленнєвої діяльності дозволяє визначити зміст спільної навчальної діяльності викладача й студентів, та наголосити на притаманних для кожного суб'єкта цієї діяльності аспектах. Зокрема це дає можливість:

- викладачу поетапно організовувати навчання термінологічної лексики, а студентам усвідомити складні процеси її використання в мовленні;
- викладачу створювати, підтримувати й підвищувати внутрішню мотивацію навчання на кожному етапі навчання, студентам усвідомити необхідність оволодіння всіма видами

інтелектуальних і мовленнєвих дій;

- викладачу визначати систему навчальних цілей відповідно до етапів мовленнєвої діяльності, студентам свідомо здійснювати самостійну поетапну, цілеспрямовану роботу над удосконаленням власного професійного мовлення;
- викладачу відстежувати результати навчання й здійснювати корекцію на кожному рівні мовленнєвої діяльності студентів, студентам усвідомлено аналізувати помилки у власних мовленнєвих діях, співвідносячи їх з конкретним рівнем діяльності. У цілому знання будови мовленнєвої діяльності допоможе ефективніше побудувати технологію навчання всім видам професійного мовлення.

Система вивчення термінології складається з таких етапів:

1. *Етап засвоєння знань про терміни.* Студентам пропонується робота з фаховим текстом, зокрема відповісти на проблемно-пізнавальні питання. Наведемо деякі з них: До якого стилю належить текст, чому? Яку функцію виконують підкреслені слова? Чому у даному контексті словосполучення «системний блок» вважається терміном, а слово «дерево» ні? Чи може слово «дерево» бути терміном, у якому контексті? Які основні ознаки термінологічних одиниць Ви можете назвати? Чому виділені терміни називаються загальнонауковими? Чому інша група виділених слів називається вузькогалузевими термінами? Які функції виконують загальнонаукові та вузькогалузові терміни? Чому слово «жорсткий диск» є терміном, а «вінчестер» вважається професіоналізмом? Яких змін зазнає текст, якщо замість термінів «материнська плата», «записати інформацію», «комп'ютер» ужити професіоналізми «мама», «скинути інформацію», «комп» тощо? В основі пошуку відповідей на ці питання лежать такі інтелектуальні прийоми: аналіз, висловлення припущень, порівняння, встановлення зв'язків між мовними явищами, зіставлення їх та перевірка правильності доказів, формування висновків та узагальнень у процесі спільної діяльності викладача та студентів за умови максимальної самостійності студентів. На цьому етапі пропонуються вправи на порівняння, зіставлення та аналіз лексичних одиниць в російській (іноземній) та рідній мовах, зіставлення прямого і переносного значень термінів у контексті й поза ним, вправи на добір

синонімів, антонімів та визначення їх функцій у професійному мовленні, з'ясування лексичних значень вузькогалузових термінів, омонімічних, багатозначних термінів, термінів-паронімів, морфологічний та морфемний аналіз термінів та ін. На першому етапі запроваджуються також дискусійні методи або форми навчання (дискусійні клуби), мета яких дослідити особливості термінологічної лексики. Дискусійні методи потребують чіткої організації, вибору проблемного питання, що оголошується заздалегідь, опрацювання літературних джерел, словників, добір аргументів, ілюстративного матеріалу, підготовка наочності (таблиць, схем) за темою. Наприклад, студентам пропонуються проблемні питання на дослідження етимології термінів «Який обсяг у термінології комп'ютерної галузі становлять власне українські та запозичені терміни?» або на розрізнення міжгалузової омонімії «Чи є термінами комп'ютерної галузі слова: архів, маска, дерево, гілка, команда, адміністратор, ярлик, каталог, редактор, карта?». Під час дискусій студенти виробляють такі складники комунікативної компетенції:

- термінологічну компетенцію (знання лексики свого фаху);
- мовленнєву компетенцію (уміння спілкуватися на професійні теми в формі монологу, діалогу й полілогу, використовувати екстралінгвістичні та кінетичні засоби спілкування);
- соціолінгвістичну компетенцію (здатність розуміти й продукувати мовлення в конкретному соціолінгвістичному контексті спілкування);
- соціокультурну компетенцію (уміння застосовувати в мовленнєвій практиці власний досвід і знання, здобуті під час вивчення літературних джерел, дослідження словників);
- інформаційну компетенцію (уміння здійснювати пошук необхідної інформації, переробляти інформацію, використовувати її в нових практичних ситуаціях);
- самоорганізаційну компетенцію (уміння самостійно перетворювати, розвивати й доповнювати свої знання, аналізувати результативність власної діяльності);
- творчу компетенцію (уміння орієнтуватися в нестандартних ситуаціях спілкування й ефективно брати в них участь, генерувати й творчо переробляти нову інформацію).

2. *Етап комунікативний.* На цьому етапі студенти відпрацьовують вміння та навички ефективно використовувати термінологічну лексику відповідно до конкретної мовленнєвої ситуації. Студентам пропонуються комунікативні та проблемно-комунікативні вправи на конструювання, перетворювання мовних явищ, редагування, утворення похідних термінів, введення термінів у текст. Розвиток навичок використовувати терміни у власному мовленні передбачає роботу з фаховими текстами, зокрема виконання усних та письмових завдань на вживання спеціальної лексики в нових ситуаціях: виступи з презентаціями, доповідями, побудова діалогів, написання анотацій, прес-релізів, відгуків, рецензій тощо.

3. *Етап рефлексивно-оцінювальний.* На цьому етапі навчання студенти аналізують власну термінологічну компетенцію та компетенцію інших учасників спілкування, працюють над удосконаленням власного мовлення. На практичному занятті студенти презентують та обговорюють свої «папки успіху» (А. Фасоля). Створення «папки успіху» в межах самостійної роботи має низку переваг: допомагає студентам осмислити результати навчання та побачити динаміку формування власної термінологічної компетенції, підвищує мотивацію, заохочує активність і самостійність, формує загальнонавчальні вміння: цілевизначення, планування, організації діяльності, рефлексії та самооцінювання [3; 20]. Пропонуємо студентам робочу «папку успіху», що вміщує роботи, зібрані впродовж певного періоду навчання термінологічної лексики та письмовий самоаналіз з описом подальших кроків щодо корекції помилок, або більш складний вид «папки успіху» – презентаційну, що демонструє сформованість термінологічної компетенції і містить підсумкову роботу у вигляді термінологічного словника, статті або тез на наукову конференцію.

Таким чином, вивчення спеціальної лексики здійснюється у тісному зв'язку з формуванням професійної комунікативної компетенції, що відповідає вимогам комунікативно-діяльнісного підходу як пріоритетному в навчанні мови. Сподіваємось, що така організація навчання не тільки дасть змогу студентам розширити та активізувати власний запас фахової лексики, а й буде відповідати їхнім професійним потребам та інтересам. Перспектива подальшої роботи у цьому

напрямі полягає в розробці методичних рекомендацій з вивчення термінологічної лексики для студентів, що навчаються за напрямом підготовки «Комп'ютерні науки».

ЛИТЕРАТУРА

1. Пентилюк М. Розвиток української лінгводидактики в контексті державного стандарту базової і повної освіти в Україні / Марія Пентилюк // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – Вип. 50. – С. 123 – 130.
2. Симоненко Т. Основні напрямки роботи над розвитком професійної комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів / Тетяна Симоненко // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 3. – С. 43 – 47.
3. Фасоля А. Портфоліо? Папка успіху? Навіщо вони нам? / Анатолій Басоля // Диво слово. – 2008. – № 5. – С. 20 – 23.

УДК 378.371

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Молчанюк О.В., Полякова І.В.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Молчанюк О.В., Полякова І.В.

У статті розглянуто особливості самостійної роботи студентів як засобу формування креативності майбутніх учителів.

Ключові слова: креативність, креативна педагогіка, креативна особистість, самостійна робота.

**САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ РАБОТА СТУДЕНТОВ КАК СРЕДСТВО
ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОСТИ
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ**

Молчанюк О.В., Полякова И.В.

В статье рассматриваются особенности самостоятельной работы студентов как средства формирования креативности будущих учителей, а также создания условий для педагогического проектирования и подготовки к будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: креативность, креативная педагогика, креативная личность, самостоятельная работа.

**STUDENTS' INDEPENDENT WORK AS THE MEANS OF FORMATION
AND DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS CREATIVITY**

Molchanyuk O.V., Poliakova I.V.

The article considers the peculiarities of students' independent work as the means of formation and development of future teachers' creativity.

Key words: creativity, creative pedagogic, creative personality, independent work.

Сучасні напрями модернізації професійної освіти зосереджені на підготовці компетентного, конкурентоспроможного спеціаліста, здатного до самостійного мислення й творчого підходу у вирішенні нових завдань, а також до самоосвіти і саморозвитку. Тому мета професійної освіти полягає у розвитку кругозору майбутніх учителів, їхньої здатності до індивідуальних креативних рішень, підвищення власного освітнього рівня, а також формуванні соціально-особистісних цінностей, що визначає рівень професійної компетентності.

Основна риса сучасних реалій у галузі вищої освіти – вимога повного розкриття творчого потенціалу майбутнього спеціаліста, посилення його особистої відповідальності за соціальну реалізацію особистого призначення. Суспільство потребує спеціалістів, які володіють широким діапазоном пізнавальних здібностей, прагненням до постійного самовдосконалення та саморозвитку, вдало застосовують на практиці продуктивні педагогічні технології, що сприяють розвитку креативних здібностей особистості.

Отже, освітнє середовище вищого навчального закладу відповідає за формування таких якостей особистості студента, як інтелектуальна мобільність, здатність до засвоєння нової інформації, готовність навчатися та переучуватися.

Мета статті – розкрити особливості організації самостійної роботи студентів як засобу формування та розвитку креативності майбутніх учителів.

Одними із основних якостей сучасного спеціаліста науковці вважають творчий потенціал, здатність до креативного мислення та моделювання процесу учіння таким чином, щоб на практиці уміло поєднувати традиційні та інноваційні освітні технології.

У психолого-педагогічній літературі *креативність* (лат. *creo* – творити) розглядають, як здатність творити, здатність до творчих актів, що ведуть до нового незвичайного вирішення проблеми або ситуації [3, с. 225].

Уперше поняття «креативність» використав 1922 року Д. Сімпсон [3]. Цим терміном він визначив здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення.

Зарубіжні автори концепції креативності Дж. Гілфорд, Є. Торренс [3] та вітчизняні – Д. Богоявленська, В. Дружинін, Є. Ільїн [1, 3], підкреслюють, що креативність є загальною властивістю особистості й впливає на творчу продуктивність незалежно від сфери виявлення особистої активності, вона розуміється як процес постановки і креативного рішення вчителем педагогічних завдань у динамічних умовах.

Так, Дж. Гільфорд [3, с.179] розглядає креативність (дивергентне мислення) як загальну творчу здібність. На першому етапі наукових розвідок він виділяє 16 інтелектуальних здібностей, але згодом зупиняється на шести параметрах: здатність до виявлення та визначення проблем; «рухливість думки» (кількість ідей, що виникають за одиницю часу); оригінальність (здатність створювати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих поглядів, відповідати на подразники нестандартно); гнучкість – здатність породжувати нестандартні ідеї; здатність удосконалювати об'єкт, додаючи деталі; здатність розв'язувати проблеми, тобто здатність до аналізу та синтезу.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [1, 3, 7] дозволяє нам виділити основні параметри креативності:

- чутливість до проблеми, надання переваги складнішому;
- здатність висувати та виражати велику кількість різних ідей, образів, гіпотез, варіантів;
- використання різноманітних стратегій вирішення проблеми, здатність пропонувати різні види, типи, категорії ідей;
- здатність доповнювати ідею різними деталями, розробляти, удосконалювати ідею-образ;
- оригінальність, нестандартність мислення й поведінки, унікальність результатів діяльності, індивідуальний стиль;
- здатність до перетворень, розвитку образів та ідей, динамічність, винахідливість, здатність до структурування;
- емоційна зацікавленість у творчій діяльності, почуття гумору, інтерес, потреба, творча мотивація;
- незалежність мислення, оцінок, поведінки, відповідальність за нестандартну позицію, стиль поведінки з опорою на себе, самодостатня поведінка.

Отже, очевидно, що завданням вищої школи є підготовка майбутніх учителів до творчості у педагогічній діяльності, що сприяє розвитку креативності.

На сучасному етапі пропонуються різні методи розвитку креативності, так Н. Багдасарова відзначає роль фольклору в активізації творчих починань у мисленні [3]. Н. Рождественська апробувала метод імпровізації в діях на сценічному просторі [3] тощо.

Сучасними педагогами-практиками визначені оптимальні методи навчання. Вибір методів обґрунтовується педагогічною теорією навчання, що обумовлено суспільно значущими цілями, змістом утворення і враховує положення й принципи дидактики, що включають систему прийомів виховного впливу на учня. На думку М. Махмутова [3], творчий підхід властивий методу проблемного навчання. Його мета – засвоєння предметного матеріалу шляхом вирішення спеціальних пізнавальних завдань – проблем і моделювання проблемних ситуацій.

Відповідно до принципів організації процесу проблемного навчання й характеру діяльності вчителя та учнів доцільно виділяти наступні загальні методи навчання:

- метод монологічного викладу;
- метод показового викладу;
- метод діалогічного викладу;
- метод евристичного вивчення матеріалу;
- метод дослідницького вивчення.

В. Давидов, Л. Занкова [3] акцентують свою увагу на розвивальному навчанні, що сприяє розвитку логічного та абстрактного мислення особистості. Г. Щедровицький, М. Халаджан стверджують, що педагогічна інженерія перемістила акценти з передачі знань на організацію освітньої діяльності з метою отримання авторизованої навчальної продукції [3]. О. Хуторської доводить, що евристичне навчання переслідує мету не лише розвивати учнів, а зробити його суб'єктом процесу навчання, організатором своїх знань [3].

Креативна педагогіка найбільше відповідає природі творчості. Її завданням є розвиток комплексу креативних властивостей особистості, набуття досвіду творчої діяльності на основі самопізнання та саморозвитку. Позитивне вирішення цього питання можливе за умови створення належного освітнього простору, в якому відбувається співтворчість викладача та студента. Ми повинні усвідомлювати те, що на сучасному етапі викладач має уникати комплексу «головної ланки» у передачі знань студентам.

На нашу думку, одними із головних напрямів роботи в організації навчального процесу з метою розвитку креативних здібностей студентів можна вважати розробку та запровадження технологій самостійної навчально-дослідної роботи студентів, захисту її на різних рівнях (заняття, конкурси, конференції, педагогічна практика тощо); використання імітаційного моделювання, ділових ігор, створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу викладачів та студентів. У формуванні креативності майбутніх учителів особливої продуктивності надає самостійна робота студентів із використанням Інтернет-ресурсів. Результатом такої роботи можуть бути мультимедійні презентації,

самостійно створені моделі вивченої теми, вікторини, міні-фільми на задану проблему тощо.

Ці підходи несуть у собі дві можливості: забезпечують студентів таке навчальне середовище, в якому він займає активну особистісну позицію й у співпраці із викладачем та студентами може максимально розкритися як суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності; створюються умови для проектування навчальної активності студента на «канву» його майбутньої професійної діяльності.

Наприклад, завдання курсу «Дитяча література» в педагогічних навчальних закладах полягає в тому, щоб ознайомити студентів з історією виникнення та розвитку дитячої літератури; виявити й удосконалити якість сприймання та розуміння студентами художніх творів для дітей; заохочувати глибоке, індивідуальне сприймання літератури як мистецтва слова, навчити розуміти взаємозв'язок подій, учинків, характерів та найважливіших засобів їх зображення у творі; застосовувати теорію на практиці; виробити у студентів навички і вміння вести самостійну навчально-дослідну роботу.

Уміння самостійно здобувати знання й застосовувати їх на практиці споконвіку було життєвою необхідністю людини. На сучасному етапі розвитку незалежної України ця об'єктивна потреба стає для кожного нормою буття. Питання самостійної роботи молоді людини є не лише суто педагогічною, а й соціальною та всенародною проблемою сучасності.

Проблема самостійності в навчанні порушувалась іще педагогікою Стародавньої Греції, а в українській педагогіці – від часів Київської Русі. Розвиток цієї ідеї віднаходимо в «Повчанні» Володимира Мономаха: «Якщо забудете все, то часто перечитуйте... А коли добре щось умієте – то того учітесь, так же, як отець мій. Удома сидячи, він зумів знати п'ять мов...» [6].

Григорій Сковорода у своїй викладацькій практиці в Переяславському та Харківському колегіумах акцентував увагу на свідомому засвоєнні знань учнями, на їх самостійному осмисленні. Він усіляко заохочував студентів до висловлення самостійних думок з приводу почутого, у чому його не підтримували колеги. «Виріши без пере-

пон, самостійно й охоче ми робимо все те, що святе і бажане», – писав філософ у притчці «Вдячний Еродій» [8].

Педагогічні погляди Івана Франка з досліджуваного нами питання висловлені ним як у наукових працях, так і в художніх творах «Отець гуморист», «Грицева шкільна наука», «Малий Мирон», «Борис Граб» та в багатьох інших. Наприклад, в оповіданні «Борис Граб» автор із прикрістю констатує, що гімназія «вимагала лише пам'яті, а не праці думок» [8].

Проблема розвитку самостійності учнів у дидактиці є традиційною. Вона привертала увагу багатьох видатних педагогів минулого. Розвитком самостійності в процесі навчальної діяльності займалися такі вчені, як В. Буряк, І. Малкін, П. Підкасистий, Б. Єсіпов. Вони стверджували, що самостійність включає в себе такі сторони: ставлення вчителя до проявів самостійності учня; уміння учнів самостійно планувати свою навчальну роботу; уміння виділяти головне і другорядне; оцінку учнем труднощів у вивченні матеріалу; наявність або відсутність в учня інтересу до матеріалу, який вивчається; самостійне застосування засвоєних знань; оцінка учнем своєї роботи і її результатів.

Найбільш правильним варто визнати визначення самостійної роботи, дане Б. Єсіповим: «Самостійна робота учнів, що включається в процес навчання, це така робота, що виконується без особистої участі вчителя, по його завданню в спеціально наданий для цього час; при цьому учні свідомо прагнуть досягти поставленої мети, вживаючи свої зусилля і виражаючи в тій чи іншій формі результат розумових чи фізичних (чи тих та інших разом) дій» [2, с. 15].

Утілити ці ідеї ми прагнемо у процесі вивчення курсу «Дитяча література». Дитяча література – це своєрідний предмет, який є складовою частиною загальної літератури. Головна риса її – це органічне злиття мистецтва і педагогіки. Отже, самостійність у вивченні дитячої літератури є вміння студентів шляхом логічного і образного мислення власними зусиллями здобувати знання і застосовувати їх на практиці, у професійній діяльності.

Самостійність у процесі вивчення курсу тісно пов'язана із творчою активністю студентів, розвитком їх креативності. Лише ці складники забезпечать успіх і привчать студентів здійснювати розумові операції,

вироблять навички самоаналізу, творчого мислення не тільки логічними категоріями, а й образами.

Розвиток самостійності студентів ґрунтується на їхніх вікових та психологічних особливостях. Це обґрунтовує необхідність поділу самостійної роботи на три етапи: самостійно-репродуктивний; репродуктивно-критичний; критично-креативний [5, с. 14].

На самостійно-репродуктивному етапі студенти тільки розпочинають учитися самостійно працювати, це поки що відтворення всього прочитаного, почутого чи побаченого, конспектування прочитаного, написання рефератів, виготовлення унаочнення.

Так, під час вивчення теми «Вступ. Дитяча література – складова і невід’ємна частина художньої літератури, її своєрідність» студентам пропонується дібрати матеріал до питання «Видатні діячі культури про роль книги у вихованні дітей». Обов’язково зазначається при цьому форма контролю – літературознавче повідомлення.

Під час вивчення розділу «Усна народна творчість для дітей» пропонується як індивідуальна, так і колективна робота: укласти збірку у формі дитячої книги «Малі фольклорні жанри» (для молодшого шкільного віку) – індивідуально; укласти енциклопедію «Ігровий фольклор» із описами народних дитячих ігор і використанням художнього слова – колективно.

Такі форми самостійної роботи передбачають не лише списування художніх текстів, а й творчий пошук, формування креативності, удосконалюють уміння працювати з додатковою літературою, розвивають естетичні смаки. Контроль виконання завдань здійснюється на підсумковому занятті з названого розділу, яке проходить у формі брейн-рингу.

Другий етап – репродуктивно-критичний. У студентів формуються не лише міцні навички вільного володіння набутими знаннями і способи оперування ними, а й здатність критично оцінювати відтворюване, дійти певних висновків, застосовувати знання на практиці.

На цьому етапі студенти починають вести читачькі щоденники, у які записують автора, назву твору, жанр, тему та ідею, визначають, для якого віку рекомендовано цей твір, значення твору для розвитку дитини (виховне, пізнавальне, розвивальне). За окремими творами (за

рекомендацією викладача) розробляють фрагменти занять, форми роботи, які можна запровадити у педагогічній діяльності. Такі завдання сприяють удосконаленню навичок ідейно-художнього аналізу творів, допомагають з'ясувати особливості поділу художньої літератури щодо віку дітей.

Наступним видом самостійної роботи є складання студентами анотацій на дитячі збірки, що розвиває їхні навички критичного оцінювання прочитаного. З метою різнобічної перевірки засвоєних знань студентів на цьому етапі викладач використовує літературні диктанти (асоціативні, цитатні, хронологічні тощо), які вимагають відповідного пояснення, коментування з боку слухачів.

Третій етап, що завершує формування самостійності студента – критично-творчий, – на якому студент повинен творчо застосовувати здобуті знання, уміння, навички, проявляти креативність у вирішенні запропонованих завдань.

На цьому етапі ми використовуємо проблемні, проєктні, особистісно орієнтовні, когнітивно-евристичні, креативні, арт-технології, що вимагають від студента знання педагогіки, психології, методики викладання, обізнаності з інноваційними технологіями. Студенти отримують одне завдання, але виконувати його вони можуть по-різному: скласти розповідь про письменника, розраховуючи на запропоновану вікову групу учнів і використовуючи елементи художньої розповіді та цікаві факти з біографії письменника, зокрема його дитячі роки, що вимагає специфіка дитячої літератури. Варіанти виконання: усна доповідь з ілюстративним матеріалом, або мультимедійна презентація творчості певного дитячого письменника.

У процесі ознайомлення з художніми творами студентам пропонується укласти кросворди, вікторини, тести, сценарії літературних свят. І знову ж таки пропонуються різні шляхи виконання: оформлення на папері або використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Самостійна робота передбачає запровадження нетрадиційних методик: казкотерапію, ігрову терапію, креативну візуалізацію («Я легко складаю казку..., вірш..., загадку», «Я знаходжу багато способів допомогти...»), ароматерапію, кольорову терапію. Для розвитку твор-

чого потенціалу, креативності, оригінальності мислення, активізації пізнавального інтересу ми пропонуємо скласти сценарій позакласного заходу «Подорож у світ казки», «Лісова школа», «Зимова казка», «Казкова мандрівка»; творчі ігри («Казка по колу», «Чим пахне казка», «Угадай, хто і що любить», «Переплутані назви»); «казкові» запитання та завдання («Придумайте, як врятувати Колобка від Лисички?»; «Пофантазуйте, ким стане Червона Шапочка, коли виросте?»; «Як би ви розсмішили віслучка Іа?» тощо).

Студентам пропонується заміна у художніх текстах певних слів асоціативними малюнками, скласти вірш, казку, оповідання за певною методичною схемою; укласти систему запитань для «мозкового штурму» за біографічним матеріалом або твором певного письменника, скласти запитання для «інтерв'ю» із письменником. Це дає можливість розвивати креативність мислення інтегруючи набуті знання з різних навчальних предметів.

Висновок. Таким чином, самостійна робота студентів, що передбачає розвиток креативної особистості майбутнього вчителя, буде успішною за умови дотримання певних складових: створення своєрідного освітнього середовища (свободи вибору, ненав'язливості думок, ідей, доброзичливості, стійкої мотивації); переходу від самостійно-репродуктивної до критично-креативної діяльності; співтворчисті викладача та студента і усвідомлення студентом літературного процесу як яскравой творчої співпраці «учитель-учень»; різноманітності засобів, методів та форм навчання й виховання креативності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. – М.: Академия, 2002. – 320 с.
2. Есипов Б.П. Самостоятельная работа учащихся на уроках. – М.: Просвещение, 1961. – 266 с.
3. Ильин Е.П. Психология творчества, креативность, одаренность. – СПб.: Питер, 2009. – 448 с.
4. Пидкасистый П.И., Коротяев В.И. Самостоятельная деятельность учащихся в обучении. – М: Педагогика, 1978. – 77 с.
5. Степанишин Б. Література – вчитель – учень. – К.: Освіта, 1993. – 240 с.

6. Українська дитяча література: Хрестоматія: У 2 ч.: Навчальний посібник / Упорядкували: І.А. Луценко, А.М. Подолинний, В.Й. Чайковський. – К.: Вища школа, 1991. – Ч. 1, 2.
7. Чернилевский Д.В., Морозов А.В. Креативная педагогика и психология. – МГТА, 2001. – 301 с.

УДК 378:37.013

ЕСТЕТИЧНІ ПОЧУТТЯ ЯК СКЛАДНИК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Нечепоренко М.В.

ЕСТЕТИЧНІ ПОЧУТТЯ ЯК СКЛАДНИК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Нечепоренко М.В.

В статті розкриваються педагогічні механізми виховання естетичних почуттів учителя з погляду професійної майстерності. Естетичні почуття визначаються як такі приємні переживання, які впливають на формування культури поведінки, успішного міжособистісного спілкування та створення позитивного морально-психологічного мікроклімату в групі однокласників.

Ключові слова: естетичні почуття, доброзичливі стосунки, міжособистісні стосунки, мовна культура.

ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ЧУВСТВО КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО МАЙСТЕРСТВА

Нечепоренко М.В.

В статье раскрываются педагогические механизмы воспитания эстетических чувств с позиции профессионального мастерства. Эстетические чувства определяются как такие приятные переживания, которые влияют на формирование культуры поведения, успешного межличностного общения и создания позитивного морально-духовного микроклимата в группе одноклассников.

Ключевые слова: эстетические чувства, доброжелательные отношения, межличностные отношения, языковая культура.

ESTHETICAL FEELINGS AS A COMPONENT OF EDUCATIONAL MASTERY

Necheporenko M.V.

Pedagogical mechanisms of forming esthetical feelings as a component of educational mastery are examined in the article. Esthetical feelings are seen as a pleasant emotions and experience, which make the influence on a behavior culture, successful interpersonal communication and creating a positive moral and psychological climate in a group if classmates.

Key words: esthetical feelings, interpersonal relationships, a culture of written and spoken language.

Переважна більшість дослідників поєднують емоційне, вольове, естетичне й моральне в єдине утворення, яке символізує вищу духовно-досконалу якість людини. Безумовним є духовно-емоційне начало в сутності естетичного формування особистості, яке охоплює всі складники структури індивіда. Якщо розуміти сутність особистості як суб'єкта й носія низки соціальних відносин і свідомої діяльності, то можна твердити, що емоційно-почуттєві та вольові прояви естетичної поведінки позитивно впливають на її розвиток, що допомагає кожному гармонійно реалізуватись у будь-якій соціальній групі.

Виходячи із суті процесу формування загальної культури, її студента можна охарактеризувати як таку навчально-освітню діяльність, яка спрямована на забезпечення особистості системою емоційно-вольових і психологічних знань і художніх образів з різних видів мистецтва та вироблення на їх основі високого естетичного смаку й позитивного сприйняття світу, забезпечення у такий спосіб готовності та формування уміння особи жити, працювати, поводитись за законами моралі, краси, культури. Естетичні знання й уміння сприяють формуванню творчої емоційно-вольової орієнтації особистості та вироблення готовності утримуватись від будь-яких негативних дій. Спираючись на ці посилення, суть загальної естетичної культури особистості мож-

на розглядати як таку, яка полягає у тому, що акумулює в собі елементи всіх складників розвитку людини і виявляється як у розумовій (інтелектуальній) діяльності, так і в фізичній досконалості, а також у моральному, трудовому, валеологічному, екологічному процесі, всі їх об'єднуючи й гармонізуючи. Таку місію загальної емоційно-вольової і естетичної культури можна схематично подати в такому рисунку (див. рис. 1).

Таким чином, із великого і складного емоційно-почуттєвого та інтелектуально-інформаційного розмаїття складників загальної естетичної культури ми виділяємо три складові частини, які вбирають у себе всі інші. Пошук технології формування загальної культури студента змусив звернутись до визначення конкретних кроків, заходів, умов, які б забезпечували необхідний рівень сформованості морально-духовної та емоційно-вольової культури на основі естетичного виховання.

Естетичне виховання протягом тривалого періоду розглядається представниками різних наукових напрямків як система впливів на формування особистості, готової жити за законами краси та вносити елементи прекрасного в навколишній світ. Погоджуючись з основними позиціями класиків педагогіки й сучасних авторів І.А. Зязюн, Б.Т. Ліхачов, В.О. Сухомлинський, ми ставимо питання про включення завдань і методик естетичного виховання у нові, сучасні педагогічні технології. Сучасні освітні технології виникають на базі інтеграції різних наукових галузей гуманітарної, природничої, технічної науки, тому що всі вони відчують необхідність такого позитивного впливу на дітей і дорослих, завдяки якому створювались би позитивно-оптимістичні умови формування ноосфери як запоруки збереження довкілля і себе в ньому.

І ось на фоні всіх раніше визначених позицій щодо значення естетичних почуттів у життєдіяльності людини можна розглядати питання розробки теорії і практики розв'язання конкретних завдань. Користуючись визначеністю щодо морально-психологічних, інформаційних, енергетичних, біологічних, торсинових полів можна успішно рухатись по створенню сучасних педагогічних технологій формування естетичних почуттів. Якщо медики (В.Ф. Войно-Ясенецький,

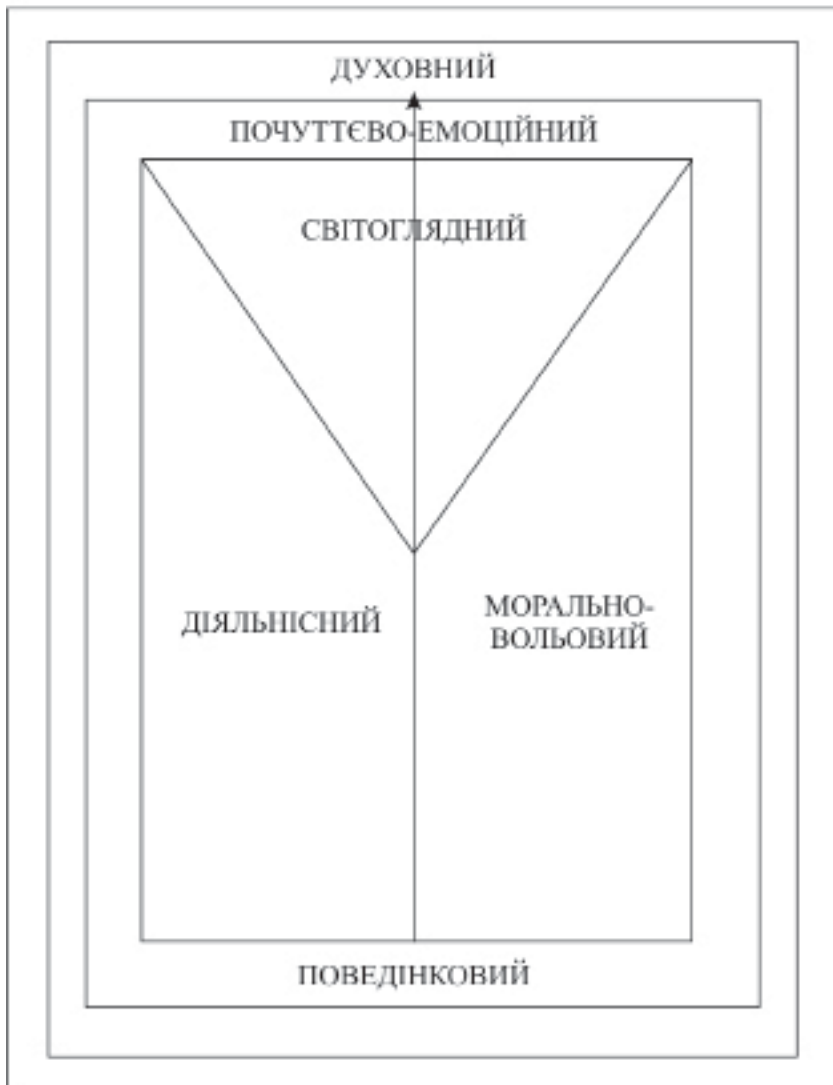

Рис. 1. Рівні емоційно-вольової культури студента

Г.М. Ситін, Г.С. Авакян та ін.) пропонують брати за основу оздоровчого впливу «слово», інформацію (позитивну приємну), а вчені (кандидати та доктори технічних наук, Е.О. Гуляєв, А.В. Мартинов) розширюють арсенал позитивного впливу не тільки через знання (інформацію), але й вимірювати такий вплив «полів» (енергетичних, торсинових, біологічних, інформаційних, електромагнітних та ін.) спеціальними приборами, то стає цілком переконливою ідея Ф. Достоевського, що краса врятує світ. Все це вимагає від ВНЗ, усіх інших освітніх установ включати в свої професійні дії (процеси, діяльність) опору на естетичні почуття. Орієнтуватись на систему вимог педагогіки співробітництва, виховання естетичних почуттів (переживань), бажань передбачає необхідність вміти, володіти почуттями прекрасного та намагатись діяти за законами краси, щоб зберегти себе, довкілля, світ, Всесвіт. Естетичні почуття у системі роботи педагога-майстра посідають провідне місце. Пояснюється це тим, що для естетично вихованої, інтелігентної, здорової людини не виникає важких питань, які б несли трагізм, втрату, знищення, зло. Внутрішня естетична свобода, довіра, любов до красивого породжують доброчинність і поблажливість до дітей, слабих, готовність активно чинити позитивні зміни, діяти в злагоді, за принципами А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, В.Ф. Шаталова, якими є: опора на позитивне, навчання і виховання на засадах любові, довіри, доброчинності, навчання з захопленням, освіта радісна й переможна.

Як ні в якій іншій професійній діяльності, в педагогічній характер естетичного освоєння дійсності є яскраво вираженим соціальним явищем, бо сутність і завдання навчально-виховної роботи полягають у тому, щоб через засвоєння досвіду попередніх поколінь підготувати шкільну молодь до адаптації і пристосування до довкілля взагалі та до різних форм соціалізації зокрема. Суспільно-історична обумовленість естетичних особистісних переконань, які засвоюються і формуються під впливом шкільних буднів залишаються потім на все життя. Роль мистецтва, мови, літератури, культури в найширшому розумінні слова відіграють у житті учня і студента певну “пристосувальну” місію, бо вони часто подають типові соціальні ситуації у художній, яскравій формі, що справляє відповідне враження на все життя. Крім того, в кла-

сичних університетах, де залишається високий рівень загальнонаукової і науково-професійної підготовки (з навчальної дисципліни), міститься і певний елемент естетичного сприйняття світу через предмет викладання. Таке морально-естетичне, емоційно-почуттєве забарвлення змісту базової освіти, з основ наукових знань є міцним і надійним елементом класичної університетської освіти, якщо воно пронизує методику викладання основ наук, а не тільки спецкурсів з педагогіки. За нашим дослідження, у студентів класичних університетів, які на перше місце щодо вимог до викладача ставлять знання навчальної дисципліни, на друге вони висувають – активну й продуктивну дослідницьку участь у наукових пошуках істини, захопленість “своєю” наукою й позитивне ставлення до себе.

Таким чином сутність естетичної культури студента класичного університету вміщує в собі специфіку високого рівня наукових знань і методології дослідження та розкриття методики наукового пошуку, що активізує процес формування наукового світогляду. Спостерігається дійсно реальна емоційно-піднесена атмосфера класичного університету з його віковими традиційними правилами, які зберігаються елітою наукового кадрового складу таких навчальних закладів та передаються із покоління в покоління, зміцнюючи духовні засади виховання спеціаліста.

Естетичне освоєння дійсності відбувається перманентно як на рівні окремої особи, так і на рівні групи, факультету. І характер такого освоєння має, як правило, соціальний характер. Індивідуальний пошук естетичного ідеалу, як правило, пов’язаний з потребами суспільного розвитку та з тими процесами, які мають місце на даний період. Естетична культура особистості в її житті виконує низку важливих функцій, тому що людина не є однозначною та такою, що раз і назавжди визначила свою поведінку. Сформованість естетичного почуття і стає тією умовою, яка допомагає щоразу відшукувати правильну лінію поведінки та взаємодії учителя і учня. Спілкування з недовірливими та підозрілими людьми вимагає терпіння й обережності, з дратівливими ефективним є спокійний тон при повному ігноруванні їхніх примх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А.М. Інтегрований курс теорії та історії педагогіки: Індивідуальні тьюторські завдання для студентів II-V курсів: Навчальний посібник. – Полтава, 2007. – 359 с.
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра. Ідеали і реалії. – Київ: 2000, – 308 с.
3. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології (Досвід особистісно центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату): Навчально-методичний посібник. – К.: Ніка-Центр, 2003. – 204 с.
4. Нечепоренко Л.С. Педагогічна майстерність. Монографія. - Харків: ХНУ. 2009. – 270 с.
5. Нечепоренко Л.С., Куліш С.М. Педагогічна освіта в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна. До 160-річчя кафедри педагогіки. Монографія. – Харків: Видавничий центр ХНУ, 2010. – 200 с.
6. Нечепоренко М.В. Емоційно-вольова культура студента / Монографія. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – 180 с.
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – с. 264-267.

УДК 37.017.7

РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Пилипенко Є.О.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

РОЛЬ САМОВИХОВАННЯ ВЧИТЕЛЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Пилипенко Є.О.

Зміни в парадигмі освіти сьогодні вимагають перегляду ролі й місця вчителя в навчально-виховному процесі. Для забезпечення реалізації цих вимог вчитель має володіти навичками професійного самовиховання, яке в контексті педагогічної діяльності виступає фактором формування професіоналізму та професійно-педагогічної культури.

Ключові слова: професійне самовиховання, професіоналізм, професійно-педагогічна культура, професійні якості вчителя, Я-концепція.

РОЛЬ САМОВОСПИТАНИЯ УЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Пилипенко Е.О.

Перемены в парадигме образования сегодня требуют от учителя навыков профессионального самовоспитания, которое выступает фактором формирования его профессионализма и профессионально-педагогической культуры.

Ключевые слова: профессиональное самовоспитание, профессионализм, профессионально-педагогическая культура, профессиональные качества учителя, Я-концепция.

TEACHER'S SELF-EDUCATION AS AN INSTRUMENT OF ESTABLISHING PROFESSIONAL-PEDAGOGICAL CULTURE

Pylypenko E.

Changes in the paradigm of education, nowadays, require the teacher to obtain and develop his or her skills of self-education. This additional instrument of skill is the back bone of the teacher's professionalism which establishes a professional pedagogical culture beneficial to the student.

Key words: professional education, professionalism, professional pedagogical culture, professional qualities.

Актуальність проблеми. Динаміка змін в суспільстві, що визначається євроінтеграцією та глобалізацією, призвела до перегляду парадигми освіти. Так, з авторитарно-імперативної (або так званої «зунівської» – когнітивної), вона змінюється в бік гуманної (особистісно орієнтованої). У Програмі «Вчитель» зазначено, що освіта виступає пріоритетною сферою в соціально-економічному, духовному та культурному розвитку держави [1, с. 1]. Адже саме освіта є засобом формування як окремої особистості окремого громадянина, так і сукупного образу українського народу для світової спільноти в

цілому, виявляючись в його інтелектуальному, культурному, духовно-моральному потенціалі [2, с. 17].

Забезпечення реалізації процесів трансформації системи освіти відбувається шляхом змін змісту навчальних планів, програм, підручників; зміни характеру навчання в бік його гуманізації, інформатизації, інноваційності тощо. Зміна характеру навчально-виховного процесу не може залишити поза увагою і діяльність тієї особи, яка організовує його, а саме – вчителя. Так, забезпечуючи наступність ланок освіти, формування гармонійно і всебічно розвиненої особистості, здатної до самовдосконалення і саморозвитку впродовж всього життя, учитель і сам має бути готовим до професійного самовдосконалення і саморозвитку в контексті поліпшення професійної компетентності.

На нашу думку, ця вимога може бути забезпечена професійним самовихованням.

Метою статті є визначення феномену професійно-педагогічної культури в педагогічній науці та висвітлення ролі самовиховання вчителя в його формуванні.

Поняття самовиховання в педагогіці не є новим, проте питання визначення його сутності, структури, мети, особливостей перебігу ще не є достатньо дослідженими.

Одні науковці (Ковальов А.Г, Рувинський Л.І., Арет А.Я., Сластьонін В.О., Єлканов С.Б., Орлов Ю.М. та ін.) визначають самовиховання як свідому роботу над собою з метою удосконалення або формування нових якостей особистості. Маркова А.К., Миронова Т.Л., Паригін Б.Д., Саврасов В.П., Шавир П.А. та ін. розглядають самовиховання як розвиток професійно-ціннісного самовизначення особистості. Єлканов С.Б., Ісаєв Є.І., Львова Ю.Л., Маралов В.Г., Рувинський Л.І., Станкин М.І., Орлов Ю.М. та ін. визначають самовиховання як засіб формування професійних здібностей вчителя. Інші дослідники розглядають самовиховання в призмі удосконалення психічних процесів особистості (Якобсон В.М. – самовиховання почуттів, Агафонов Т.У., Хохлов С.І. – самовиховання волі, характеру тощо).

Підсумовуючи аналіз поглядів сучасних авторів стосовно явища самовиховання особистості, можна сказати, що самовиховання в загаль-

ному сенсі – це свідомий, цілеспрямований, соціально детермінований процес саморегуляції з метою удосконалення своєї особистості. В більш вузькому значенні вектор самовиховання визначається специфікою мети, цілі, яку ставить перед собою людина. Так, це може бути формування певних якостей (доброта, терпимість, організованість, самокритичність, відповідальність, сміливість, ініціативність, витримка та самовладання тощо) або удосконалення психічних процесів (пізнавальних – мислення, уваги, пам'яті, уяви, мовлення, сприймання; емоційно-мотиваційних – емоцій, почуттів, станів, мотивації, волі; особистісних – рис характеру, темпераменту, інтелекту тощо).

На фізіологічному рівні самовиховання є саморегуляцією вищої нервової діяльності, що виявляється в поєднанні умовних та безумовних рефлексів (І.П. Павлов). На психологічному рівні самовиховання є збалансуванням процесів збудження і гальмування. Уся психічна діяльність людини є проявами цих двох провідних процесів. Їх комбінації та взаємодії складають основу психічного розвитку індивіда.

Проблемі професійно значущих якостей присвячено багато наукових праць (Кузьміна Н.В., Щербаков А.І., Риков Н.А., Сластьонін В.О., Журавльов В.І. та ін.). На сьогодні єдиної класифікації якостей вчителя не існує, проте всі науковці сходяться у визнанні їх важливості для ефективності праці педагога.

Даючи визначення професійно значущим якостям, можна сказати, що це ті показники особистості вчителя, якими можна описати вимоги до нього як суб'єкта педагогічної діяльності. Іншими словами, це ті характеристики сторін особистості, які дозволяють їй ефективно та на високому рівні виконувати професійну діяльність.

Високі результати професійної діяльності характеризують компетентність та професіоналізм виконавця. З точки зору педагогіки, мова йде про професіоналізм та професійну майстерність вчителя.

За Сластьоніним В.О. професіоналізм учителя – якісна характеристика його як суб'єкта педагогічної діяльності, що відображає високий рівень професійної компетентності та особистісної готовності до продуктивного розв'язання педагогічних задач; це інтегральне особистісне утворення. За Кан-Каліком В.А. професіоналізм – це готовність до творчого розв'язання педагогічних задач. Каптерев П.Ф. стверджує,

що професіоналізм – це дієздатність учителя як активного суб'єкта педагогічного процесу, орієнтованого на самовиховання та саморозвиток особистості. Л.Л. Шевченко пропонує 2 критерії визначення професіоналізму: суб'єктивний (індивідуальні моральні установки особистості) та об'єктивний – обов'язковий комплекс професійно значущих якостей (терпимість, доброзичливість, чуткість, врівноваженість, витонченість, співчуття, людяність) [3, с. 13].

Важливою сутнісною характеристикою вчителя, складовою його професійної підготовки, показником рівня сформованості педагогічної діяльності є педагогічна культура, яка генетично пов'язана з духовною і професійною культурою особистості.

Професійно-педагогічна культура за Ісаєвим І.Ф. – міра і спосіб творчої самореалізації особистості в різних видах педагогічної діяльності та спілкування, спрямованих на засвоєння та створення педагогічних цінностей, технологій і здібностей особистості. Виступаючи особистісною характеристикою, педагогічна культура викладача виступає як спосіб його професійної діяльності, що забезпечує розв'язання професійних задач [4, с. 162].

На думку Білоусової Т.Ф., Бондаревської Є.В педагогічна культура є сутнісною характеристикою особистості й діяльності педагога, певною системою цінностей, засобів діяльності і професійної поведінки. Вона складається з компонентів:

- 1) професійні знання;
- 2) професійні уміння (інформаційні, визначення мети, організаторські, комунікативні, аналіз і самоаналіз; педагогічна техніка, прикладні, планування навчальної діяльності, морально-вольова саморегуляція);
- 3) особистісно-професійні якості педагога (педагогічна спрямованість, інтереси і духовні потреби, ставлення до педагогічної праці, саморегуляція, культура поведінки і спілкування, моральні якості);
- 4) досвід творчої діяльності (творчі вміння в педагогічній, виховній і суспільній праці; розвиток педагогічного мислення; вибір і обґрунтування своєї педагогічної діяльності).

Сформованість педагогічної культури характеризує творчу особистість, яка постійно розмірковує, мислить альтернатив-

но, незадоволена одержаними здобутками, здійснює пошук причин тих чи інших явищ, володіє розвинутим прагненням до творення. Формування педагогічної культури означає розвиток у самосвідомості, самостійності, незалежності суджень у поєднанні з повагою до поглядів інших людей, почуття самоповаги, здатність орієнтуватися у світі духовних цінностей, уміння приймати рішення і нести відповідальність за свої дії і вчинки [5, с. 45].

Критерієм культури особистості, на думку Деркача А., є оптимальність і конструктивність її власного самовираження, самореалізації і того способу професійної діяльності, за допомогою якого вона здійснює цю діяльність.

Феномен професійно-педагогічної культури можна уявити як інтегральну якість особистості педагога, умову та передумову ефективної педагогічної діяльності, узагальнений показник професійної компетентності вчителя і мету професійного самовдосконалення. Основним змістом професійно-педагогічної культури вчителя є його здатність до безперервної самоосвіти, самовиховання, саморозвитку, перетворювальної діяльності, свідомого підкорення діяльності ціннісним соціокультурним пріоритетам, ефективного самоуправління і творчої самореалізації.

Підсумовуючи аналіз поглядів стосовно професійно-педагогічної культури, можна сказати, що це інтегральна якість особистості педагога, яка обумовлює його спосіб професійної діяльності та виступає умовою творчої самореалізації.

Виходячи з твердження про професійно-педагогічну культуру як інтегральне утворення в структурі особистості педагога, доцільним буде визначення ролі самовиховання вчителя як засобу саморегуляції педагогічної діяльності та формування професійно-педагогічної культури.

Таким чином, результати аналізу теорії і практики самовиховання вчителя дали змогу визначити, що професійне самовиховання – це важливий компонент педагогічної діяльності, що виявляється в різних формах його активності, та спрямований на оволодіння професіоналізму та формування професійно-педагогічної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна програма «Вчитель».
2. Національна доктрина розвитку освіти.
3. Педагогическое образование и наука. Научно-методический журнал МАНПО под ред. Сластенина В.А. – М., № 12, – 2008.
4. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя. – М.: Изд. Центр «Академия», 2002. – 176 с.
5. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: теоретичний та методичний аспекти: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. – К., 2001. – 45 с.

УДК 372

ОСНОВНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ АНГЛІЙСЬКОЇ ОСВІТИ

Погребняк Н.М.

Кримський юридичний інститут

Національної юридичної академії України

імені Ярослава Мудрого

ОСНОВНІ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ АНГЛІЙСЬКОЇ ОСВІТИ

Погребняк Н.М.

У даній статті автор розглядає основні форми організації науково-дослідної роботи студентів у галузі англійської освіти, зокрема лекції, дискусії, тьюторіали і науково-дослідницькі проекти.

Ключові слова: науково-дослідна діяльність студентів, вища педагогічна освіта, основні форми організації навчального процесу.

ОСНОВНЫЕ ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В СФЕРЕ АНГЛИЙСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Погребняк Н.Н.

В данной статье автор рассматривает основные формы организации научно-исследовательской работы студентов в области английского образования, в частности лекции, дискуссии, тьюториалы и научно-исследовательские проекты.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа студентов, высшее педагогическое образование, основные формы организации учебного процесса.

THE MAIN FORMS OF ORGANIZATION OF RESEARCH PREPARATION OF FUTURE SPECIALISTS IN THE BRANCH OF ENGLISH EDUCATION

Pogrebnyak N.M.

In this article the main forms of organization scientific–research activity of English students is presented.

Key words: scientific-research activity, higher pedagogical education, main forms of organization.

Постановка проблеми. Сьогодні основним завданням сучасного вищого навчального закладу є підготовка висококваліфікованого спеціаліста, який має здатність до наукової діяльності та неперервної самоосвіти, уміє творчо застосовувати наукові знання у сфері своєї професійної діяльності. Актуальність зазначеної проблеми зумовлена наявною потребою суспільства в майбутніх фахівцях, які мають науковий світогляд, творчий і духовний потенціал та виявляють потребу в наукових дослідженнях.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Аналіз наукових джерел свідчить, що сьогодні питання форм організації науково-дослідної підготовки студентів у вищих навчальних закладах завжди були в центрі уваги багатьох науковців Великобританії, зокрема Х. Томаса, П. Крейса, Г. Бартона, П. Джарвіса, П. Хадсона, Д. Макінтура,

П. Хьорста, С. Френе, П. Петерсона, Г. Бредлі, М. Еліота, Д. Гопкінса, М. Спілбека. Значний інтерес щодо організації студентської науково-дослідної діяльності в вищих навчальних закладах з урахуванням зарубіжного досвіду, висвітлено в наукових працях українських науковців: Л. Пуховської, А. Парінова, О. Глузмана, Н. Обухова, Т. Кошманова, С. Синенко, Ю. Кіщенко, І. Задорожної.

Мета даної статті – розглянути та проаналізувати основні форми організації науково-дослідної підготовки майбутніх фахівців у системі вищої педагогічної освіти Великобританії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в університетах Великобританії особливий інтерес становлять такі організаційні форми і методи науково-дослідної роботи, як: написання творчих робіт, публічна презентація проектів, аутентична бесіда, обговорення “кейсів” та власного досвіду студентів, використання дискусій, коопероване навчання, яке сприяє академічним досягненням студентів. Також великого попиту набувають й інші форми організації науково-дослідної роботи студентів, зокрема робота студентів у наукових школах та дослідницьких лабораторіях; лабораторно-практичні та індивідуально-групові заняття із широким застосуванням дослідницьких завдань. Але найбільш поширеними формами організації навчання студентів в університетах Великобританії є лекції, дискусії, тьюторіали і науково-дослідницькі проекти. Важливо підкреслити, що в британських вузах близько 2/3 навчального часу відводиться на аудиторні заняття, решта – на самостійну та науково-дослідницьку роботу.

Розглянемо лекцію як одну з форм організації навчального процесу в університетах Великобританії. Доцільно згадати, що лекція виникла ще в V столітті до н.е., але як форма організації навчання вона активно впроваджувалася в Оксфордському й Кембриджському університетах. Наприклад, на лекційних заняттях в англійських університетах широко застосовуються опорні схеми, які сприяють концентрації уваги тих, що навчаються на суттєвих фактах та стимулюють самостійну роботу у формі наукових доповідей та проектів після вивчення навчального матеріалу. Наприклад, у багатьох вузах Великобританії дуже активно практикується попередня самостійна підготовка студентів до лекції, а в окремих вищих навчальних закладах читаються блоки лекцій,

відвідування яких є обов'язковим, а інших – факультативним. Більшість вищих навчальних закладів Великобританії пропонують студентам робити на лекціях записи короткого змісту лекцій або навіть повного тексту лекційного матеріалу. Загалом у британських університетах існує поширена форма друкованих матеріалів, однак їх придбання не звільняє студентів від необхідності робити окремі записи, формулювання, таблиці, бібліографічну інформацію. Сьогодні лекція залишається основним методом і організаційною формою навчання у вищій школі Великобританії. Наприклад, лекції в Кембриджі дуже мало нагадують українські і вони тривають усього 6 годин. Усі лекції вчитуються за модульним принципом. Наприклад, на першому курсі студентам вчитують три лекції з хімії на тиждень. Кожен викладач вчитує свої лекції підряд, і курси лекцій, таким чином, читаються послідовно [1, 7]. Більшу частину навчального матеріалу лектор подає на “прозорах”, і кожний студент перед початком модуля одержує конспект з малюнками і основними формулами.

Традиційною формою організації навчання студентів – є тьюторіали. У британській вищій школі сьогодні активно ведеться опрацювання методів індивідуального супроводження тих, що навчаються. У цьому зв'язку велику зацікавленість набуває вивчення історії зародження, нині функціонуюча в Британських університетах система тьюторства (наставництва), що нараховує вже більш як 400 років практичного застосування.

Тьюторство стало відмінною особливістю англійської системи освіти, що зародилася в ході розвитку форм і способів аристократичного виховання. Саме виховання й освіта аристократії стали свого роду локомотивом, що підштовхує педагогічну думку країни та позначає основні принципи розвитку британської освіти. Навіть у часи відносно рівного доступу до освіти представники титулованої знаті віддавали перевагу самостійному вибору способу здобуття освіти. Коли найпершою такою відмінною рисою була домашня освіта, то з другої половини XVII ст. серед знаті поступово стала набирати вагу популярність навчання спадкоємців, у так званих суспільних школах (public schools). До таких шкіл відносилися Вінчестерська школа, заснована 1382 року У. Уікгемом і суспільна школа Ітона, заснована Генріхом VI 1440 року.

Ці школи на особливих умовах залучали до себе дітей знатних осіб зі всієї Англії й були за своєю суттю загальнодержавними навчальними закладами (на відміну від, наприклад, граматичних шкіл, що обслуговували освітні потреби своїх графств. Головні засади, на яких створювалися суспільні школи, зберігалися протягом довгого часу, але, розпочинаючи з XVII ст., суспільні школи поступово набували яскраво виражений становий характер.

Відмінною особливістю суспільних шкіл розпочинаючи з XVIII ст. стала система тьюторства, яка поступово перетворилася в інструмент реалізації виховних і освітніх цілей, сприяла соціалізації тих, що навчалися в шкільному середовищі. Саме діяльність наставника, що об'єднав навколо себе декількох вихованців, на практиці втілювала принципи неподільності освіти і виховання, лінгвістично об'єднаних англієцями в поняття “education”. Так, М. Леклерк відзначав, що система тьюторства придатна тільки для привілейованої освіти: вона єдина, при якій “можливий і дійсно існує прямий і дійовий моральний вплив учителя на учня, вихователя на вихованця. Таке виховання є розкіш, яка доступна тільки багатим” [3, 19-20].

Наступним освітнім ступенем був вступ до Кембриджу чи Оксфорду, де студенти стикалися з уже відомою їм системою наставництва. Сьогодні 90% тьюторських занять проводиться в Оксфорді і 75% – в Кембриджі. Наприклад, в Оксфордському університеті навчання студентів проводиться в маленьких групах, яке дозволяє бути в тісній взаємодії зі студентами і викладачами кожного дня, розвиває відмінний командний дух і лідерські якості [9, 260]. Слід зауважити, що в університетах тьюторство з'явилося раніше ніж у суспільних школах і його розвиток пов'язаний з притоком до університетів з другої половини XVI ст. студентів з числа аристократів, які намагались отримати світську освіту. Базою для широкого розвитку наставництва стала традиція опіки старшими членами коледжу молодших, яка закріпилася в колегіальній практиці англійських університетів, а зародилася вона ще у XIII ст. Її головною рисою була утилітарність [2, 82-87]. Таким чином, історичний досвід Великобританії наочно демонструє, як національна модель виховання передумовила зміну освітньої практики: суспільні школи витіснили домашню освіту. Сьогодні тьюторська

система укріплює і розширює свої позиції і як форма організації навчального процесу широко застосовується в британських вищих навчальних закладах, особливо в сучасних Нових університетах.

В останні роки, як відзначає дослідник процесу підготовки педагогічних кадрів у коледжі Хомертон при Кембриджському університеті О.Ю. Леонтьєва, у вищих навчальних закладах Великобританії стала широко застосовуватися така форма організації навчального процесу, як мікровикладання, ігрове проектування і “лабіринт”, що пропонують студентам науково-методичні завдання й контрольні запитання до них, а також декілька шляхів досягнення поставлених цілей, з допомогою комп’ютера виконують ситуації, які при цьому виникають [7, 96].

Результатом спільної роботи студентів і керівника-консультанта є участь у конкурсах, захистах студентських науково-дослідних робіт. Рівень підготовки роботи (проекту) та її оформлення свідчить про глибину проникнення в суть проблеми з теми наукової роботи, грамотність, загальну культуру й ерудицію студента. Саме під час виконання проектів студенти самостійно визначають мету, складають план, а науковий керівник лише спрямовує молодих науковців на пошук проблем і шляхів вирішення складних питань. Дуже позитивним є те, що в процесі виконання проекту, студенти здобувають знання та навички не теоретично, а під час виконання конкретного завдання, причому виконання проектів може бути як груповим, так і самостійним. Так, професор Кембриджського університету Д. Гопкінс зазначає, що науково-дослідницька робота студентів та його керівника стають експериментальним майданчиком у проведенні науково-практичних семінарів, конференцій, розробці та впровадженні нових наукових проектів [6, 26]. Цікаво, що метод проектів передбачає різні види занять та будується на міжпредметних зв’язках. Наприклад, під час групової форми роботи відбувається активізація творчого мислення студентів у процесі пошуку істини. При цьому використовується диференціація, оскільки розподіл знань між студентами базується з урахуванням їхніх здібностей. За допомогою проекту відбувається повільний процес засвоєння знань, формування вмінь визначати та знаходити шляхи вирішення проблем, що сприяє розвитку творчості й відповідальності за правдивість інформації. Слід зазначити, що проект – це завершена

наукова діяльність, яка відповідає певному рівню підготовки студента з урахуванням його творчого розвитку. Дуже важливо відзначити, що взагалі робота над проектом розпочинається вже з першого курсу навчання в британських навчальних закладах та має такі основні етапи:

I етап – це самостійний вибір теми наукового проекту та визначення проблемних завдань, а керівник – консультант лише допомагає конкретизувати їх.

II етап – поглиблене дослідження даного проекту. Перш за все, це збір потрібної наукової інформації, її аналіз, виокремлення конкретних фактів (анкетування, інтерв'ю, відбір даних).

III етап – використання різних методів (вирішення проблемних ситуацій, обміркування тощо), студенти самостійно намагаються знайти шляхи розв'язання даної проблеми. Саме на цьому етапі керівник повинен спрямовувати наукове дослідження та підтримувати задум.

IV етап – відбір основної ідеї – це вирішальний етап і допомога керівника полягає в тому, щоб дотримуватися певної схеми:

1. Чи стосується ідея обраного напрямку?
2. Чи задовольняється вона певними обмеженнями?
3. Чи достатньо засобів для реалізації цього задуму?
4. Чи досягається фінансовий зиск?

І якщо ідея не задовольняє хоча б однієї з перелічених умов, то потрібно повернутися на попередній етап – генерація ідей. Таким чином, й увесь процес може мати циклічний характер.

V етап – це поєднання технічного рішення з урахуванням обмежуючих факторів, які на цьому етапі стають більш конкретними.

VI етап – планування, тобто розробка свого власного плану реалізації наукового проекту.

VII етап – реалізація проекту.

VIII етап – перевірка та випробування кінцевого результату і якщо отримано негативні результати наукового дослідження, то проект знову доробляється задля усунення недоліків.

IX етап – це аналіз та оцінювання виконаної роботи [4, 26-27].

Таким чином, під час проектування наукового дослідження студенти самостійно складають план етапів його реалізації, добирають необхідні джерела і, зрештою, проводять свій власний науковий по-

шук. Так, 2008 року було запропоновано роботу з 200 дослідницьких проектів, на які було виділено гранти в розмірі від 3 тис. до 380 тис. фунтів стерлінгів [8]. Цікаво, що в британські вищих навчальних закладах дослідницькі проекти можуть проводитися як з широких, так і з вузьких проблем, вони можуть бути присвячені освіті в Англії або в окремих її регіонах, окремі теми – Європейському Союзу, Британській Співдружності або іншим країнам, але, на жаль, далеко не всі проекти впроваджуються в наукову діяльність, дуже різнопланові і поряд із загальними багато приватних.

Зазначимо, що в британській вищій школі практикуються такі організаційні форми навчання, як семінар і різноманітні варіанти групових дискусій, які впливають на формування індивідуальної точки зору судження студентів, здійснення зв'язків теорії з практикою. Дискусія і як метод навчання, і як форма організації навчального процесу, на думку англійських педагогів, має ряд переваг: вона сприяє виробленню в студентів умінь виражати й аргументувати свою думку, слухати один одного, давати критичні зауваження. Одною з найефективніших форм організації дискусії, як вважають англійські педагоги, є “робота в малих групах”. Наприклад, ще в середньовічних університетах Великобританії одним із головних методів навчання був диспут, головна мета якого – формування в студентів наукового мислення, стимулювання їх самостійності, активності, а також умінь обговорювати проблеми й знаходити рішення [10, 5].

Англійські педагоги вважають, що дискусійні форми роботи не тільки забезпечують студентів належною інформацією, а й формують у них наукове мислення, стимулюють їх самостійність та активність, виробляють умінь обговорювати проблеми й знаходити рішення в науково-дослідній діяльності та науковому експериментуванні.

До активних форм навчання, націлених на самостійну роботу студентів з оволодіння знаннями та вміннями, можна віднести дослідницький метод, завдяки якому студенти експериментальних груп виконують дослідницький проект, що дозволяє розвивати навички дослідження, експериментування й самостійного вивчення наукової та іншої літератури з проблеми. Саме така робота потребує від студента вміння підготувати, провести, проаналізувати власний психолого-

педагогічний експеримент і потім використовувати в практиці своєї діяльності його результати. Наприклад, у школі педагогіки Лідського університету студенти, виконуючи науково-дослідну роботу, беруть участь у презентаціях, які проходять двічі на рік – у першому та третьому семестрах. Вони являють собою виступи: 10 хвилин – перший і 25 хвилин – другий із проблеми, яку обирає сам студент, відповідно до особистих інтересів, наявності наукового матеріалу та досвіду. Такі презентації дають реальну можливість студентам пересвідчитись у правильності своїх суджень, продемонструвати ораторські та комунікативні здібності. Цікаво, що роботи студентів оцінюються лише після детального вивчення поданих ними виступів у письмовій формі та фотоматеріалів власних спостережень, досвіду тощо, на основі яких було зроблено повідомлення. Основними критеріями оцінювання є загальний інтерес аудиторії до вибраної наукової теми, підстави для обрання тих чи інших навчальних методів та прийомів для вирішення проблеми, що постали перед студентом [5, 11]. Наукова діяльність – діяльність творча, спрямована, перш за все, на отримання нових знань та використання їх для розробки нових способів застосування та представляє собою найбільш ефективний метод підготовки якісно нових фахівців у вищій школі. Вона максимально розвиває творче мислення, індивідуальні здібності, дослідницькі навички студентів, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних фахівців, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань та практичне застосування при вирішенні певних поставлених завдань.

З огляду на сказане, можна зробити висновок, що різноманітні форми навчальних та позанавчальних занять засновані на принципі “навчання через дослідження”. Це не тільки формує дослідницькі вміння та навички у студентів, але й сприяє розвитку зацікавленості до своєї професії, формуванню особистої наукової культури, а тому ми можемо виділити основні форми організації навчального процесу: проведення аудиторних занять (оглядово-консультаційних та проблемних лекцій); ознайомлення студентів з теорією проблем дослідження (тема – система; тема – складна задача; тема – елемент інноваційного рішення); організація вивчення студентами процесу дослідження; введення завдань з елементами дослідження (аналіз та обґрунтування в процесі

усного опитування й бесіди зі студентами); постановка дослідницької частини теоретичного дослідження (у тому числі шляхом аналізу літературних джерел) на прикладі науково-дослідних робіт; вирішення дослідницьких задач через виконання проєктів.

Висновки. Таким чином, вивчаючи генезу науково-дослідницької роботи студентів, яка спрямована на розвиток особистості, можна відзначити, що успіх дослідницької діяльності студентів в основному забезпечується правильним плануванням видів та форм знань, використанням ефективних систем знань, а також умілим керівництвом педагога цією діяльністю. Більшість науковців сходяться на думці, що найбільш важливою метою кожного курсу навчання є пробудження зацікавлення до дослідницьких процесів. Саме дослідницька діяльність грає особливу роль у розвитку студентів до наукової роботи, зокрема, вищий навчальний заклад успішно вирішує поставлені перед ним завдання, створює сприятливі умови для активного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коробов А.И., Холин Ю.В. Наука и образование в университете Кембриджа // А.И. Коробов, Ю.В.Холин // Науч.-популяр.журн. – 2004. – № 3. – С. 6-16.
2. Кулагина М.Г. Рождение и воспитание детей в среде английской аристократии в XVII-XVIII веках // М.Г. Кулагина // Вестник всеобщей истории: Межвузовский сборник. Вып. 2 СПб., 1999. – С. 83-87.
3. Леклерк М. Воспитание и общество в Англии // М. Леклерк // СПб., 1899. – С. 19-20.
4. Ярошинский И.В. Опыт реализации проектов в английской школе / И.В. Ярошинский // Школа и производство. – 1996. – № 1. – С. 26-28.
5. English Method and Drama Method. University of Leeds, School of Education. Session 1997/98. – 24 p.
6. Inservice Training and Educational Development: An International Survey / Hopkins D. (ed). – London, Sydney, Dover, New Hampshire: Croom Hein, 1986. – 334 p.
7. Kerr A. Universities of Europe. – London, 1969. – P. 96.
8. McMahon W. Potential Resource Recovery in Higher Education in the Developing countries and the Parents expected Contribution, Economics of Education review. – 1988. – P. 3-7 p.

9. Pratt J. Policy and policymaking in the unification of higher education. Journal of Education Policy. – 1999. – V. 14 – 269 p.
- 10 Research Register. Institute of Education. University of London. London, 2008.

УДК 378. 011. 3 – 051

**ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ДО НАУКОВОЇ РОБОТИ ЧЕРЕЗ МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ
СТУДЕНТСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Прошкін В.В.

*кандидат педагогічних наук, доцент
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка*

**ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ДО НАУКОВОЇ РОБОТИ ЧЕРЕЗ МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ
СТУДЕНТСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Прошкін В.В.

У статті розглянуто сутність зовнішніх і внутрішніх мотивів науково-дослідної діяльності майбутніх учителів. Виділено моніторинг якості студентських наукових досліджень як вагому складову вирішення проблеми залучення студентів до науки через перевід стимулів у мотиви.

Ключові слова: науково-дослідна робота студентів, мотивація, інтеграція науково-дослідної й навчальної роботи.

**ПОВЫШЕНИЕ МОТИВАЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
К НАУЧНОЙ РАБОТЕ ЧЕРЕЗ МОНИТОРИНГ КАЧЕСТВА
СТУДЕНЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ**

Прошкин В.В.

В статье рассмотрена сущность внешних и внутренних мотивов научно-исследовательской деятельности будущих учителей. Выделен

мониторинг качества студенческих научных исследований как важнейшая часть решения проблемы приобщения студентов к науке через перевод стимулов в мотивы.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа студентов, мотивация, интеграция научно-исследовательской и учебной работы.

**FUTURE TEACHERS' GROWTH OF MOTIVATION
TO SCIENTIFIC WORK THROUGH STUDENTS'
RESEARCHES MONITORING OF QUALITY**

Proshkin V.V.

In the article the essence of external and internal incentives of future teachers scientific and research activity is examined. Students' scientific research monitoring of quality as the main part of problem solving of attraction students to science through transition from incentives to motives is singled out.

Key words: students scientific and research work, motivation, integration of scientific and research and educational work.

Постановка проблеми. Сучасна система університетської підготовки майбутніх учителів орієнтується на гармонійну інтеграцію науки й освіти, що забезпечує ефективне формування дослідницьких здібностей у педагогів. Разом з тим, як показує досвід організації наукової роботи в ВНЗ, успішна реалізація науково-дослідних пошуків майбутніх учителів багато в чому залежить від рівня розвитку в них мотивації до такого виду діяльності. Дійсно, як зазначає В. Чернобровкін, пошуково-дослідницька мотивація є основою наукової діяльності. Важливою умовою підтримки пошукової мотивації є досягнення почуття успіху, який підкріплює та посилює її [8, с. 74].

Аналіз досліджень і публікацій. Різним аспектам мотивації в педагогіці присвячені роботи відомих учених (Л. Божович, Ю. Кулюткін, О. Леонтьєв, А. Маркова, А. Маслоу, Н. Морозова, В. Семиченко, С. Рубінштейн, Г. Щукіна та ін.), а також сучасні українські дисертаційні дослідження (Н. Арістова, В. Бабенко, Р. Борківська, С. Забрєдовський, І. Зайцева, Н. Клименко, І. Красногорова, Н. Кучина,

Л. Міхєєва, А. Поляков, І. Трубник, О. Яцишин та ін.). Проте, в роботах більшості вчених розглядаються питання мотивації студентів переважно до навчальної діяльності. Проблеми мотивації майбутніх учителів до науково-дослідної роботи рідко стають предметом спеціальних досліджень.

У контексті наших наукових пошуків у межах теми “Інтеграція науково-дослідної й навчальної роботи в університетській підготовці майбутніх учителів” (державний реєстраційний номер 0108U07930), що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, доцільно окреслити основні проблеми мотивації студентів до наукової діяльності й виокремити реальні шляхи їх вирішення. Це й стало **метою** нашої статті.

Виклад основного матеріалу. Перш за все зазначимо, що мотиви (від латин. “moveo” – рухаю) – спонукачі діяльності, життя суб’єкта, що складаються під впливом умов і визначають спрямованість його активності. У сучасній психології й педагогіці термін “мотив” застосовується для визначення різних подій і станів, що викликають активність суб’єкта. У ролі мотивів можуть виступати потреби, інтереси, емоції, установки й ідеали [6, с. 598].

Аналіз дисертаційних досліджень, у яких розкривається роль наукової роботи для процесу професійної підготовки майбутніх учителів (О. Глущенко, Т. Калашникова, А. Козлов, М. Матушкін, З. Сазонова та ін.), показує, що традиційно мотиви наукової діяльності поділяються на внутрішні й зовнішні. Внутрішні мотиви є первинними по відношенню до наукової роботи й формуються відповідно до потреб особистості в пізнанні й розвитку. Зовнішні мотиви – вторинні й формуються під впливом зовнішнього середовища.

Грунтуючись на вищеназваних наукових розробках, окреслимо мотиви науково-дослідної діяльності.

1. Зовнішні мотиви науково-дослідної діяльності – бажання посісти певне місце в житті, стати корисним членом суспільства; бажання заслужити схвалення, завоювати авторитет; бути підготовленим до майбутньої професії; бажання уникнути незадовільної оцінки; вимоги батьків, викладачів та ін.

2. Внутрішні мотиви науково-дослідної діяльності – інтерес до процесу навчання, до змісту навчального матеріалу, способів діяльності; бажання отримати більше знань; прагнення отримати задоволення від роботи; прагнення до систематизації знань; інтерес до сутності явищ, самостійного виконання роботи, подолання труднощів та ін.

До теперішнього часу в дослідженнях мотивації науково-дослідної діяльності сформувалася думка, що внутрішня мотивація перевищує зовнішню. Мається на увазі, що людина включена в діяльність заради неї самої, а не заради іншої мети, у відношенні до якої вона є засобом їх досягнення. Як зазначає А. Козлов, у процесі наукової діяльності внутрішньою спонукою є задоволення від самого процесу роботи, прагнення інтелектуального успіху, бажання вирішувати й знаходити проблеми. Внутрішньо мотивований учений захоплений дослідженнями, перебігом власних міркувань, ним рухає інтерес, азарт досліджень [3, с. 53].

Такі ж ідеї висловлюють С. Сергієнко і В. Прус, зазначаючи, що найбільший ефект від наукової роботи студентів може бути досягнутий за наявності в них внутрішньої мотивації. Автори виділяють три основні аспекти: професійний (підвищення загального рівня знань, формування кваліфікованого фахівця, підвищення рівня підготовки за напрямом дослідження); моральний (участь у конкурсах, олімпіадах, конференціях як засіб відчуття необхідності й можливості самовираження та самореалізації); матеріальний (розробка проектів, що приносять прибуток) [7, с. 38].

Цікавою нам також видається позиція Т. Давиденко і М. Беняш [1] про єдність мотивації, що виявляється в самому факті існування й розвитку природної схильності людини до творчості, потреби в самовираженні. Зовнішні мотиви можуть слугувати двигуном науково-дослідної діяльності тільки за умови внутрішньої мотивації.

Узагальнивши ідеї, висловлені в низці досліджень [1; 3; 5; 7 та ін.], зазначимо, що студенти мають схожу з викладачами мотивацію науково-дослідної роботи: мотиви досягнення (прагнення до успіху; бажання знаходити й вирішувати проблеми; одержання задоволення від роботи), мотив самореалізації (науковий інтерес, пошук; можливість творчого самовираження й саморозвитку), мотив визнання (отриман-

ня визнання наукової громадськості; прагнення мати добру репутацію серед колег), мотив приналежності (спілкування з провідними вченими й педагогами; робота в наукових колективах; спілкування з молоддю), мотив статусу (можливість професійного зростання; бажанні зайняти високе соціальне положення в суспільстві; бажання робити внесок у розвиток наукового потенціалу вищої школи, у підвищення добробуту суспільства).

Як зазначає О. Єгорова [2], мотивація до науково-дослідної роботи припускає наявність стійких інтересів (пізнавального, професійного, особистісного, соціального), що окреслює не тільки інтерес, позитивне ставлення майбутнього вчителя до дослідницької діяльності, але й відображають загальну спрямованість особистості, його пошуково-творчу, дослідницьку позицію, що зумовлює переконаність у професійній та соціальній значущості дослідницької діяльності й усвідомлення необхідності брати в ній активну участь.

З метою підвищення мотивації майбутніх учителів автор пропонує використовувати прийоми:

1. Актуалізація емоційних почуттів у процесі навчання.
2. Створення позитивної емоційної атмосфери на заняттях.
3. Обов'язковість взаємодії суб'єктів навчання між собою.
4. Розвиток у студентів пізнавального інтересу.
5. Збудження інтересу до навчального предмета на основі застосування форм активізації подання навчальної інформації.
6. Розкриття зв'язків навчального предмета з наукою.
7. Застосування завдань проблемного характеру.

Ми поділяємо думку науковця, що ідея стимулювання навчання пов'язана з проблемою активізації внутрішніх рушійних сил розвитку особистості, якими є мотиви. Практичне вирішення проблеми стимулювання пізнавальної активності в науково-дослідній роботі ставить завдання переводу стимулів (зовнішніх об'єктивних спонукачів діяльності) у мотиви (внутрішні суб'єктивні джерела активності й діяльності). Відповідно до цього, процес педагогічного стимулювання розглядається як процес активізації внутрішніх рушійних сил особистості (мотивів) за допомогою зовнішніх, об'єктивних спонукачів (стимулів) для самоактуалізації особистості [2, с. 9].

Нам також цікавими видаються погляди Т. Давиденко і М. Беняш, що розвиток стійкої внутрішньої й зовнішньої мотивації до науковій роботі є частиною ресурсно-мотиваційного механізму селективного управління системою стимулювання наукових досліджень студентів і молодих учених в університеті [1, с. 19-20].

Ми переконані, що основу управління студентів у науковій діяльності складає стимулювання. Як наголошується в педагогічній енциклопедії, стимулювання – це спонукання до дії, утворення передумов для залучення учасників до будь-яких занять чи діяльності, досягнення вищих результатів, поставленої мети за допомогою зацікавленості можливістю підвищеного матеріального чи морального задоволення при отриманні певних результатів [6, с. 642].

Однією з найважливіших форм стимулювання є облік результатів науково-дослідної роботи студентів при визначенні загального рейтингу в процесі університетської підготовки.

Досвід західноєвропейських університетів показує, що рейтинговий бал з науково-дослідної роботи є важливим показником у контексті професійної підготовки майбутнього фахівця, що впливає на оцінку загального рівня його готовності до виконання завдань професійної діяльності [5, с. 58].

З метою широкого залучення студентів до наукової діяльності в ЛНУ імені Тараса Шевченка протягом останніх років було удосконалено систему моніторингу якості наукових досліджень і впроваджено рейтинг науково-дослідної роботи. У загальному випадку рейтинг, згідно тлумачного словника, – числовий, порядковий показник, що відображає важливість, значущість певного об'єкта чи явища [4]. Уведення в практику університетської підготовки наукового рейтингу розглядається нами як могутній засіб залучення студентів до науково-дослідної діяльності, а також ефективний засіб виявлення рівня їх науково-дослідної активності.

Зазначимо, що найважливішим вектором в організації наукової діяльності студентів виступає забезпечення молодих науковців самостійною дослідницькою роботою як ключовим компонентом їх професійної підготовки. З досвіду провідних зарубіжних університетів відомо, що найбільш популярними формами організації такої робо-

ти є складання портфолію, створення індивідуальних дослідницьких проєктів, есе, доповідей, підготовка наукових повідомлень на навчальних заняттях, публічна презентація, метод кейсів та ін. Аналіз наукової діяльності ВНЗ України дозволяє нам стверджувати, що вищезазначені форми роботи зі студентами реалізуються лише деякими викладачами в межах окремих навчальних дисциплін. Проблема вищої школи полягає в тому, що така робота не є обов'язковою для всіх без винятку студентів і не виступає найважливішим компонентом їх професійної підготовки.

Тому логічним став пошук такої форми наукового рейтингу, що дозволила б оцінити науково-дослідну роботу всіх студентів університету. Зазначимо, нас цікавила не стільки сама оцінка кінцевих результатів роботи, скільки розробка ефективних механізмів включення переважної більшості студентів до активної наукової роботи.

Таким чином, використання моніторингу якості наукових досліджень ми розглядаємо як масовий засіб залучення студентів до науки. Безумовно, при цьому важливо принципово змінити відношення студентів до науково-дослідної діяльності, що повинна стати не просто обов'язковим компонентом у процесі професійної підготовки, а її базисним напрямком.

2007 року був розроблений новий рейтинг наукової роботи студентів. У ньому виділено два рівні: базовий, тобто обов'язковий для кожного студента університету, й просунутий – для студентів, які мають особливі нахили до науково-дослідної роботи. Базовий рівень складається з двох підрівнів. Перший підрівень – підготовчий, призначений переважно для студентів 1-2 курсів. У ньому передбачена оцінка виконання завдань дослідницького характеру при вивченні навчальних дисциплін, а також участь у роботі студентської наукової групи. Найважливіше завдання застосування рейтингу на цьому рівні полягає в стимулюванні студентів до надбання комплексу професійних умінь через оволодіння методами наукового дослідження. При виконанні завдань дослідницького характеру, роботі в проблемній групі майбутні вчителі освоюють стандартні методи наукового пошуку, що можуть застосувати в подальшій педагогічній діяльності.

Другий підрівень орієнтований на оцінювання дослідницького навчання студентів 3-4 курсів. Оцінюється курсове, дипломне проектування, а також участь у роботі студентської наукової групи. Слід зазначити, що при виконанні курсових і дипломних проектів викладач оцінює не стільки сам факт виконання роботи, скільки рівень її науковості й самостійності виконання. Таким чином, при введенні в науковий рейтинг базового рівня кожен студент у процесі університетської підготовки отримав можливість отримувати бали з науково-дослідної роботи.

Наступним логічним кроком інтеграції науково-дослідної й навчальної роботи в університеті став пошук механізмів впливу на тих студентів, які не усвідомлюють важливості наукової роботи як найважливішої складової професійної підготовки й не проявляють інтерес до самостійної дослідницької діяльності. Перед кафедрами університету поставлено проблему – у максимально короткі терміни розробити комплекс завдань дослідницького характеру при вивченні навчальних дисциплін.

Дійсно, щоб моніторинг якості наукових досліджень почав “працювати”, необхідно, аби викладачі переглянули своє відношення до наукової роботи студентів і підготували для цього відповідну базу. Кафедра, як основна одиниця організації процесу професійної підготовки, повинна забезпечити з кожної навчальної дисципліни розробку комплексу завдань дослідницького характеру. На початку кожного навчального семестру доцільно презентувати студентам зміст таких завдань з рекомендаціями щодо їх виконання. Кафедра контролює реалізацію викладачами цієї роботи й аналізує її ефективність. Перевірка завдань дослідницького характеру реалізується на практичних заняттях, а також на заняттях з контролю за самостійною роботою студентів.

Для успішної реалізації студентської наукової роботи необхідно, щоб викладачі були зацікавлені в залученні студентів до науки. У процесі роботи ми прийшли до висновку про необхідність розробки низки відповідних заходів матеріального й морального заохочення викладачів, які активно займаються студентською наукою. Виділимо найважливіші заходи: облік і компенсація педагогічного навантаження викладачів; фінансова й матеріально-технічна підтримка кафедр,

наукових структурних підрозділів, що активно працюють у системі науково-дослідної роботи студентів. Також важливим вирішенням проблеми стало введення показників студентської науки до рейтингу наукових досягнень кафедр і викладачів університету. Для цього в рейтингу виділено такі позиції:

- наукове керівництво учасником або переможцем конкурсу наукових робіт на міжнародному, усеукраїнському, регіональному, університетському рівнях;
- наукове керівництво переможцем студентської олімпіади, універсиади, творчого конкурсу МОН України.

Висновки. Таким чином, однією з найважливіших умов реалізації системи науково-дослідної роботи студентів у контексті інтеграції науки й освіти є розвиток у молодих науковців стійкої професійної мотивації до досліджень і орієнтації на систему цінностей, що властиві науці. Розробка педагогічних умов підвищення мотивації майбутніх учителів до наукової діяльності в процесі університетської підготовки може стати предметом наших подальших наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давыденко Т.М., Беньш М.В. Система стимулирования научно-исследовательской работы студентов и молодых исследователей / Т.М. Давыденко, М.В. Беньш // Высшее образование сегодня. – 2008. – № 11. – С. 18–21.
2. Єгорова О.В. Педагогічні умови розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів гуманітарного профілю у процесі науково-дослідної роботи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / О.В. Єгорова. – Харків, 2009. – 20 с.
3. Козлов А.В. Проектирование и реализация системы научно-исследовательской деятельности студентов технических колледжей на основе учебно-научно-производственной интеграции: дисс. ... доктора пед. наук: 13.00.08 / Козлов Анатолий Васильевич. – Тольятти, 2006. – 267 с.
4. Портал української мови та культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovnyk.net>. – Загол. з титул. екрану.

5. Рептух Н.О. Підготовка до науково-дослідної діяльності магістрів як науково-теоретична проблема / Н.О. Рептух // Вісник національної академії оборони. – 2009. – № 4. – С. 54–59.
6. Российская педагогическая энциклопедия в 2 томах. – М. : Научное изд-во “БРЭ”, 1993. – 860 с.
7. Сергієнко С. Основи організації та перспективи розвитку студентської науки / С. Сергієнко, В. Прус // Вища школа. – 2005. – № 4. – С. 35–39.
8. Чернобровкін В.М. Принципи організації науково-дослідної діяльності студентів у світлі Болонських ініціатив / В.М. Чернобровкін // Освіта Донбасу. – 2005. – № 3. – С. 35–37.

УДК 378

РОЛЬ СТУДЕНЧЕСКОГО НАУЧНОГО ОБЩЕСТВА В ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ

Самсонова А.А.

РОЛЬ СТУДЕНЧЕСКОГО НАУЧНОГО ОБЩЕСТВА В ОРГАНИЗАЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ

Самсонова А. А.

В статье раскрыта роль СНО в организации НИДС, показаны его цель, задачи, структура, формы и методы работы, способствующие повышению качества приобретаемых знаний, становлению характера исследователей, воспитанию инициативы, потребностей и навыков постоянного самообразования в будущем.

Ключевые слова: Студенческое научное общество (СНО), научно-исследовательская деятельность, самообразование, творчество, интеллект, самореализация.

**РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
В ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ**

Самсонова О.О.

У статті розкрито роль СНТ в організації НДДС, показані його мета, завдання, структура, форми і методи роботи, які сприятимуть підвищенню якості придбаних знань, становленню характеру дослідників, вихованню ініціативи, потреб і навичок постійної самоосвіти в майбутньому.

Ключові слова: Студентське наукове товариство (СНТ), науково-дослідницька діяльність, самоосвіта, творчість, інтелект, самореалізація.

**THE ROLE OF STUDENT SCIENCE SOCIETY IN ORGANIZATION
OF STUDENTS' RESEARCH ACTIVITY IN HIGHER
EDUCATIONAL ESTABLISHMENT**

Samsonova A.A.

In the article the role of SSO in the organization of SRW is highlighted; its purpose, objectives, structure, forms and methods of improving the quality of acquired knowledge, the establishment of the nature of research, education initiatives, needs and skills of continuous self-education in the future are shown.

Key words: Students' Scientific Organization (SSO), research activities, self-education, creativity, intelligence, self-actualization.

Актуальность. Постановка проблемы. Сегодня мир переживает значительные перемены. Усиливающийся процесс интеллектуализации производственных технологий и роста объема информации приводит к тому, что традиционная форма обучения, ориентированная на усвоение готовых знаний, не может быть признана рациональной и перспективной. Знания и навыки, которые человек получает в процессе образования в школе и вузе, больше не гарантируют успеха на всю оставшуюся жизнь. Требуется непрерывное образование, с позиции которого процесс обучения характеризуется как постоянное совершенствование. А тот образовательный минимум, который получает человек

в молодости, служит теперь только основой для такого непрерывного образования. В сложившихся условиях одной из наиболее приоритетных задач вузовского образования видится организация студенческой научной работы. За предшествующие годы значительная часть студенческого контингента отошла от участия в научной работе из-за недостаточности средств в вузах на эту деятельность, нехватки ресурсов на поддержание и развитие ее материально-технического оснащения и стимулирования ее участников.

В этой связи актуальность настоящей проблемы определяется необходимостью: 1) активизации научно-исследовательской деятельности студентов (далее НИДС); 2) совершенствования форм и методов в организации научно-исследовательской деятельности студентов в вузах; 3) раскрытия роли студенческого научного общества (далее СНО) как действенного инструмента привлечения студентов к науке, к их участию в научно-исследовательской деятельности.

Вопросы организации и управления исследовательской деятельностью студентов в вузах рассматриваются в работах И.Н. Аляевой, В.В. Балашова, С.А. Валуева, Т.Е. Климовой, К.А. Ланге, А.С. Обухова, Д.С. Рассказова, А.А. Сорокина, В.В. Юдина, З.Х. Курмалиевой, С.А. Ляутевой, К. Тугузф, О.Ю. Денисовой, Е.А. Котляровой, Е.В. Пестряевой, И.С. Цупко, Савельевой М.А.. Тем не менее, в имеющихся работах уделяется недостаточно внимания роли научных молодежных объединений в организации НИДС в современных условиях вузов, что обуславливает целесообразность выбора темы данной работы: “Роль СНО в организации научно-исследовательской деятельности студентов вузов”.

Цель работы. Разработать теоретико-методические и практические рекомендации по организации НИДС средствами студенческого научного общества.

Задачи. Показать эффективность организационной работы СНО в развитии НИДС в условиях вуза, как действенного инструмента привлечения студентов к науке, к участию в процессе формирования собственного профессионального, научного и личностного роста; выявить новые формы и методы организации НИДС, способствующие ее совершенствованию.

Действенной формой организации научно-исследовательской работы студентов в вузе является СНО, имеющее многолетнюю историю своего развития. Согласно утвержденному в 1934 году Типовому уставу высшей школы Союза СССР, в составе которого находилась Украина, вузы получили статус высших учебных и научных учреждений. В этот же период в них начали создаваться студенческие научные общества, которые участвовали в организации научной деятельности студентов, вели пропагандистскую работу, содействовали выявлению и подготовке кандидатов для поступления в аспирантуру. Участие студентов в научной работе во внеучебное время в ряде вузов стало рассматриваться как обязательное условие оценки достигнутого ими уровня профессиональной подготовки.

Великая Отечественная война помешала дальнейшему нормальному развитию постановки учебного процесса и научной работы в вузах, но накопленный в довоенные годы опыт позволил восстановить в послевоенное время в вузах различные формы ведения НИДС. В конце 40-х годов Минвуз утвердил Типовой устав и Положение о СНО, которые регламентировали научно-исследовательскую деятельность студентов во внеучебное время. Студенческие научные кружки стали рассматриваться в качестве первичных организационных единиц СНО вузов. Все студенты, ведущие НИД в научных кружках или по индивидуальному плану, объединялись в СНО вуза.

Важную роль в деле организации и развития НИДС сыграло создание в октябре 1968 года Всесоюзного совета по научной работе студентов, который рассматривался в качестве главного методического центра по постановке и руководству советами СНО в вузах. В 1969 году было утверждено Положение о данном Совете. Одновременно были утверждены Типовые положения о советах по научной работе студентов (СНО) республиканского, областного, городского уровней.

С учетом накопленного опыта в 1974 году было утверждено новое Положение о научно-исследовательской работе студентов высших учебных заведений, которое предусматривало разграничение НИДС на выполняемую в учебном процессе и на выполняемую во внеучебное время. Отводилось определенное место в этой связи СНО. Дальнейшее совершенствование системы НИДС нашло выражение в выработке и

реализации комплексного подхода к ее организации. В январе 1979 года был рекомендован Примерный типовой комплексный план организации НИДС на весь период обучения. Главным принципом построения плана выступала преемственность форм и методов НИДС в учебном процессе и во внеучебное время, органично увязанных между собой. Реализация рекомендаций Примерного типового комплексного плана сыграла важную роль в совершенствовании НИДС в последующие годы и не потеряла методической актуальности в настоящее время.

Вплоть до 1990 года в вузах наблюдается устойчивая тенденция в развитии системы научной деятельности студентов. И СНО занимает в этой системе значительное место. Существовавшая до 1990 г. система организации НИДС была обеспечена, прежде всего, научно-обоснованной нормативной базой. Правительственные решения совместно с партийными и комсомольскими организациями позволяли привлечь к этой работе большое количество и вузов, и участников. С 1991 года с распадом СССР имеющаяся нормативная база перестала существовать. Ослабла НИДС, во многих вузах была приостановлена работа СНО.

И только в конце 90-х годов многие вузы начинают активизировать НИДС, возобновлять работу СНО. В настоящее время в современных условиях работы вузов СНО – одно из важнейших средств повышения уровня подготовки специалистов с высшим профессиональным образованием посредством освоения ими в процессе обучения по учебным планам и сверх их основ профессионально-творческой деятельности, методов, приемов и навыков выполнения научно-исследовательских, проектных и конструкторских работ, развития способностей к научному и техническому творчеству. СНО позволяет наиболее полно реализовать индивидуальный подход в обучении и воспитании студентов, способных творческими методами индивидуально и коллективно решать профессиональные, научные, технические и социальные задачи, адаптироваться к изменяющимся социально-экономическим условиям.

Из всех основополагающих принципов, на которых строится деятельность СНО, основными являются: направленность на формирование свободно мыслящей толерантной личности, способной к творческому поиску, сохранению и трансляции традиций поликульту-

турного образования; содействие всестороннему развитию личности студента, формированию его объективной самооценки, приобретению социально-психологической компетентности, навыков работы в творческих коллективах, рациональному использованию своего свободного времени.

Основной целью СНО является создание и развитие благоприятных условий для подготовки востребованных специалистов путем интенсификации научно-исследовательской деятельности студентов, участия их в фундаментальных и прикладных исследованиях; обеспечение возможности для каждого студента реализовать свое право на творческое развитие личности в соответствии с его способностями и потребностями.

Для достижения поставленной цели СНО ДонНУ, к примеру, решает следующие задачи: пропаганда и популяризация научной деятельности в студенческой среде; содействие в повышении уровня научной подготовки студентов и качества приобретаемых знаний; организация и координация работы студентов по базовым направлениям научных исследований ДонНУ; своевременное информирование о запланированных внутривузовских, областных, региональных, Всеукраинских и международных студенческих научных конференциях, конкурсах, выставках и т.д. и о возможности участия в них; участие в организации научных конференций, симпозиумов, семинаров и прочих научных студенческих мероприятий; содействие в опубликовании и внедрении в практику результатов студенческих научных работ; налаживание и расширение контактов со студенческой и научной общественностью вузов Украины, стран ближнего и дальнего зарубежья; содействие в представлении студенческих научных работ для участия в конкурсах на соискание грантов, именных стипендий, премий и других форм морального и материального поощрения; освещение деятельности СНО ДонНУ в газетах «Факти та події», «Університетські вісті», в сети Интернет и др. масс-медиа.

В реализации целей и задач СНО помогает должным образом созданная структура СНО. Главным органом в структуре СНО ДонНУ является общее собрание его членов. Членом СНО может стать любой желающий студент, ведущий научно-исследовательскую работу. Членам

СНО предоставляется право на участие в качестве организатора либо участника во всех мероприятиях, проводимых научным обществом. На общем собрании избирается Совет СНО, куда входят представители в равном количестве от каждого факультета из числа наиболее активных студентов, а также председатели СНО факультетов, представители студенческого профкома. Такая связь со всеми факультетами позволяет своевременно принимать решения, быстро информировать о них всех заинтересованных лиц, создавать дружную команду целеустремленных молодых людей. Совет СНО избирает председателя СНО, который утверждается проректором по научной работе и председателем профкома студентов.

Председатель СНО назначает заместителя, секретаря и координаторов, возглавляющих секторы: сектор связи с отделом учебно-воспитательной работы, информационно-аналитический сектор, сектор связи со СМИ внутри вуза и во вне, сектор социально-договорной работы. Совет СНО осуществляет свою работу во взаимодействии с ректоратом, Ученым советом вуза, Советом молодых ученых, деканатами, кафедрами и студенческими общественными объединениями.

Совет созывается два раза в месяц. В промежутках его функции осуществляет Президиум Совета СНО в составе председателя, его заместителей, секретаря. СНО организывает участие студентов во Всеукраинских и Международных конференциях, конкурсах, олимпиадах, форумах, стипендиальных программах, тематических встречах, дискуссионных клубах и «круглых столах», а также интеллектуальных играх, тренингах и др.

Считаем целесообразным создание Студенческим научным обществом вуза школы молодого исследователя (ШМИ), которая поможет студентам поэтапно на разных уровнях овладеть необходимыми умениями и навыками научно-исследовательской работы, выявить наиболее одаренных и подготовленных студентов, имеющих выраженную мотивацию к научно-исследовательской деятельности, оказать помощь студентам в их профессиональном росте, в выборе темы и проведении исследовательской работы, получении навыков в разработке научных проектов, в подготовке к выступлениям на научно-практических конференциях. Основопологающим условием эффективности функцио-

нирования ШМИ является последовательное воплощение принципа системности на всех этапах работы и обучения. ШМИ способствует формированию научного потенциала вуза.

Деятельность СНО базируется на комплексности, которая предполагает: последовательность в освоении принципов, методов и технологий выполнения научных исследований в соответствии со стадиями образовательного процесса; преемственность научно-исследовательской работы по стадиям обучения с усложнением форм и методов научного творчества, к участию в которых привлекаются студенты; интеграцию учебно-воспитательного и научного процессов; широкое использование поощрительных мер, стимулирующих студентов к участию в различных формах НИД; расширение возможностей приложения интеллектуального потенциала профессорско-преподавательского состава вуза.

Несмотря на то, что основной целью деятельности СНО является развитие и поддержка научно-исследовательской деятельности студентов, не менее важным представляется создание и развитие условий (правовых, экономических, организационных и т.д.), обеспечивающих возможность для каждого студента реализовать свое право на творческое развитие, участие в НИДС; создание установок на престижность и социальную значимость данного вида деятельности; развитие и укрепление межвузовских связей с аналогичными обществами, объединениями, фондами, ассоциациями и т.д.; воспитание потребности и формирование умения постоянно совершенствовать свои знания; развитие высоких деловых и моральных качеств, содействие формированию гармоничной личности; приобретение студентами опыта общественной и организационной работы в творческом коллективе.

Необходимым элементом вузовского пространства, как активно социализирующего фактора, является наличие единой информационной среды и издательской деятельности, дающей возможность опубликования студентами результатов своей НИР. Так, на базе ДонНУ с 2008 года издается сборник лучших студенческих научных работ «Вісник СНТ ДонНУ». Как показывает опыт, интерес студентов к научно-исследовательской работе возрастает, о чем свидетельствует и

тот факт, что если первое издание выпускалось в 1-м томе, то последующие – в 3-х томах.

Активизации НИДС способствуют *моральные* (торжественное вручение студентам дипломов МОН Украины, НАН Украины и других организаций на заседаниях советов университета, факультетов; объявление благодарности студентам приказами ректора; ректорский прием талантливых студентов по случаю Дня студента, Дня науки; освобождение студентов-победителей Всеукраинских студенческих олимпиад (1 место) от сдачи зачетов и экзаменов по соответствующим специальностям и учебным дисциплинам; дополнительные баллы при зачислении в магистратуру, рекомендации для поступления в аспирантуру; рекомендации для участия в Стипендиальных программах благотворительных фондов; информация о студентах в СМИ; фотографии лучших студентов на университетских и факультетских стендах) и *материальные* поощрения студентов за успехи, достигнутые в научной работе (назначение именных стипендий; денежные премии, ценные подарки, финансовая помощь; бесплатные путевки в спортивно-оздоровительные базы отдыха; оплата командировочных расходов, связанных с поездками студентов на олимпиады, конкурсы, конференции).

Выводы. Таким образом, участие студентов в СНО способствует формированию и развитию у будущих специалистов следующих качеств: владение методологией рационального и эффективного освоения и использования знаний, основами научно-исследовательской деятельности; способность использовать научные знания и быстро адаптироваться при изменении ситуации и требований к своей профессиональной деятельности; готовность к повышению квалификации и профессиональной переподготовке, постоянному самообразованию и самосовершенствованию; развитие лидерских и организационных навыков в ходе подготовки и проведения мероприятия и реализации проектов СНО; умение определиться в жизни в соответствии с личными способностями, знаниями, навыками и стремлениями. Вышеперечисленные факторы позволяют считать СНО достаточно эффективной формой развития личности студента, действенным инструментом привлечения

студентов к участию в процессе формирования профессионального, научного и личностного роста.

Теоретическая и практическая значимость. Доказано значение НИДС для воспитания потребности и навыков постоянного самообразования в будущем, что необходимо для профессионального облика специалиста любого профиля; обоснована роль СНО в развитии и поддержке НИДС; практическая значимость заключается в возможности использовать в вузах страны разработанные формы и методы организации НИРС средствами СНО.

ЛИТЕРАТУРА

1. Балашов В.В. Организация научной деятельности молодых ученых и студентов в вузе. – М.: ГАУ, 1997. – 349 с.
2. Модернизация студенческого самоуправления в высшей школе: Материалы международной научно-практической конференции / Под ред. А.И. Галкина, Г.П. Максимовой и др. – Ростов-на-Дону: РГЭУ “РИНХ”, 2008. – 452 с.
3. Пономарев А.В. Где и как рождается лидер? // Студенчество. Диалоги о воспитании. – № 1. – 2007. – С. 4-7.

УДК 378.01

САМОСТІЙНА НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У СТРУКТУРІ ТА ЗМІСТІ КУРСУ «МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Сейко Н.А.

САМОСТІЙНА НАУКОВО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У СТРУКТУРІ ТА ЗМІСТІ КУРСУ «МЕТОДОЛОГІЯ І МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Сейко Н.А.

У статті розглянуто методи активізації самостійної науково-дослідної роботи студентів у межах вивчення курсу «Методологія і

методи соціально-педагогічних досліджень». Подано приклади завдань для самостійного вирішення під час практичних занять з курсу методології соціально-педагогічних досліджень.

Ключові слова: науково-дослідна робота, методологія соціально-педагогічних досліджень.

**САМОСТОЯТЕЛЬНАЯ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКАЯ
РАБОТА СТУДЕНТОВ В СТРУКТУРЕ И СОДЕРЖАНИИ КУРСА
«МЕТОДОЛОГИЯ И МЕТОДЫ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЙ»**

Сейко Н.А.

В статье рассмотрены методы активизации самостоятельной научно-исследовательской работы студентов в процес ее изучения курса «Методология и методы социально-педагогических исследований». Представлены примеры заданий для самостоятельного выполнения во время практических занятий по курсу методологии социально-педагогических исследований.

Ключевые слова: научно-исследовательская деятельность, методология социально-педагогических исследований.

**INDIVIDUAL STUDENTS' RESEARCH SCIENTIFIC WORK IN THE
STRUCTURE AND CONTENT OF THE COURSE «METHODOLOGY
AND METHODS OF SOCIAL PEDAGOGIC STUDY»**

Seyko N. A.

The article investigates activating methods of individual students' scientific research work as a part of the course «Methodology and Methods of Social Pedagogic Study». The task samples are given for the individual solution during the practical classes of the course Methodology of Social Pedagogic Study.

Key words: scientific research work, methodology of social pedagogic study.

Постановка проблеми. Підготовка соціальних педагогів в Україні є відносно молодую науково-теоретичною галуззю. Проте в цій галузі вже представлено достатньо наукових розробок представників

психолого-педагогічної, соціологічної, соціально-педагогічної науки (Л. Боднар, Р. Вайнола, С. Вітвицька, І. Зверєва, І. Зимняя, А. Капська, В. Коваль, Н. Ничкало, З. Фалинська та ін.) [1-9].

Однак вважаємо, що змістова частина професійної підготовки соціальних педагогів, особливо в частині застосування різних форм і методів викладання навчальних дисциплін для спеціалістів та магістрів ще недостатньо представлена в науковому доробку вітчизняних науковців. Частково це можна пояснити відносно невеликим періодом самого існування професії, тому наявні науково-методичні розробки не досить систематизовані й опубліковані.

Окремим питанням у межах проблеми викладання окремих навчальних дисциплін, спрямованих на формування професійної майстерності соціальних педагогів, є питання їх науково-дослідної підготовки й викладання спеціальних курсів, що забезпечують розвиток науково-дослідних знань, умінь та мотивації до здійснення науково-дослідної діяльності старшокурсників – майбутніх соціальних педагогів. На рівень науково-дослідної підготовки магістрів соціальної педагогіки впливає не лише зміст відповідних навчальних дисциплін («Основи соціально-педагогічних досліджень» на 1 чи 2 курсі; «Організація дослідницької діяльності соціального педагога» на 5 курсі; вивчення окремих тем у курсі соціальної педагогіки чи методики роботи соціального педагога), але й їх насиченість різними видами самостійної науково-дослідної діяльності. Як відомо, самостійна робота студентів визнана одним з найважливіших компонентів змісту їх професійної підготовки. Різноманітні аспекти студентської науково-дослідної роботи та самостійної науково-дослідної роботи студентів у системі ступеневої освіти розглядали О. Крушельницька, І. П'ятницька-Позднякова, В. Шейко, Н. Кушнарєнко, С. Вітвицька, О. Микитюк, Н. Пузирьова, О. Семенов, М. Князян та ін. [3; 10-18].

Метою статті є аналіз методів активізації самостійної науково-дослідної роботи студентів у межах вивчення курсу «Методологія і методи соціально-педагогічних досліджень».

Цей курс вивчається майбутніми соціальними педагогами на 5 курсі (для спеціалістів або ж магістрів); його загальний обсяг складає

1 або 2 модулі й передбачає значну кількість годин для самостійної роботи студентів.

Проектуючи різноманітні методи й прийоми викладання курсу «Методологія і методи соціально-педагогічних досліджень», ми виходимо з таких основних положень:

- базовим принципом побудови змісту й методики викладання цього курсу є опора на самостійну науково-дослідну роботу студентів;

- одним з найбільш значущих методів, застосованих у процесі викладання курсу, є метод проектів;

- переважна більшість спроектованих нами завдань для вирішення під час практичних занять та в ході самостійної роботи студентів повинні мати ознаки інноваційності – за змістом, формою чи способом реалізації;

- фактично всі завдання для самостійного розв'язання в цьому курсі орієнтовані на те, щоб результати самостійної роботи були використані студентами для підготовки випускної кваліфікаційної роботи (дипломної роботи, магістерської дисертації).

Проектуючи зміст навчального курсу «Методологія і методи соціально-педагогічних досліджень», ми виходили з необхідності систематизувати вже наявні знання майбутніх соціальних педагогів щодо організації і проведення соціально-педагогічних досліджень; з іншого боку, вважали за необхідне сформувати в майбутніх соціальних педагогів стійку потребу проводити науково-дослідну діяльність і використовувати результати соціально-педагогічних досліджень у практиці підготовки наукових робіт, прикладом чого є підготовка випускної кваліфікаційної роботи. Таким чином, протягом викладання цього курсу реалізується цілісний проект – самостійної науково-дослідної діяльності з метою вміщення її результатів до дипломного дослідження на завчасно задану тему.

Приклади завдань для самостійного вирішення під час практичних занять з курсу «Методологія і методи соціально-педагогічних досліджень» подано нами в таблиці 1.

Таблиця 1

**Приклади завдань для самостійного вирішення під час
практичних занять з курсу «Методологія і методи
соціально-педагогічних досліджень»**

№	Тема заняття	Приклади завдань для самостійного вирішення під час опрацювання теми	Методика реалізації завдання
1	Поняття методології наукового дослідження та його розвиток	Проаналізуйте реалізацію головних діалектичних законів і закономірностей у соціально-педагогічних ситуаціях	Студентам пропонується розробити 1-2 соціально-педагогічні ситуації за темами їх майбутніх дипломних робіт
2	сучасною педагогічною наукою	Змодельуйте діяльність соціальної установи чи закладу (одна установа на вибір студента) та подайте їх у графічному вигляді	Приклади таких моделей подаються в методичних рекомендаціях до заняття. Студенти проєктують моделі відповідно до тематики дипломних робіт
3	Наука і наукові дослідження	Виявіть категорійні зв'язки між соціальною педагогікою та іншими науковими галузями: філософією; психологією; історією; соціологією; педагогікою; біологією й анатомією людини; статистикою тощо. Побудуйте таблицю цих взаємозв'язків на бланку	Бланк для виконання завдання міститься в методичних рекомендаціях до практичного заняття – у друкованому та електронному вигляді. Студенти добирають категорії соціальної педагогіки, які безпосередньо стосуються теми їхньої дипломної роботи
4	Науковий апарат сучасного соціально-педагогічного дослідження	Спроектуйте науковий апарат до теми дослідження з соціальної педагогіки за структурою: Мета дослідження; Гіпотеза дослідження; Об'єкт дослідження; Предмет дослідження; Завдання дослідження	Тема дослідження з соціальної педагогіки є темою дипломної роботи студента. Результат виконання цього завдання згодом коректується науковим керівником дипломної роботи і вноситься до тексту.

5	Метод аналізу документів у системі соціально-педагогічних досліджень	Доберіть для опрацювання необхідні нормативно-правові документи, що регулюють соціальну сферу й соціально-педагогічну діяльність. Проаналізуйте ці документи і результати помістіть до таблиці	Таблиця проектується викладачем і вміщується в спеціально підготовленому бланку – у друкованому та електронному вигляді.
6		Доберіть для контент-аналізу періодичні видання з соціальної психології, соціальної педагогіки, психології. Заповніть класифікатор контент-аналізу однієї з публікацій у періодичному виданні (одна публікація для кожного студента) за таблицею	У таблиці аналіз джерела здійснюється: жанр матеріалу; спрямованість, новизна, характер і знак інформації; часова орієнтація інформації; конкретність повідомлення; конструктивність тексту; аналітичність і сфера інформації та ін.
7	Методика роботи з бібліографією в підготовці наукових досліджень	Підберіть список з 10 наукових джерел для підготовки наукової статті за темою дипломної роботи. Обґрунтуйте вибір наукових джерел і викладіть їх у списку, оформленому за стандартними вимогами.	Зразок оформлення літератури для використання його згодом у оформленні дипломної роботи подається окремо в методичних рекомендаціях до лабораторного заняття.
8	Метод спостереження в системі методів соціально-педагогічного дослідження	На підставі переглянутого відеоролика (фрагмент художнього чи документального фільму), який демонструє поведінку учня в школі, поспостерігайте за поведінкою учня (учнів) і відобразіть результати свого спостереження в протоколі соціально-педагогічного спостереження.	Протокол соціально-педагогічного спостереження подається окремо для кожного студента на спеціально підготовленому бланку. Відеоролик може бути наданий викладачем чи підготовлений студентами самостійно під час підготовки до заняття.

9	Метод інтерв'ювання в системі методів соціально-педагогічного дослідження	Проведіть на занятті гру «Інтерв'ювання учня» або «Інтерв'ювання батька (матері)», використовуючи соціально-педагогічні ситуації, спроектовані студентами відповідно до теми дипломної роботи	Інструкція до проведення гри вміщується в методичних рекомендаціях до проведення лабораторного заняття. Студенти працюють у мікрогрупах. Після проведення гри студенти від кожної мікрогрупи, яка проводила інтерв'ювання, здають для перевірки бланк із заповненими питаннями для інтерв'ю та аркуш з якісним аналізом результатів інтерв'ювання.
---	---	---	--

Як свідчить таблиця 1, для виконання певних типів завдань викладач проектує спеціальні бланки, макети, зразки моделей тощо. Так, наприклад, для виконання завдання щодо встановлення категорійних зв'язків між соціальною педагогікою та іншими науковими галузями студентам пропонується робота на спеціально підготовленому бланку, представленому в таблиці 2. При цьому студент може працювати як у друкованому варіанті цього бланку, так і в електронному – при наявності власного ноутбука чи стаціонарного місця користувача комп'ютерної техніки в спеціально обладнаній аудиторії. Зауважимо, що студенти віддають перевагу саме другому способу виконання завдання, оскільки це дає їм можливість використати вирішене завдання з цього курсу для своєї дипломної роботи.

Таблиця 2

Варіант спеціально підготовленого бланку для виконання студентами одного із завдань у курсі «Методологія і методи соціально-педагогічних досліджень»

Бланк для виконання самостійного завдання щодо категорійних взаємозв'язків соціальної педагогіки			
Студент		Група	
№п/п	Категорія, спільна для соціальної педагогіки та іншої галузі	Тлумачення в соціальній педагогіці	З якої науки залучено
1.			
2.	...		

Спеціально підготовлений бланк для виконання іншого завдання – опрацювання нормативно-правової бази соціально-педагогічної діяльності як методу дослідження – подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Бланк для виконання самостійного завдання з курсу
«Методологія і методи соціально-педагогічних досліджень»
з теми лабораторного заняття №1

Назва нормативно-правового документа	...
Тип документа	
Дата прийняття	
Тип клієнтів, яких стосується цей нормативно-правовий документ	
Своєчасність прийняття документа	
Головні позитивні соціально-педагогічні характеристики нормативно-правового документа	
Недоліки документа з точки зору діяльності соціального педагога	

Висновок. Отже, самостійна науково-дослідна робота студентів випускного курсу при підготовці до занять з курсу «Методологія і методи соціально-педагогічних досліджень» дає можливість, з одного боку, систематизувати їх науково-дослідні знання, уміння й навички; з іншого боку – студенти мають змогу використати результати вирішених творчих завдань для виконання своєї випускної кваліфікаційної роботи.

Перспектива подальших досліджень стосовно розвитку науково-дослідних здібностей студентів убачається нами в аналізі теоретичного підґрунтя дослідницької діяльності майбутніх соціальних педагогів у вітчизняних та зарубіжних наукових працях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боднар Л.В. Професійна підготовка соціальних педагогів із застосуванням електронних засобів навчання / Лілія Василівна Боднар: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. — О., 2006. — 254 арк.

2. Вайнола Р.Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки / Р.Х. Вайнола : монографія / За ред. С.О. Сисоевої. – Запоріжжя: ХНРБЦ, 2008. – 460 с.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи. ? – К: Центр навчальної літератури., 2003. – 446 с.
4. Зверева І.Д. Соціальна педагогіка: теорія і технології / І.Д. Зверева: підручник. – К.: ЦУЛ, 2006. – 320 с.
5. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия. – // Труды методологического семинара „Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы”. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – С. 5-18.;
6. Капська А.Й. Соціальна педагогіка / А.Й. Капська: підручник. – К.: ЦУЛ, 2006. – 468 с.
7. Ничкало Н.Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н.Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 1. – С. 9–22.
8. Коваль В.О. Особливості валеологічної підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах / Василь Олександрович Коваль: дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Запорізький національний ун-т. – Запоріжжя, 2006. – 229 арк.
9. Фалинська З.З. Практична підготовка майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах / Зоряна Зенонівна Фалинська : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2006. – 284 арк.
10. Крушельницька О.В. Методологія і організація наукових досліджень студентів / О.В. Крушельницька: навч. посібник. – К.: Кондор, 2003. – 224 с.
11. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі / І.С. П'ятницька-Позднякова: навч. посібник. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 88 с.
12. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності / В.М. Шейко, Н.М. Кушнарченко: підручник. – 3-тє вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2003. – 264 с.
13. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень / Г.С. Цехмістрова : підручник . – К.: Слово, 2003. – 136 с.
14. Микитюк О.М. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах освіти України в ХІХ ст. / О.М. Микитюк:

- автореф. дис. ... докт. пед. н. / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2004. – 42 с.
15. Пузирьова Н.В. Теорія і практика науково-дослідної роботи студентів (на матеріалі університетів України XIX ст.) / Н.В. Пузирьова: автореф. дис. ... канд. пед.н.: / Харк. Нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Х., 2002. – 19 с.
16. Семенов О.М. Організація науково-дослідної роботи студентів філологічних факультетів педагогічних університетів / О.М. Семенов: монографія. – К. – Глухів : РВВ ГДПУ, 2002. – 96 с.
17. Луценко В.В. Організація самостійної роботи студентів в умовах особистісно орієнтованого навчання / Вікторія Вікторівна Луценко : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г.С. Сковороди. — Х., 2002. — 186 арк.
18. Князян М.О. Навчально-дослідницька діяльність студентів як засіб актуалізації професійно значущих знань / М.О.Князян: монографія. – Ізмаїл, 1998. – 176 с.

УДК 37.013(022)

**ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗМІСТУ
Й ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Степанець І.О.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

**ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗМІСТУ
Й ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ**

Степанець І.О.

У статті здійснено короткий ретроспективний огляд розвитку науково-дослідницької діяльності студентів у вищих навчальних закладах.

Автор аналізує стан і проблеми організації навчально-наукової, науково-дослідної роботи студентської молоді, зокрема у педагогічних ВНЗ.

Ключові слова: навчально-наукова, науково-дослідницька діяльність, формування, розвиток, проблема.

**ИСТОРИЧЕСКАЯ РЕТРОСПЕКТИВА ОРГАНИЗАЦИИ
И СОДЕРЖАНИЯ И ОБЩИЕ ОСНОВЫ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ
ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Степанец И.А.

В статье осуществлен короткий ретроспективный обзор развития научно-исследовательской деятельности студентов в высших учебных заведениях.

Автор анализирует состояние и проблемы организации учебно-научной, научно-исследовательской работы студенческой молодежи, в частности в педагогических вузах

Ключевые слова: учебно-научная, научно-исследовательская деятельность, формирование, развитие, проблема.

**HISTORICAL RETROSPECTIVE REVIEW OF ORGANIZATION
AND CONTENT, GENERAL BASICS OF RESEARCH ACTIVITY
IN SYSTEM HIGH PEDAGOGICAL EDUCATION**

Stepanets I.O.

The article carries out the short retrospective review of the students research activity development in higher educational establishments.

An author analyses the state and problems of organization of the educational scientific and research activity of the student youth, in particular in pedagogical institute of higher educational.

Keywords: educational and scientific, research activity, formation, development, problem.

Запити суспільства до системи освіти, пов'язані з розвитком наукової культури майбутніх педагогів зумовлюють доцільність розгляду проблеми, зокрема послуговування наукою як формою культурної творчості, досвідом організації науково-дослідної роботи студентів у вищих педагогічних навчальних закладах.

Саме такі питання ставали предметом наукового пошуку науковців (Н. Амеліна, Т. Білоусова, О. Воробйов, О. Герасименко, В. Даниленко, К. Добросельський, О. Єгорова, М. Донченко, І. Іванченко, О. Лушников, Т. Сидорчук, В. Попов та інші).

Метою статті є спроба узагальненого розгляду окресленого виду діяльності в історико-педагогічному аспекті та розгляд науково-педагогічних основ організації науково-дослідної роботи студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Теоретичним підґрунтям для розробки дослідження проблеми стали наукові праці, у яких аналізуються конкретні питання розвитку національної системи освіти й педагогічної думки в Україні. Не так давно з'явилося дослідження Н. Пузирьової, присвячене теорії та практиці організації науково-дослідної роботи студентів (на матеріалах університетів України XIX століття). Науковий інтерес викликає монографія дослідження О. Микитюка, присвяченого розвитку та становленню наукової роботи у вищих педагогічних навчальних закладах України. Практичну цінність мають наукові здобутки Н. Амеліної, Л. Блонського, Є. Клімова, В. Лозовецького, Л. Сподіна про питання забезпечення професійної спрямованості навчання у ВНЗ.

На підставі досліджень О. Алексюка, О. Микитюка та інших, можна свідчити, що елементи науково-дослідної роботи студентів і викладачів із метою підвищення якості професійної освіти вперше були запроваджені в діяльності Острозької вищої школи у 80-х роках XVI століття.

Наступниками в організації науково-дослідної роботи з метою професійної підготовки стали Києво-Могилянська академія, де спонукали студентів до самостійної роботи з книгою, здійснення професійно значущих наукових розвідок. Яскраві сторінки діяльності академії пов'язані з Ф. Прокоповичем, який ініціював зміну напрямку наукової роботи студентів, заявивши: «Треба не лише йти по стежинці, що її протоптали інші вчені, а й іти слідом за самостійними науковими поглядами...» [4].

У Харківському колегіумі (1721 р.) кожен предмет навчального курсу передбачав виконання наукових робіт – дисертацій [3], застосовувалась система вибору додаткових предметів самими учнями.

Головними осередками освіти й розвитку науки стали університети. Харківський університет (1805 р.) надав право студентам займатися науково-літературною творчістю, результатами якої, зокрема, публікувалися в журналах і часописах: «Харківський еженедельник», «Український Вісник», «Харковскія Извѣстія». Для реалізації наукових завдань студенти університету залучалися до роботи в бібліотеці, фізичному кабінеті, лабораторіях тощо.

У «Правилах» університету Св. Володимира (1844 р.) зазначалось обов'язкове написання студентами наукових творів (курскових, дисертацій), починаючи з першого курсу. Завдання студентської науково-дослідної роботи полягали у «формуванні вмінь вільно висловлювати думки латинською мовою», «оволодіти ґрунтовними знаннями з основ наук». Студенти брали участь у колоквиумах («критично розбирали першоджерела»), виконували письмові завдання.

Соціально-економічні та політичні перетворення в Російській імперії зумовлювали як занепад (40-і – 50-і рр XIX ст.), так і піднесення й активізацію громадської та наукової діяльності студентів (60-і – 90-і рр XIX ст.) [7]. У цілому науково-дослідна робота студентів у цей час характеризувалася просвітництвом.

Револьюційні перетворення 1905 року зумовили послаблення нагляду за студентами, а відповідно – право на утворення різних культурних і наукових гуртків. Науково-дослідна робота, в основному, зосереджувалася на професійній самоосвіті студентів – соціальною формою була робота в бібліотеці.

У колишньому Радянському Союзі, зокрема в Україні науково-дослідна робота студентів, починаючи з середини 20-х років, дещо відокремилась від навчальної шляхом створення дослідницьких інститутів, а в них – особливих дослідницьких курсів для охочих і здібних.

30-ті роки XX століття характеризуються спробами підвищити загальнонауковий рівень змісту професійної підготовки, урахувати нові досягнення наук у світі. Це зумовило нарощування наукових розробок і фундаменталізацію проблематики робіт [8]. Пропонувалося розгорнути наукову роботу по всіх інститутах, без якої «... не може здійснюватися ... підготовка спеціалістів на рівні вимог сучасної науки» [2].

У період із початку Другої світової війни науково-дослідна робота була визначена обов'язковою й конкретизувалася в навчальних планах і програмах. 1944 року РНК СРСР затвердив «Положення про науково-дослідницьку діяльність вищих навчальних закладів», згідно з яким посилювалося планове забезпечення організації наукових досліджень, до яких залучались і студенти.

На підставі проведеного наукового аналізу матеріалів дослідження доведено, що науково-дослідна робота на початку 50-х років стала складовою в процесі підготовки фахівців у ВНЗ на рівні вимог тогочасної науки, її характеризували плановість, пріоритет державного фінансування, жорсткий контроль державними органами. У цілому науково-дослідна робота в 50-х 60-х роках була орієнтована на фундаментальні загальнонаукові й науково-технічні дослідження, а її структура та форми організації набули чіткості й конкретності, по суті визначали модель організації студентської дослідницької діяльності у сучасних ВНЗ [6]. Особливо актуальною є пропозиція – студентам, які виявили здібності до наукової роботи. Розроблялись індивідуальні графіки виконання навчального плану з урахуванням проведення ними самостійних науково-дослідних і досадно-конструкторських робіт без збільшення терміну навчання [5].

Досліджуючи тенденції розвитку науково-дослідної роботи у 70-х – 80-х роках варто зазначити, що вони стосуються розширення сфери самоврядування вищих навчальних закладів у питаннях науково-дослідної роботи. Зокрема, ВНЗ отримали право видавати наукові збірники, матеріали конференцій і семінарів, навчальну літературу, а головне – цілеспрямовано формувати досвід залучення студентів до науково-дослідної роботи як ефективного засобу єдності науки й навчально-виховного процесу у вищій школі. У навчальні плани ВНЗ було введено курс «Основи наукових досліджень» [1]. Однак кінець 80-х років ХХ століття виявив початок тенденції відходу студентської науково-пошукової діяльності від практики виробництва, що зумовило спільну постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів від 27 березня 1987 року «Про підвищення ролі вузівської науки в прискоренні науково-технічного прогресу, поліпшення якості підготовки спеціалістів», у якій зазначалось: «Розширити прогресивну практику перенесення частини

навчального процесу на виробництво шляхом створення навчально-дослідних лабораторій, експериментальних майданчиків».

Із проголошенням незалежності України відбувся новий етап у розвитку системи освіти й педагогічної думки, який, незважаючи на всі негаразди в економічному й політичному житті, ознаменувався різким підвищенням рівня кваліфікації професорсько-викладацького складу, що сприяло відновленню й розвитку професійно спрямованої науково-дослідної роботи студентів. Держава визначила пріоритет фундаментальних досліджень, що виконуються в системі освіти. Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1992 р.) було визначено суть і напрями наукової діяльності. У вищих навчальних закладах наприкінці століття склалася чітка структура управління дослідною роботою студентів, що визначало її ефективний розвиток.

У нинішніх інститутах, академіях та університетах очолює цей напрям проректор із наукової роботи. Загалом структуру управління науково-дослідницькою діяльністю, зокрема в Харківському гуманітарно-педагогічному інституті, можна представити так, як показано в таблиці 1.

Табл.1. Структура управління СНТТ

Рада СНТТ вищого навчального закладу разом із факультетськими радами й кафедрами організовує наукові гуртки, творчі секції, студентські наукові конференції, внутрішні конкурси студентських наукових робіт, виставки найкращих наукових праць студентів; забезпечує участь у регіональних та всеукраїнських конкурсах, конференціях, олімпіадах, публікації, статей, тез доповідей у наукових збірках; морально й матеріально заохочує студентів.

Узагальнення практичного досвіду окремих вищих педагогічних навчальних закладів України, зокрема Харківського гуманітарно-педагогічного інституту, є показником того, що начально-дослідна (навчально-наукова) робота студентів є обов'язковою й визначається навчальними планами зі спеціальності, планами роботи ВНЗ, кафедр тощо.

Однією з найважливіших складових цієї роботи є навчально-дослідницька діяльність студентів як під керівництвом викладачів, так і самостійна. Виконання навчально-наукової роботи у процесі вивчення дисциплін відбувається при оптимальному співвідношенні різних форм організації навчання, освітніх завдань різного характеру, максимально-му насиченні занять професійно спрямованою проблемно-пошуковою та творчою діяльністю. Студенти виробляють уміння послуговуватися користуватися науковою, методичною, довідковою літературою, оволодівають методологією й методикою наукового пошуку.

Основний зміст готовності до виконання навчально-наукової роботи складають такі елементи: знання, уміння, здатність творити, бажання.

У позанавчальний час створюються умови для продовження науково-дослідної роботи студентів, зокрема для виявлення обдарованої студентської молоді, реалізації її творчих здібностей. Основною формою такої роботи є проблемні (наукові) гуртки. Особливістю керівництва роботою студентів є здійснення диференційованого підходу до студентів. Викладачі мають можливість більше уваги приділяти студентам, які прагнуть наукового розвитку.

Інші форми роботи є традиційними для абсолютної більшості ВНЗ. Важливу роль у роботі з науково обдарованою молоддю відіграє система заохочень, що безпосередньо пов'язане з формуванням

мотивації до науково-дослідницької діяльності. Уважаємо, що спектр матеріальних і моральних заохочень слід розширити, передбачивши, наприклад, рейтингове оціювання загального рівня студента, затвердження індивідуальних освітніх планів для студентів, які мають успіхи в науково-дослідній роботі, надання рекомендацій щодо послугоування фондами наукових бібліотек із оплатою витрат тощо. Далеко не повністю реалізуються моральні заохочення, а окремі з них слід відроджувати.

Узагальнення досвіду ВНЗ України стосовно організації науково-дослідної роботи студентської молоді є показником як позитивної її динаміки, так і дає можливість порушити низку проблем, а саме:

Надто пізнє залучення студентів до науково-дослідницької діяльності, у супереч висновкам вітчизняних науковців.

Недостатня мотивація, а відповідно – брак наукової ініціативи самих студентів.

Недостатньо чіткий зв'язок із майбутньою професійною діяльністю.

Зміст і методи викладання фахових, професійно орієнтованих дисциплін усе ще недостатньо сприяють формуванню відповідних якостей дослідника.

Слід більш чітко й послідовно реалізовувати особистісно-діяльнісний підхід до навчання, проблемне навчання, забезпечувати діалогізацію навчального процесу, оптимальне поєднання та співвідношення індивідуальних і колективних форм організації процесу навчання.

Нині все ще не розв'язана проблема організації навчання обдарованих студентів.

Слід констатувати і той факт, що статус, а відповідно й оплата праці викладача, який лише виконує навчальне навантаження, майже не відрізняється, від оплати викладача, який залучає студентів до науково-дослідницької діяльності й успішно нею керує.

ЛІТЕРАТУРА

1. Информационные данные о проведении в Украинской ССР всесоюзных и республиканских научных и научно-технических совещаний, конференций, съездов, симпозиумов, семинаров. – К.: Вища школа, 1975. – 127 с.
2. Короткі нариси з історії Харківського державного університету. – Харків: Вид-во Харківського ун-ту, 1940. – 370 с.
3. Лебедев А.С. Харьковский коллегиум как просветительский центр Слободской Украины до учреждения в Харькове Университета // Чтения в Обществе Истории и Древностей Российских. – М., 1885. – Кн. 4. – С. 20.
4. Прокопович Ф. Письмо Прокоповича к архитектору Рафаилу Заборовскому 8 марта 1734 г. // Киевская старина. – 1884. – Кн. 3. – С. 511.
5. Постанова Ради Міністрів СРСР від 12 квітня 1956 р. «Про заходи покращення науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах» // Збірник постанов і розпоряджень по МВССО СРСР – 1956, С. 104-105.
6. Поточний архів Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР. Звіт про науково-дослідну роботу вищих навчальних закладів за 1963 р. – 887 арк., С. 233.
7. Сборник материалов для истории просвещения в России. – СПб.: Изд. Министерства народного просвещения, 1893. – 876 с.
8. Сухомлинський О.В. Історико-педагогічний аспект: нові підходи до загальних проблем. – К.: А.П.Н., 2003. – 68 с.

УДК 376.091.12 – 054.62

**ПЕДАГОГІКА СПІВРОБІТНИЦТВА – ЦЕ ВІДКРИТА
ПРОГРАМА В РОБОТІ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ
В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Столярова Н.П.

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

В статті зазначається, що педагогіка співробітництва – це протилежний напрямок авторитарній педагогіці, сукупність наукових ідей. Педагогіка співробітництва сприяє розвитку особистості, оскільки кожний її принцип має активізуючий, творчий характер.

Ключові слова: педагогіка, співробітництво, іноземний студент, викладач, адаптація.

**ПЕДАГОГИКА СОТРУДНИЧЕСТВА – ЭТО ОТКРЫТАЯ
ПРОГРАММА В РАБОТЕ С ИНОСТРАННЫМИ СТУДЕНТАМИ
В УСЛОВИЯХ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ**

Столярова Н.П.

В статье отмечается, что педагогика сотрудничества – это противоположное направление авторитарной педагогики, совокупность научных идей. Педагогика сотрудничества способствует развитию личности, потому что каждый ее принцип имеет активизирующий, творческий характер.

Ключевые слова: педагогика, сотрудничество, иностранный студент, преподаватель, адаптация.

**PEDAGOGY OF COOPERATION IS THE OPEN PROGRAM
IN WORKING WITH THE FOREIGN STUDENTS UNDER
CONDITIONS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION**

Stoljarova N.P.

The article notes that the pedagogy of cooperation is the opposite direction of the authoritarian pedagogy, aggregate of scientific ideas. Pedagogy of cooperation contributes to personality development because its each principle has an intensifying creative character.

Key words: pedagogy, cooperation, foreign student, teacher, adaptation.

Стратегічні напрями модернізації освіти і науки, їх значущість у суспільному розвитку країни визначаються об'єктивними тенденціями загальносвітового та внутрішньодержавного розвитку. Міністерство освіти і науки України сприяє європейській інтеграції в галузі вищої освіти щодо розвитку співробітництва між університетами, програм обміну та навчання студентів за кордоном як системою грантів, так і за індивідуальними програмами [1, с. 264].

Глобалізація світу, його інформаційна різноманітність обумовлюють включення людини у незрівнянно складну і масштабну систему взаємовідносин, що суттєво ускладнює життєву поведінку людини. Тому освіта повинна готувати розвинену, самостійну, самодостатню особистість, яка б керувалася в житті власними переконаннями і самостійним свідомим аналізом. Тому перехід від авторитарної педагогіки в роботі до педагогіки толерантності, співробітництва, де б навчання і виховання здійснювалися з урахуванням природних здібностей і психологічних особливостей кожної особистості є надзвичайно актуальним завданням педагогічної науки. Ці вимоги набувають особливого значення під час роботи з іноземними студентами.

В процесі адаптації іноземних студентів важливе місце займає педагогіка співробітництва – новий напрямок у діяльності закладів освіти. Слід відзначити, що сама ідея педагогічного співробітництва не є новою і бере початок в гуманістичній педагогіці Песталоцці, Макаренка, Сухомлинського, а згодом розроблена такими відомими авторами як В. Шаталов, С. Лисенков, І. Ільїн, С. Соловейчик, Ш. Амонашвілі та іншими видатними педагогами [8]. Саме вони очолили рух за оновлення педагогічної науки, адже суспільно-політичні, соціальні та економічні перетворення в державі вимагали нових підходів до розбудови освітньої системи в Україні. Так народилося нове педагогічне мислення і педагогіка співробітництва як протилежний напрямок авторитарній педагогіці.

Педагогіка співробітництва – це сукупність наукових ідей, які найбільш вірно відображають сутність сучасної педагогічної науки,

залучаючи молодь до навчання, до спілкування педагога та студентів [4, с. 360]. Ще К.Д. Ушинський відзначив, що виховання потребує терпіння, природжених здібностей, а також спеціальних знань. «Воспитатель – писав він, – должен стремиться узнать человека, каков он есть в действительности, со всеми его слабостями и во всем его величии, со всеми его будничными, мелкими нуждами и со всеми его великими духовными требованиями» [7, с.27].

Особливо важливого значення набуває педагогіка співробітництва під час навчально-виховного процесу з іноземними студентами. Завдання педагога полягає, в першу чергу, в тому, щоб допомогти людині, яка опинилася в іншоетнічному, незнайомому середовищі, створити оптимальні умови не лише для навчання, а й для її соціальної адаптації, залучити до участі у суспільному житті, навчити її розуміти культуру, поведінку, вчинки тих чи інших представників нового суспільства. Під час навчання відбувається процес не лише освіти, а й процес засвоєння соціальних норм і культурних цінностей того суспільства, в якому іноземний студент опинився. Тому на першому плані в діяльності педагога повинна стояти проблема соціалізації іноземних студентів, їх успішна інтеграція в інше етнічне середовище, адаптація в ньому. І саме педагогіка співробітництва, яка потребує від педагога високих гуманістичних якостей, таких як доброта, альтруїзм, почуття гідності, та психолого-педагогічних – комунікабельність, красномовність, відкритість у спілкуванні, – дозволяє вирішити вищезначені завдання [5, с. 13]. Важливим елементом також є професійна компетентність викладача, особистісна відкритість, здатність зрозуміти іноземного студента, його стан, потреби, нахили і головне – прийняти його як особистість, як рівноправного партнера навчальної діяльності.

Педагог, який стоїть на позиції відкритого і доступного спілкування, дає можливість іноземному студенту викласти особисті думки, почуття, щиро цікавиться його життям у новому середовищі, небайдужий до його проблем, відчуває його внутрішній стан, – володіє головними принципами педагогічного спілкування, від якого один крок до педагогіки співробітництва. В. Сухомлинський розглядав культуру спілкування, технологію комунікативної діяльності як важливий показник педагогічної творчості [6, с. 99]. Саме завдяки роз-

ширеному спілкуванню здійснюється взаємовплив рівноправних суб'єктів спілкування – педагога і студента. К.Станіславський вивів закономірності основних стадій органічного процесу спілкування, які повною мірою відносяться і до педагогічної діяльності. Згідно з Л.С. Нечепоренко, спілкування – це надзвичайно складний, багатоплановий процес, в ході якого встановлюються певні контакти, що формують відповідні стосунки, взаємовідношення між окремими особами, групами [3, с. 11]. Професійне спілкування забезпечує через викладача трансляцію особистої культури, знань, умінь, встановлення емоційного і ділового контакту на принципах партнерства.

Педагогіка співробітництва сприяє розвитку особистості, оскільки кожний її принцип має активізуючий, творчий характер. Відношення до студентів-іноземців, увага до них у педагогічній справі займає головне місце. Викладач створює такі відносини, які викликають у студентів цікавість до предмета, почуття успіху, просування вперед. Виховуючи співробітництвом, педагог розвиває у них старанність, цілеспрямованість, бажання засвоїти предмет якомога швидше і успішніше. Іноземні студенти потребують підвищеної уваги викладача не лише під час навчання, а й у повсякденному житті, від цього залежить їх успішна інтеграція в інше етнічне середовище, адаптація в ньому.

Ще один із принципів педагогіки співробітництва – *особистісний* підхід замість *індивідуального*. Тобто, якщо викладач не може здійснити індивідуального підходу до іноземних студентів повною мірою (наприклад, із-за великої кількості), то він використовує такі прийоми, коли кожен студент відчуває себе особистістю, відчуває увагу викладача особисто до нього; кожен студент на занятті отримує оцінку за свою працю, заохочення. Окрім цього, ніхто не ображає студента-іноземця за допущені ті чи інші помилки, а викладач толерантно роз'яснює йому причини та суть цих помилок.

В педагогіці співробітництва велике значення має так звана *ідея опорних сигналів*, яка реалізується за допомогою набору ключових слів, знаків, схем, таблиць, мап та іншого, що розвивають творче мислення у іноземних студентів. Опорний сигнал дозволяє виключити зазубрення предметів і полегшує запам'ятовування нового матеріалу.

Має значення і *ідея самоаналізу*, яка полягає в тому, щоб навчити іноземних студентів аналізувати свої знання і знання своїх товаришів. Колективний аналіз відповіді студента сприяє індивідуальній самооцінці.

Педагогіка співробітництва на сьогоднішній день – це відкрита програма, особливо в роботі з іноземними студентами, яка постійно розвивається, уточнюється збагачується зусиллями багатьох педагогів. Вона враховує всі складні процеси, які відбуваються у нашому суспільстві, і орієнтує на майбутнє. Михайлівський В.А. у своїй праці «Педагогіка сотруди́нства» пише, що «вищій школі, педагогам, всьому нашому суспільству, потрібна нова педагогіка, в центрі якої стоїть студент; основними її методами і прийомами є ті, що залучають до навчання, ведуть до спільної праці педагога і студента; яка ввібрала в себе всі найбільш гуманні, творчі ідеї класичної педагогіки, що народилися завдяки досвіду людей всіх епох історії людства і розроблені нашими сучасниками, педагогами-новаторами» [2, с. 56].

Педагогіка співробітництва – це справжня педагогічна творчість викладача, яка виступає як розумова і практична діяльність, що спрямована на розробку, конструювання нових ідей, форм, методів, досвіду, методичних систем, які відповідають головному завданню вищої школи – підготовці висококласних фахівців для тих країн, які надіслали своїх студентів для навчання в Україну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя. – Тернопіль, 2004. – с. 264.
2. Михайлівський В.А. Педагогіка сотруди́нства. – Х., 1989. с. 56.
3. Нечепоренко Л.С. Про педагогічну майстерність (науково-методичні матеріали до спецкурсу з педагогіки). – Харків, 1995. – с. 11.
4. Нечепоренко Л.С. та ін. Класична педагогіка: Навчальний посібник. – Харків, 1998. – с. 360.
5. Немець Л.М. Навчально-методичний комплекс з курсу «Соціальна педагогіка з основами педагогічної майстерності». – Харків, 2002. – с. 13.
6. Сухомлинський В.А. О воспитании / Составитель С. Соловейчик. – М., 1967. – с. 99.

7. Ушинський К.Д. Человек как предмет воспитания. // Избранные произведения в 2-х томах. Т.1. – М., 1974. – с. 27.
8. Шаталов В. За чертог привычного. – Донецк, 1988.
9. Шаталов В. Точка опоры. – М., 1987.
10. Лысенкова С.Н. Корда легко учиться. – М., 1981.
11. Соловейчик Л. Педагогика для всех. – М., 1987.
12. Ильин Е.Н. Путь к ученику. – М., 1988.
13. Амонашвили Ш.А. Единство цели. – М., 1988.

УДК 378.371.13

ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В КЛАСІ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

Ткаченко Т.В.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

У статті досліджуються педагогічні проблеми підготовки майбутніх вчителів музики в класі постановки голосу, сутність та зміст діагностики голосу студентів музично-педагогічних факультетів як необхідної передумови якісної професійної підготовки фахівця.

Ключові слова: педагогічні проблеми підготовки майбутніх вчителів музики, діагностика голосу, гігієна голосу, охорона голосу, професійна підготовка фахівця.

ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В КЛАСІ ПОСТАНОВКИ ГОЛОСУ

Ткаченко Т.В.

В статье рассматриваются педагогические проблемы подготовки будущих учителей музыки в классе постановки голоса, сущность и содержание диагностики голоса студентов музыкально-педагогических факультетов как необходимого условия качественной профессиональной подготовки специалиста.

Ключевые слова: педагогические проблемы подготовки будущих учителей музыки, диагностика голоса, гигиена голоса, охрана голоса, профессиональная подготовки специалиста.

PEDAGOGICAL PROBLEM

Tkachenko Tatyana

In the article the pedagogical problems of preparation of future music masters are investigated in the class of the voice training, essence and maintenance of diagnostics of voice of students of музыкально-педагогических faculties as necessary pre-condition of high-quality professional preparation of specialist.

Keywords: pedagogical problems of preparation of future music masters, diagnostics of voice, hygiene of voice, guard of voice, professional preparation of specialist.

Постановка проблеми. Особливості викладання предмету «постановка голосу» на музично-педагогічному факультеті полягають у підготовці фахівця широкого профілю, який володіє голосом, ораторськими вміннями, артистизмом тощо. Першочерговим підходом до професійної підготовки майбутнього вчителя музики є індивідуальний підхід до особистості, гуманістична спрямованість на розкриття його самобутності, творчого потенціалу, збереження та зміцнення фізичного стану. Ще Авіценна стверджував, що «нічого в світі немає найкращого і найважчого ніж спів» [1]. Складність та відповідальність перш за все базується на діагностиці голосу.

Аналіз досліджуваної проблеми. Питаннями проблеми діагностики голосу, гігієни та охорони голосу займалися вчені А. Менабені, В. Бехтерев, К. Дорліак, Л. Дмитрієв, Р. Юссон, В. Антонюк, Л. Тоцька та ін. В той час огляд стану досліджуваної проблеми свідчить про те, що діагностика голосу не завжди відповідає вимогам, а саме, студенти в хоровому класі, в класі диригування, на заняттях сольфеджіо співають з перевагою, в різних «нерідних», невластивих їм регістрах, що й визначило актуальність статті.

Мета статті полягає у розкритті значущості діагностики голосу студентів музично-педагогічного факультету як першочергового

фактора в житті особистості, в збереженні голосових м'язів і, взагалі, фізичному здоров'ю.

Виклад основного матеріалу. Студентські роки є одним з самих відповідальних періодів у вихованні професійного обличчя майбутнього вчителя. Розвиток та становлення музично-вокальних, педагогічних та морально-етичних якостей має величезне значення в його подальшій роботі, тобто у проведенні музичних занять та організації позакласної роботи у середній загальноосвітній школі.

У зв'язку з цим велике значення в стінах вищого навчального закладу, а саме на музично-педагогічному факультеті, набувають заняття індивідуальної форми навчання, де спілкування між студентом та викладачем відбувається в найбільш тісній взаємодії.

Ще до появи різноманітних програм з викладання уроків музики в школі, вони називались «уроками співу», а це вказує на те, що шкільний учитель повинен правильно володіти своїм голосовим апаратом і мати необхідні знання з методики викладання постановки голосу. Таким чином, в умовах музично-педагогічного факультету вокальні заняття мають профілююче значення.

На початку роботи з голосовими даними студента, необхідно визначити першочергові задачі, а саме:

- навчитися користуватися співацьким диханням;
- оволодіти головними елементами правильного звукоутворення;
- мати чітку дикцію та правильну артикуляцію.

Найбільш важливим моментом перших вокальних кроків, як показує досвід, є правильне визначення голосового типу, тобто діагностика вокальних даних учня, бо від рішення цієї дуже серйозної проблеми залежать подальші успіхи з розвитку та виявленню всіх вокально-голосових якостей, здоров'я, витривалості найбільш досконалішого з усіх існуючих «інструментів».

Що складного: встановити потенційний діапазон, виявити, який із регістрів звучить яскравіше, та визначити, до якого типу належить той чи інший голос? Але це не зовсім так. Чому ж саме?

Студенти, що вступають до музично-педагогічного факультету мають різні ступені підготовки. Перша група учнів – випускники педагогічних коледжів та музичних училищ (диригентсько-хорове

відділення), які мають значний досвід занять з постановки голосу. Друга група, а їх багато, вступає до вузу безпосередньо після закінчення загальноосвітньої та музичної шкіл і має досвід співу тільки в хорових колективах. Нарешті, третя група, ті, хто закінчив середні музичні заклади по класу того чи іншого інструменту і на практиці не мали змоги займатися постановкою голосу.

Студенти першої групи, як правило, мають уявлення про те, до якого типу належить їх голос, і добре, якщо попередній викладач співу встановив вірний «діагноз», то і голос мав розвиток у вірному напрямку. Задача нового викладача – не зруйнувати досягнені вокальні успіхи, а виконуючи принцип поступовості і послідовності, наполегливо ускладнювати вокально-технічні вправи і репертуар, закріплювати, розвивати існуючий досвід володіння голосом. Студенти другої та третьої груп, як правило, не мають ніякої попередньої підготовки, а це, зокрема, говорить про те, що їх голоси зовсім не розвинені та слабо виявлені, що надто ускладнює роботу викладача-вокаліста, особливо в питанні діагностики.

Найбільш важливо з перших занять прищепити студенту правильні навички володіння диханням. Чим скоріше учень засвоїть, як правильно дихати під час співу, тим швидше його голос проявить свої природні якості, бо цілісність голосу проявиться лише тоді, коли хоча б центральна ділянка діапазону його голосу стане на дихальний стрижень, і студент відчує повноцінний звук свого голосу. Крім того, голос не почне правильно розвиватись, доки не матиме можливості бути пофарбованим та збагаченим обертонами в головних резонаторних порожнинах. Таким чином, говорити про визначення типу голосу без попереднього періоду занять з ним в більшості випадків в існуючих умовах, не має сенсу. Під час роботи з чоловічими голосами зустрічаються випадки, коли встановлений попередній діагноз «високий голос», стає неправильним, бо після проведення вищезначеної роботи перехідний регістр даного голосу зміщується на один-два тони догори і подовжується діапазон верхнього регістру на два-три тони, а це, безумовно, говорить про те, що попереднє визначення типу голосу помилкове, і голос проявляє себе за всіма параметрами вже як ліричний баритон, і такі випадки непоодинокі.

Студенти – дівчата сопранового голосу, які під час занять хорового класу співають у партії альтів «за недостатньою кількістю низьких голосів» або співали довгий час альтами в хорових колективах тих учбових закладів, у яких вони навчались раніше, як правило, не показують верхню ділянку діапазону, однак це не означає, що вони мають низькі голоси, а скорочений діапазон є наслідком тривалого співу в незручній для голосу теситурі, регістрі, що штучно поширює та звеличує об'єм низького регістру і негативно відображається на центральній та верхній ділянках діапазону.

Такі ситуації на практиці трапляються досить часто, і правильно визначити тип голосу стає справою надзвичайно складною і потребує для її рішення деякого часу.

У подібних випадках рекомендовано тільки спів у центральній частині діапазону, не використовувати «роблений альтовий низ», та будування завдяки «опорі дихання» й головним резонаторним порожнинам верхньої ділянки діапазону, закріплення якої, в свою чергу, добре відрегулює природну силу звуку низького регістру. І тільки після цього «лікувального процесу» з голосом, можна обережно говорити про визначення його типу.

Наука про співацький голос, на жаль, поки що не має якогось єдиного методу, який допоміг би відразу безпомилково діагностувати той чи інший голос, однак існує ряд оцінок, які значно допомагають вирішити вищезначену проблему. До їх числа можна віднести такі голосові якості:

- тембральна фарба;
- наявний діапазон;
- місце знаходження перехідних та примарних тонів;
- здатність голосу тримати теситуру;
- анатоμο-фізіологічні особливості;
- конституційна ознака.

Визначити тип голосу за однією з даних якостей неможливо, але розглядаючи їх у взаємному зв'язку, є перспектива в цьому напрямку набутти позитивних результатів.

Виявлення природного тембру складає важливу задачу для педагога, але зустрічаються випадки, коли він може проявитись не одразу.

Інколи в процесі занять, коли учень починає засвоювати вірне звукоутворення та «високу співацьку позицію» виявляється красивий вокальний голос, вільний регістр, на прикладі звучання якого змінюється враження про тип даного голосу [2].

Примарні тони – звуки, які знаходяться в середині «робочого діапазону» і стають найбільш виразними та зручними для співу, це і є однією з ознак для розпізнавання ліричних, драматичних та меццо-сопранових голосів.

Видатний російський композитор М.І. Глінка, засновник російської вокальної педагогіки, у своїх методичних порадах пропонував починати «будувати» голос із «примарних тонів» [3].

Особливо треба визначити випадки, коли найбільш частіше трапляються помилкові ситуації в діагностуванні граничних один з другим типів голосів, наприклад: ліричного баритона та драматичного тенора, високого меццо та драматичного сопрано тощо. Недопущення такого роду проблем потребує будування індивідуальної вокально-методичної роботи для кожного студента окремо. З цією метою не тільки викладач, але й студент повинні знати детальну класифікацію співацьких голосів та місце знаходження перехідних тонів для кожного типу.

Жіночі голоси – сопрано, меццо-сопрано, контральто мають 3 регістри: нижній (грудний), середній (медіум) та верхній (головний) та 2 переходи.

Категорія сопрано (високий голос): об'єм голосу від c1 до c3. Перехідні ноти з грудного регістру в середній e1-f1, перехідні ноти із середнього регістру до головного e2-f2.

Типи сопрано: колоратурне, лірико-колоратурне, ліричне легке, ліричне міцне, лірико-драматичне, драматичне, діскант (високий дитячий голос – у хлопчиків та дівчат).

Категорія меццо-сопрано (середній голос) Об'єм голосу: a малої – a2. Перехідні ноти з грудного регістру до середнього c-cis1 – d1, із середнього до головного c2 – d2.

Типи меццо-сопрано: ліричне, драматичне.

Категорія контральто (низький голос). Об'єм голосу: f малої - f2; перехідні ноти з грудного регістру до середнього c-cis1 – d1; альт – об'єднує середній та низький голоси у дітей.

Чоловічі голоси мають 2 регістри: грудний та головний та 1 перехід.

Категорія тенор (високий голос). Об'єм голосу: від с малої до с2. Перехідні ноти з грудного до головного регістру е1 – fis1.

Типи тенорів: тенор – альтіно, ліричний легкий, ліричний міцний, лірико-драматичний, драматичний, характерний.

Категорія баритон (середній голос). Об'єм голосу: від а великої до а1. перехідні ноти з грудного регістру до головного: cis1 – es1.

Типи баритонів: ліричний, драматичний.

Категорія бас (низький голос). Об'єм голосу: f великої – f1. Перехідні ноти з грудного регістру до головного: h малої – c1.

Типи басів: бас-баритон (високий бас), бас центральний, бас – профундо, бас – буффо (характерний або комічний бас).

Із вищезначеної інформації відомо, що голос має регістровий склад, тобто в окремих ділянках діапазону звучить неоднаково і при зміні одного регістру другим голос змінюється, зламуються, і учень завжди відчуває на цих нотах незручності.

Для того, щоб верхня частина діапазону звучала природно та яскраво, студентам рекомендовано правильно співати перехідні тони. Ігнорування цього правила веде до серйозних голосових проблем. Ще раз підкреслимо, що місцезнаходження перехідних тонів набагато полегшує викладачеві задачу визначення типу голосу.

Здатність відносно довгий час тримати теситуру також є ознакою, що допомагає класифікувати голос, його можливості. Під теситурою прийнято вважати середнє звуковисотне навантаження на голос, яке знаходиться у певному вокальному творі. Твір, написаний для того чи іншого голосу, може мати низьку чи високу теситуру. Слід визначити, що поняття теситури означає ту частину діапазона, де голос під час співу найбільше «знаходиться». Якщо тип близький до тенорового, а довгий час не тримає тенорової теситури, то цей факт не дає впевненості в тому, що манера звукоутворення підходить голосовим можливостям учня і говорить за те, що цей голос, напевно, баритон.

До анатомо-фізіологічних ознак слід віднести:

- товщину та довжину голосових м'язів;
- форму твердого піднебіння;

- розмір резонаторних порожнин;
- хроноксія поверненого нерву (гортань).

Багаточисленні спостереження лікарів – фоніатрів говорять за те, що різним типам голосів відповідає різна довжина голосових м'язів, а саме, чим вище голос, тим тонші та коротші м'язи і навпаки. Але у світовій практиці зустрічаються багаточисленні виключення. Унікальний італійський співак XX сторіччя Енріко Карузо, який співав драматичним тенором, мав довгі та товсті «басові» м'язи, а відомий російський бас І. Михайлов мав, навпаки, «тенорові». Однак, незважаючи на такого роду випадки, рекомендовано всім студентам музично-педагогічних факультетів перед тим, як розпочати заняття з постановки голосу, відвідати кабінет лікаря – фоніатра, для того, щоб викладач і сам студент мали уявлення про зовнішній вигляд свого «інструменту» та його фізичне становище, яке вказує на перспективи розвитку співацького голосу, особливості його гігієни та охорони [4].

Вчений Ю. Малютін вперше звернув увагу на форму і розміри твердого піднебіння у співаків, пов'язуючи його будову з типом голосу. Він, зокрема, вказував, що високі голоси мають глибоке й круте піднебіння, а більш низькі – келихообразні тощо. Ці спостереження й досі викликають багаточисленні суперечки та сумніви вчених всього світу.

Дослідження вчених О. Юссона та К. Шеним доказують те, що кожен тип голосу має характерну для нього збудженість поверненого нерва. Ці уявлення підтверджують нейрохроноксичну теорію роботи голосових м'язів, дають своєрідну нову класифікацію голосів за допомогою спеціального приладу – хроноксиметра [5]. Взагалі, розгледіти талант, музикальність в учня справа відповідальна та складна. Дослідження музикальності необхідно для того, щоб з урахуванням її специфічних особливостей на певному етапі музичного та вокального розвитку учня, намітити найбільш дійові шляхи та засоби його музичного та вокального виховання і підготувати згодом необхідний фундамент для майбутньої виконавської чи педагогічної діяльності. Як зазначає Гребенюк Н.Є. необхідно «проаналізувати структуру музикальності з метою виявити співвідношення в ній природних даних та індивідуального набутку, з'ясувати, обмежується музикальність колом спеціальних сенсорних здібностей, чи вона поширюється на інші творчі риси, що визнача-

ють можливість інтерпретації музичних творів, визнати, які ознаки музикальності виявляються на початковій стадії роботи з вокалістом, а які – пізніше, оцінити значення індивідуальних відмінностей в розвитку музикальності співака, вивчити якісний та кількісний склад здібностей, що формуються залежно від схильності вокаліста до виконавської або ж педагогічної роботи, охарактеризувати специфіку формування творчих здібностей у професійній діяльності» [6].

Нарешті, остання ознака діагностики голосу – зовнішній вигляд (конституційна ознака) співака – початківця. Не викликає сумніву, що нейроендокринна конституція та загальна побудова тіла, його анатомічна структура говорять про тип голосу. Відомо, що існують такі терміни як «тенорова», «басова» зовнішність. Але зв'язок між типом голосу та конституційними особливостями організму не можна вважати розробленою галуззю знань і спиратись на неї під час визначення типу голосу студента необачно.

Підводячи підсумки, має сенс повторити, що правильне визначення типу голосу, тобто його діагностика, найбільш важлива проблема початкового періоду навчання. Без її вирішення студент не засвоїть головні вимоги курсу щодо володіння диханням, елементами правильного звукоутворення, а робота з набуття вірної артикуляції буде неефективною. Тільки засвоєння всіх вокально-технічних навичок дасть змогу майбутньому педагогу виявити себе художником – виконавцем і донесе до дітей внутрішній зміст та емоційний настрій творів.

Висновки. Таким чином, аналіз проблеми діагностики голосу студентів музично-педагогічних факультетів виявляє певні завдання: вірне визначення теситури голосу студента, врахування вікових особливостей студента, ступінь його освіченості, темперамент, фізичні можливості. Індивідуальний підхід до кожного студента забезпечує розвиток голосових здібностей та якісну професійну підготовку студента – майбутнього вчителя музики й співу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристотель Собрание сочинений: В 4-х томах. – М.: Наука, 1975. – Т. 4. с. 32.
2. Менабени А.Г. Методика обучения сольному пению. – М., 1987. с. 47-58.

3. Ткаченко Т.В. Формування професійно-педагогічної культури вчителя музики й співу (монографія). – Х., 2005. с. 119 – 136.
4. Дмитриев Л.Б. Основы вокальной методики: уч. пособие. – М., 1968. с. 24-33.
5. Юссон Р. Певческий голос: исследование основных физиологических и акустических явлений певческого голоса – М., 1974. с. 46.
6. Гребенюк Н.Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти. – К.: НМАУ, 1999. с. 28-53.

УДК 371. 124

**ВПЛИВ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ
ТА ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ
НА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Уйсімбаєва Н.В.

*Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*

**ВПЛИВ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ТА ТВОРЧОЇ
АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ НАУКОВО-
ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Уйсімбаєва Н.В.

В статті обґрунтовано вплив розвитку стійкого пізнавального інтересу та творчої активності студентів на ефективність науково-дослідницької діяльності, визначено значення мотивації науково-дослідницької діяльності студентів.

Ключові слова: пізнавальний інтерес, творчість, активність, творча активність, творчий потенціал, мотив, науково-дослідницька діяльність.

**ВЛИЯНИЕ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА
И ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ
НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Уйсимбаева Н.В.

В статье обосновано влияние развития стойкого интереса к познавательной деятельности и творческой активности студентов на эффективность научно-исследовательской деятельности, определено значение мотивации научно-исследовательской деятельности студентов.

Ключевые слова: интерес к познаниям, творчество, активность, творческая активность, творческий потенциал, мотив, научно-исследовательская деятельность.

**THE INFLUENCE OF COGNITIVE INTEREST DEVELOPMENT
AND STUDENTS' CREATIVE ACTIVITY ON THE EFFICIENCY
OF SCIENTIFIC RESEARCH**

Uysimbayeva N.

In the article grounded influence of development of proof cognitive interest and creative activity of students on efficiency of research activity, certainly value of motivation of research activity of students.

Key words: cognitive interest, creation, activity, creative activity, creative potential, reason, research activity.

Виховання студента як творчої, мобільно-інформованої, здатної до саморозвитку, духовно збагаченої особистості – актуальне завдання суспільного розвитку, без розв'язання якого неможливо забезпечити суспільство творчими спеціалістами. Тому формування досвіду творчої діяльності для студента, як майбутнього фахівця, є необхідною складовою його професійного розвитку, удосконалення професійної компетентності.

Відповідно до поставлених завдань досить актуальною є концепція підготовки майбутніх спеціалістів, яку пропонує В.І. Лозова, – концепція активізації пізнавальної та науково-пошукової діяльності студентів, ознакою якої є позааудиторна, позааудиторна система праці над собою, що характерна для вузів та коледжів США й Великобританії [4].

Саме науково-дослідницька діяльність дозволяє здійснювати постійне і ефективне стимулювання інтелектуального розвитку особистості, творчої активності, потреби в цілеспрямованій самостійності.

Позитивний вплив науково-дослідної діяльності на якість підготовки фахівців, розвиток їхнього творчого потенціалу визначено в працях багатьох науковців (В.І. Андреев, В.П. Бабак, В.К. Буряк, А.М. Водовоз, А.В. Іодко, О.І. Клепиков, О.М. Микитюк, В.Ф. Овчинников, П.І. Підкасистий, М.У. Піскунов, В.М. Шейко, І.Г. Штокман). Разом з тим цей вплив, відповідно до проведених спостережень, не завжди має очікуваний результат. На нашу думку, однією з причин цього є недостатня увага, що приділяється формуванню пізнавального інтересу та творчої активності студентів у процесі науково-дослідницької діяльності.

Метою статті є обґрунтування впливу розвитку стійкого пізнавального інтересу та творчої активності студентів на ефективність науково-дослідницької діяльності.

Професійна діяльність фахівця в сучасних умовах передбачає наявність творчого підходу до розв'язання професійних завдань, аналізу отриманої інформації. Вища школа готує випускників до різноманітної творчої діяльності: професійної, соціально-культурної, громадської – і формує здатність працювати за обраним фахом та з людьми.

Дослідженню різних аспектів творчості особисті присвячено праці Я.А. Пономарьова (психологія творчості, мислення і творчість), В.А. Моляко (психологія творчості), В.Ф. Овчинникова, Н.Ю. Посталюк (творчий потенціал особистості), Е.В. Ілієнкова, А.Ф. Лосева, В.Ф. Овчинникова (сутність, структура й соціальна структура творчості) та ін.

“Творчі люди – це люди, які здатні мислити по-новому, самостійно ставити перед собою завдання, цілі, пропонувати нестандартні рішення, опиратися рутинному підходу, орієнтуватись більше на майбутнє, а ніж на минуле” [5, с. 42].

Важливою умовою творчості є сприйняття нових ідей, здатність знаходити й порушувати проблеми, незалежність поведінки та суджень і водночас уміння поступатися і відмовлятися від своїх думок, критичність. Науково-дослідницька діяльність створює ці умови.

Діяльність з виконання дослідження сприяє формуванню свідомої особистої причетності до суспільно значущих справ.

Мета творчості, що здатна стимулювати активну діяльність людини, полягає у самоствердженні за допомогою створення матеріальних і духовних цінностей. Н.Ю. Посталюк розглядає творчий потенціал особистості як інтегрований вияв різних якостей особистості й вважає, що творчу особистість визначають не тільки високий творчий потенціал, але й ступінь її активності в його реалізації [7].

Категорія активності є однією із центральних у психолого-педагогічній науці. У наукових дослідженнях цієї категорії важливими є поняття, які розкривають сутність активності – процес, дія, вчинок, поведінка, діяльність, життєдіяльність тощо. Активність виникає як життєве утворення особистості і є вищим стосовно діяльності рівнем. Студент, як активний учасник навчально-виховного процесу, формує активність передусім на основі творчих форм навчання.

“Пізнавальна активність, на думку Я. Бойко, становить основу самостійної діяльності, але, з іншого боку, вона може формуватися під час її виконання, що здійснюється завдяки і змісту самостійної роботи, і характеру процесу діяльності, і управління нею викладачем” [1, с. 19]. Тільки спільна клопітка співпраця студентів і викладача може створити високопрофесійного фахівця.

Творча активність студента тісно пов’язана з пізнавальним інтересом. Студент реалізує свій інтерес у процесі основної діяльності – навчальної. Пізнавальний інтерес у навчальній діяльності виступає як результат взаємодії об’єктивної і суб’єктивної сторін інтересу.

Ми поділяємо думку В.Б. Бондаревського, що дослідницька діяльність студентів сприяє поступовому зростанню зацікавленості студента: “Від цікавості до зацікавленості, від зацікавленості до стійкої пізнавальної активності, від них до пробудження наукової допитливості і все більш стійкого спрямування особистості на глибоке вивчення різних дисциплін” [2, с. 43].

Інтерес розглядається нами як прояв розумової і емоційної активності. Якщо розглядати етапи розвитку інтересу: зацікавленість, допитливість, пізнавальний інтерес, теоретичний інтерес, то з’ясуємо,

що в ланцюгу розвитку інтересів пізнавальний інтерес є одним з вищих етапів розвитку.

Пізнавальний інтерес включає в себе навчальний і інтелектуальний інтереси. Особливої значущості набуває формування компетентності у сфері самостійної пізнавальної діяльності, яка засновується на вмінні набувати знання з різних джерел інформації. Під час організації науково-дослідницької діяльності викладач повинен зацікавити, а не дати знання в готовому вигляді. Пізнавальний інтерес пов'язаний з намаганням студента самостійно розв'язати проблемне питання. У центрі уваги – проблема, а не готові знання. Студенти з достатнім розвитком пізнавального інтересу шукають причину, намагаються проникнути в сутність предмета, самостійно встановити закономірність, розкрити причинно-наслідкові зв'язки [10].

Ми поділяємо думку про те, що пізнавальний інтерес – це емоційно усвідомлена, вибіркова спрямованість особистості, яка звернена до предмета й діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності. Поняття діяльності нерозривно пов'язано з поняттям мотиву. Оскільки саме мотиви зумовлюють визначення мети як суб'єктивного образу бажаного результату, очікуваної діяльності, дії [6, с. 165].

Пізнавальний інтерес не може сформуватись без розвитку зацікавленості та допитливості, одною з основ розвитку яких є мотивація. Мотиваційна сфера, як стрижень особистості, її стимулююча сторона, як рушійна сила поведінки людини, має провідне значення для особистісно-орієнтованого виховання [3].

Ставлення студента до науково-дослідницької діяльності, його творча активність залежить насамперед від змісту мотивації цієї діяльності, від взаємозв'язку суспільного й особистісного, від структури і динаміки ціннісних орієнтацій студентів. Якщо студент добре усвідомлює, яку професію він обрав, та вважає її значущою для суспільства, такою, що відповідає його особистісним схильностям, здібностям та потребам, то це, безумовно, впливає на успішність його навчання, бажання до професійної самореалізації, саморозвитку.

“Мотивація – це активізований стан індивіда, який визначає наскільки інтенсивно і з якою спрямованістю він діє в ситуації, що склалася” [8, с. 30].

З метою забезпечення високого мотиваційного настрою студентів щодо науково-дослідницької діяльності викладач повинен визначити мету цієї діяльності, показати її значущість для майбутньої професійної діяльності, особистісного розвитку, самоствердження. На початковому етапі студенти залучаються до пошукової діяльності. Пошукова діяльність студентів спрямовується на вивчення, порівняння, узагальнення даних з різних наукових джерел, перевірку їх у певних умовах, проведення збору фактів у процесі спостережень, елементарних експериментів, оформлення таблиць, складання структурно-логічних схем. Для того, щоб студент активно прилучався до творчої діяльності, необхідно, щоб вона набула для нього особистісного смислу, викликала позитивні переживання, намагання і прагнення.

Одним з мотивів науково-дослідницької діяльності є інтерес. В.Б. Бондаревський висловив думку про те, що “інтерес до знань як глибока спрямованість особистості й стійкий мотив навчання пробуджує творче мислення в будь-якої людини, створюючи найбільш позитивні умови для формування й розвитку нового стилю розумової роботи, вияву творчої особистості” [2, с. 103].

Для дослідницької роботи, перш за все, необхідно зацікавити студента роботою, допомогти вибрати проблему, над якою він буде працювати протягом усього навчання, мати кінцевий результат.

Важливе місце в формуванні стійкого пізнавального інтересу має індивідуальна робота наукових керівників зі студентами. Відносини в процесі здійснення різних видів науково-дослідницької діяльності відбуваються на рівні співробітництва і співтворчості. Цілеспрямована, духовно збагачена взаємодія викладача зі студентами активізує формування їх творчої активності. Спілкування викладача зі студентами в процесі спільної науково-дослідної роботи не тільки сприяє індивідуалізації навчання, а й забезпечує творчу співпрацю викладача й студента, забезпечує вплив особистості викладача на формування стійкого пізнавального інтересу. Також вона має суттєвий вплив на емоційний стан студента. Саме це сприяє поглибленню зацікавленості процесом пізнання, розвиває почуття задоволення від досягнення дослідницької мети, радість творчості.

Розвиток мотивації досягнень пов'язаний з потребою особистості досягти бажаного результату. Мотивація один із найважливіших факторів, котрі забезпечують успіх у будь-якій діяльності.

Інтерес до майбутньої професії є одним з основних мотивів, що формує професійну спрямованість спеціаліста. Поняття “спрямованість” охоплює уявлення про мету, мотиви, емоційне ставлення до діяльності, задоволеність нею [9, с. 38].

Професійна спрямованість особистості. Це особистісне утворення є сукупністю провідних мотивів, що зумовлюють діяльність людини. Однією з провідних умов формування професійної спрямованості є наявність професійно значущої мотивації, професійного інтересу, позитивного ставлення до професії. Професійна спрямованість науково-дослідницької діяльності має пробудити інтерес до майбутньої професійної діяльності.

Професійну мотивацію майбутнього фахівця можна визначити також як прагнення до особистісної самореалізації в обраній професії відповідно до природних здібностей та інтересів, до професійної діяльності на основі наполегливого оволодіння професією на творчому рівні. Це сприятиме зростанню задоволеності студента – майбутнього фахівця обраною професією за рахунок зниження інтенсивності труднощів, з якими він стикається, висунення додаткових перспектив у реалізації здібностей, закріплення в майбутньому трудовому колективі.

Самореалізація – це не стільки усвідомлення особистістю того, чим вона володіє і чого вона хотіла б досягти, скільки у першу чергу, вибір практичних дій для втілення досвіду в реальну дійсність. Саме за допомогою вирішення творчих завдань (з урахуванням потреб кожного студента) процес самореалізації може відбуватись ефективніше.

Найсильнішим мотивом у навчанні є саме пізнавальний інтерес, який активно взаємодіє з системою ціннісних орієнтацій, цілями, результатами діяльності, відображає всі складові особистості: інтелект, волю, почуття [4].

Разом з тим необхідно забезпечити диференційований підхід до студентів з метою формування в них стійкого пізнавального інтересу та творчої активності.

Для формування стійкого пізнавального інтересу та творчої активності студентів у процесі науково-дослідницької діяльності студентів необхідне розуміння значення та мети пізнавальної діяльності і позитивне ставлення до неї, а також наявність мотивів, що йдуть від самого процесу діяльності і спонукають займатись нею. Такий підхід до організації науково-дослідницької діяльності є запорукою підвищення її ефективності та результативності.

На етапі підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності необхідно приділяти більше уваги вивченню механізмів стимулювання їхнього професійного самовиховання, розвитку ініціативи, пізнавального інтересу, творчої активності, формуванню особистого стилю навчально-професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Я. Організація самостійної роботи студентів у вищих педагогічних навчальних закладах // Рідна школа. – 2009. – № 10. – С.19.
2. Бондаревський В.Б. Воспитание интереса к знаниям и потребности к самообразованию. Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1985. – 143 с.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н.Леонтьев. – М.: Смысл; Издательский центр «Академия», 2004. – 352 с.
4. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / Харк. держ. пед. ун. ім. Г.С. Сковороди. – 2-ге вид., доп. – Х.: О.В.С., 2000. – 185 с.
5. Ничкало Н.Г. Професійно-технічній освіті – державну підтримку та науково-педагогічне забезпечення // Нові технології навчання: Наук. метод. зб. Вип. 15. – К.: ІСДО, 1995. – С.11.
6. Платонов К.К. Короткий словник системи психологічних понять / К.К. Платонов. – К.: Вища школа, 1981. – 175 с.
7. Посталюк Н.Ю. Творческий стиль деятельности. Педагогический аспект. Изд.-во Казанского университета, 1989. – 205с.
8. Семенов Ю.Г. Мотивационные аспекты адаптации // Новая парадигма: Вип. 12. – Запоріжжя, 1999. – С. 29-36.
9. Чобітько М.Г. Особистісно орієнтоване професійне навчання: зміст і структура // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 3 (48). – С. 48-56.
10. Щукіна Г.І. Проблема пізнавального інтересу в педагогіці. – М.: Педагогіка, 1971.

УДК 378. 091'373: 004.738.5

**ІНТЕРНЕТ-ПІДТРИМКА У ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНІЙ
ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Фадєєва Т.О.

кандидат педагогічних наук, доцент

***Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка***

**ІНТЕРНЕТ-ПІДТРИМКА У ПРОФЕСІЙНО-МЕТОДИЧНІЙ
ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Фадєєва Т.О.

У статті розглядається практичний аспект використання Інтернет-ресурсів для підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Викладання предметів математичного циклу студентам психолого-педагогічного факультету з опорою на методичні матеріали сайтів, підготовлених до відповідних курсів, містить елементи дистанційної освіти. Обговорення актуальних проблем навчання в початкових класах на форумі сайтів, підготовка презентацій, ведення студентського Портфоліо, звітність електронною поштою – окремі форми роботи викладача та студента в Інтернет-режимі.

Ключові слова: Інтернет, сайт, форум, самостійна робота, Портфоліо, презентації, інформативні компетентності.

**ИНТЕРНЕТ-ПОДДЕРЖКА В ПРОФЕССИОНАЛЬНО-
МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЯ
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ**

Фадеева Т.А.

В статье рассматривается практический аспект использования Интернет-ресурсов для подготовки будущих учителей начальных классов. Преподавание предметов математического цикла студентам психолого-педагогического факультета с опорой на методические материалы сайтов, подготовленных к соответствующим курсам, содержат элементы дистанционного обучения. Обсуждение актуальных

проблем обучения в начальных классах на форуме сайтов, подготовка презентаций, ведение студенческого Портфолио, отчетность по электронной почте – отдельные формы работы преподавателя и студента в Интернет-режиме.

Ключевые слова: Интернет, сайт, самостоятельная работа, Портфолио, презентации, информатические компетентности.

INTERNET SUPPORTING IN THE PROCESS OF PRIMARY TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING

Fadeyeva T.

Practical aspect of the Internet resources use for the preparation of the primary school future teachers is examined in the article. The teaching of the mathematical cycle subjects to the students of the psychology and pedagogic department with the bearing to the methodic materials of the sites which were prepared for the corresponding courses includes the elements of the distant education. The discussion of the actual problems of the teaching in primary school at the sites forum, the preparation of presentations, the running of the Portfolio, the accounts through E-mail – these are some forms of the teacher and students work in the Internet-regime.

Key words: Internet, site, individual work, Portfolio, presentation, information competence.

Процеси інформатизації сучасної початкової педагогічної освіти суттєвим чином впливають на якість професійно-методичної підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Упровадження в навчальний процес вищої школи комп'ютерних навчальних програм дозволяє організувати студентів до продуктивної навчально-творчої, пошукової діяльності, але не вичерпує можливостей використання інформаційних технологій з більш широким діапазоном застосування при викладанні предметно-методичних дисциплін. Перспективним напрямом, який відповідає завданню підвищення рівня підготовки майбутнього вчителя, виступає створення навчального середовища із залученням Інтернет-ресурсів відкритого типу під конкретну навчальну дисципліну. Випереджувальний характер навчання у вищій школі з застосуван-

ням інформаційних технологій узгоджується з освітніми перспективами розвитку вищої школи та державотворчими документами щодо інформатизації початкової ланки освіти.

Аналіз наукової та методичної літератури з проблеми використання інформаційних технологій дозволяє виокремити кілька підходів, перший із яких полягає у вивченні проблеми формування інформаційної культури школярів (М.М. Левшин, В.А. Ребрина, І.Ф. Тесленко, С.В. Уткіна, Б. Хантер). Наступний підхід передбачає розробку комп'ютерних навчальних програм, мультимедійних підручників з предметів освітнього циклу для практичного використання на уроках у початковій школі. Відповідно до третього підходу інформаційні технології розглядаються як різновид інноваційної діяльності (В.В. Химинець). Однак, залишається поза увагою дослідників проблема методичного забезпечення навчального процесу у вищій школі з використанням Інтернет-ресурсів.

Мета статті полягає у виокремленні способів підвищення якості підготовки майбутніх учителів початкових класів, практичному розв'язанні проблеми впровадження інформаційних технологій у навчальний процес вищої школи та розробці відповідного методичного Інтернет-забезпечення.

Інформаційні технології є потужним засобом соціальної модернізації освітньо-педагогічної діяльності в усіх ланках системи освіти. Сьогодення вимагає від учителя початкових класів високої майстерності, професіоналізму, уміння творчо підходити до розв'язання проблем навчання з урахуванням сучасних концепцій розвитку математичної освіти, формування інформаційної культури як учителя початкових класів, так і молодших школярів. Ефективність використання інформаційних технологій у навчальному процесі залежить від багатьох дидактичних умов, і, насамперед, від цільових та ціннісних установок, орієнтованих на досягнення якісно нових результатів вищої освіти. Вони є необхідною складовою формування професійно-методичних компетентностей сучасного вчителя, оскільки спрямовані на підсилення фундаментальної підготовки майбутніх учителів і мають аспекти: а) інформаційні технології як об'єкт вивчення (комп'ютерні компетенції як реалізація інформаційного аспекту модернізації

математичної освіти у ВНЗ; уміння працювати з програмним забезпеченням); б) інформаційні технології як засіб активного навчання студентів, інноваційної діяльності з використання Інтернет-ресурсів (виконання студентами Інтернет-проектів, складання Інтернет-програм, залучення до дистанційного спілкування, презентація виконаних методичних завдань в Інтернет-мережі тощо).

Продуктивність дидактичного проектування навчального процесу забезпечується дотриманням міри співвідношення “паперового” навчання та навчання студентів з використанням Інтернет-матеріалів. При викладанні математичних дисциплін на психолого-педагогічному факультеті вона досягається поєднанням змістових узагальнень, які здійснюють студенти з педагогом під час лекцій і практичних занять, та самостійної роботи студентів з інформаційними Інтернет-ресурсами. Організоване таким чином інформаційне середовище при викладанні математичних дисциплін створює передумови до формування позитивної мотивації до оволодіння предметним змістом курсів “Математичні методи у психології”, “Технології викладання освітньої галузі “Математика”, “Інноваційні технології навчання математики в початкових класах”.

В інформаційному середовищі формуються готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності, яка передбачає розвиток аналітичних умінь (оперування інформаційними потоками, перерозподіл чи структурування навчальних матеріалів, виконання системної обробки інформації різної ємності, критичність в оцінюванні інформації, уміння виокремлювати головне); формування когнітивної гнучкості мислення як здатності до перспективного планування, моделювання та методичного прогнозування; інформатичних умінь (технічних навичок у роботі з комп’ютером, носіями інформації, пошуковими системами, мультимедійними засобами, Інтернет-ресурсами), комунікативних умінь або форм усної та писемної мови, володіння стильовими формами електронного спілкування, оформлення презентацій відповідно до правил спілкування в Інтернет-мережі; навичок самовдосконалення та самореалізації (створення власних проектів, підготовка публікацій творчих робіт, участь в обговоренні проблемних питань на форумі, висунення методичних пропозицій та рекомендацій тощо). Ознакою

сформованої на достатньому рівні професійної компетентності майбутнього вчителя виступає вміння обирати продуктивну, раціональну стратегію професійно-методичної діяльності, володіння варіативними підходами у організації педагогічного процесу та застосування інноваційних технологій до конкретних навчальних ситуацій. Оскільки вчитель виконує соціальну роль посередника між учнем та пластом культурно-історичного спадку, то в процесі навчання у вищому педагогічному закладі мають бути враховані інформаційні аспекти модернізації початкової математичної освіти. У перспективі – це самостійна робота вчителя по розробці дидактичних проєктів, складанні методично орієнтованих презентацій, створенні навчальних фільмів та методичної Інтернет-скарбнички. Особистісно-педагогічна творчість учителя набуває індивідуальних форм професійно-методичного зростання лише в єдності компетентності педагога в питаннях використання інноваційних інформаційних технологій (теоретичний аспект) та впровадження здоров'язберігаючих підходів у реалізації управлінських програм у практику формування інформаційної культури молодших школярів (морально-ціннісний аспект).

У навчальному процесі при оволодінні студентами змістом вказаних дисциплін здійснюється робота по веденню студентського Портфоліо. Потрфоліо є результатом спеціально організованого пошуку та узагальнення навчальної інформації з метою здійснення системного моніторингу педагогом та самоаналізу студентами якості виконання практико орієнтованих методичних завдань. Студентське Портфоліо представлене як робоча файлова папка, котра містить багатоцільову навчально-методичну інформацію і документує особистісні навчальні досягнення студента з певної навчальної дисципліни. Серед типів Портфоліо надається перевага “Демонстраційному портфелю”, “Загальному портфелю”, “Оцінковому портфелю”. До структури Портфоліо віднесені титульний аркуш (відомості про навчальний предмет, студента); програма курсу; теоретичні знання у вигляді структурно-логічних схем, зразків міркування, зразків виконання, мовленнєвих зразків, системи опорних методичних завдань, паспортів статистичних критеріїв тощо; розробки практичних занять та практичні роботи студентів (конспекти та фрагменти уроків, альбом коротких записів

до задач, альбом геометричного матеріалу, роботи студентів з повним циклом статистичного дослідження); оцінювання результатів навчання (викладачем, студентом у вигляді листа самооцінки).

Апробація моделі навчання студентів психолого-педагогічного факультету з використання Портфоліо дозволяє дійти висновку про позитивні результати, а саме: доступність складання, ведення та впровадження в навчальний процес; можливість фіксування індивідуальних навчальних досягнень кожного студента, своєчасного виявлення утруднень у студентів при засвоєнні ними нової навчальної інформації чи практичному застосуванні одержаних знань, умінь чи навичок у конкретних навчальних ситуаціях. Серед негативних можна вказати на жорстку регламентацію викладачем обсягу навчальних завдань, що значно знижує роль самостійної роботи з планування студентом власної навчально-методичної діяльності. Узагальнюючий висновок щодо запровадження Портфоліо в навчальний процес полягає в тому, що “паперове” навчання не задовольняє освітніх потреб студентів, не дозволяє їм виявити ініціативу та самостійність.

Наступним етапом у професійно-методичній підготовці студентів психолого-педагогічного факультету при вивченні дисциплін математичного циклу стало складання студентами Портфоліо з використанням матеріалів Інтернет-сайтів, створених до кожного навчального курсу. Підхід до організації процесу навчання, коли Портфоліо та Інтернет-сайт утворили циклічну взаємопов’язану дидактичну структуру, вплинув на модель навчання. Традиційну модель можна означити як таку, що базується на комунікативній, інформативній, наслідувальній взаємодії учасників навчального процесу, тоді як Інтернет орієнтована – на створення Інтернет-середовища. Особливістю інформаційного середовища в Інтернет-мережі є те, що кожен студент має рівний та вільний доступ (у часі та просторі) до матеріалів сайту. Студент одночасно є “споживачем” навчальної інформації та автором певних матеріалів сайту, тобто, навчаючись сам, він навчає інших. Наведемо приклади навчально-методичних завдань, які виконують студенти з Інтернет підтримкою. Це навчальні проекти: підбір, структурування навчальних матеріалів з курсу за темами сайту, створення студентами Web-сторінки, обговорення студентських робіт та їх захист авторами проектів. Метою упро-

вадження навчальних проєктів виступає розвиток самостійності та творчості як складових процесу формування професійно-методичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів в Інтернет-середовищі.

Інтернет-ресурс з елементами дистанційної освіти, призначений для складання студентського Портфоліо, містить: програму курсу, опорні тексти лекцій, розробки практичних занять, зміст домашніх робіт, перелік питань до курсового і державного екзаменів, вимоги до виконання самостійних робіт, критерії оцінювання прикінцевих результатів, статті науковців до тем курсу, список літератури. Наступним завданням, обов'язковим для груп студентів, є створення навчального фільму за темами курсу або слайд-шоу для фотоальбому, їх оформлення та розміщення на сайті при підтримці педагога. Перевага подання навчальних фільмів на сайті полягає у тому, що студенти, наприклад, третього курсу, у домашніх умовах можуть їх переглядати з метою ознайомлення зі структурою уроку математики, виконання аналізу уроку тощо. Студенти п'ятого курсу мають зразок виконання творчого завдання, пов'язаного зі створенням навчального фільму, як-то написання сценарію, дотримання вимог до зйомок, розподілу ролей, виведення на сцену головного героя, реалізації освітніх цілей, розподілу часу на уроці і т. д.

Вихованню у студентів відповідальності, активного ставлення до виконання навчальних завдань та якісного їх оформлення, своєчасної звітності сприяють види спілкування “педагог – студент” з використанням Інтернет-ресурсів. До них відносимо обговорення актуальних проблем початкової математичної освіти на форумі сайтів, а саме “Формування основ інформаційної культури молодших школярів”, “Проектна діяльність учнів початкових класів на уроках математики”, “Технології навчання математики в початкових класах”, “Формування логічності мислення молодших школярів”, “Технологія складання нестандартних задач з математики в початкових класах”. Для моніторингу навчальних досягнень студентів протягом семестру та спілкування з викладачем використовуються електронна пошта та Skype. Результати зворотного зв'язку дозволяють підтримувати “відкриту” динаміку особистих здобутків кожного студента, а також – вносити зміни в пер-

спективне планування навчального процесу курсів із математичним змістом.

Поєднання кількох видів Інтернет-підтримки для організації процесу навчання студентів психолого-педагогічного факультету сприяють формуванню в студентів ініціативи, самостійності та потягу до пошукової дослідницької діяльності. Студентами створюються методичні скарбнички або технологічний інструментарій майбутнього вчителя, який зорієнтований на освітню перспективу. Інтернет-матеріали в навчанні студентів підвищують якість викладання математичних і методичних дисциплін, залишаючись одним із засобів віртуального навчання. Тільки в поєднанні з веденням Портфоліо реалізуються цілі професійно-методичної підготовки вчителя початкових класів.

Серед напрямів подальших розвідок проблеми продуктивної освіти на засадах Інтернет-підтримки вбачаємо створення відеотеки навчальних фільмів, підготовлених студентами, залучення студентів психолого-педагогічного факультету до участі в студентських Інтернет-конференціях різних рівнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Збірник програм з інформатики для 2-11 класів / Упоряд. Ребрина В.А. – Шепетівка: Аспект, 2003. – С. 6-14.
2. Лапчик М.П. Реализация компонентов информатики и НИТО в учебных планах педагогических вузов. // Информатика и образование. – 1996. – № 6. – С. 1-5.
3. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М.: Школа Пресс, 1998.
4. Хуторской А.В. «Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования» // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ І ВИХОВНА СИТУАЦІЯ В ДУХОВНО-МОРАЛЬНІЙ ПАРАДИГМІ ОСВІТИ ПАПИ ГРИГОРІЯ ВЕЛИКОГО

***Цебрій І.
(м. Полтава)***

Матеріали статті знайомлять нас із виховною ситуацією і технологічним компонентом освіти найвизначнішого педагога рубежу VI–VII століть папи Григорія I Великого, зі змістом його перетворювальної педагогіки та її місцем в еволюції становлення західноєвропейської освіти.

Ключові слова: перетворювальна педагогіка, ретретизм у педагогіці, інституціоналізовані засоби середньовічної педагогіки, реноваційна педагогіка, духовно-моральна парадигма освіти раннього Середньовіччя.

Материалы статьи знакомят нас с воспитательной ситуацией и технологическим компонентом образования выдающегося европейского педагога рубежа VI – VIII веков папы Григория Великого, с содержанием преобразующей педагогики, ее местом в эволюции становления западноевропейского образования.

Ключевые слова: преобразующая педагогика, ретризм в педагогике, институционализированные средства средневековой педагогики, реновационная педагогика, духовно-моральная парадигма образования раннего Средневековья.

Material article make acquainted of education system prominent man of science Grigory Magnus, in content renovation educational VI – VIII century, place in evolution form education Western Europe.

Key words: transformation education, retries in education, institutional road medieval education, renovation educational, raise-morale paradigm education Western Europe.

Постановка проблеми. Духовно-моральна парадигма, сформована Кассіодором у VI столітті, стала підсумком становлення першого етапу ранньосередньовічної освіти. Однак у наступних VII–VIII століттях була доповнена обов'язковим морально-духовним компонентом, уведеним папою Григорієм I, науково-енциклопедичними підходами до структури знання Ісидора Севільського (Вестготське відродження), педагогічними ідеями Алкуїна (Флакка Альбіна, Каролінгське відродження) щодо посилення чинника духовності в освіті ченців та світської аристократії. Головною її метою було ствердження християнської ідеології, виховання глибоковіруючої людини, успішне вивчення латинської і грецької мов, пробудження інтересу до Біблії, історії, героїчного минулого своєї країни та всієї європейської спільноти.

Витокам європейської освіти з її особливою моделлю поведінки наставника присвячені праці Г. Пікова та В. Безрогова [3; 1]. Зміст педагогіки в добу раннього та роль у ній унікального викладача Середньовіччя став предметом дослідження В. Уколової і Л. Харитонова [4; 6]. Вчені довели, що університетська модель в країнах західної Європи з'явилася вже у VII – VIII столітті, та в силу об'єктивних зовнішніх факторів змогла ствердитися лише в середині XI століття. Оскільки в світовій педагогіці XX – початку XXI століття християнський лідер і його виховна модель розглядалися як одне ціле, автор статті ставить *за мету* відтворити технологічний компонент і виховні ситуації за духовно–моральною парадигмою папи Григорія I Великого яка послужила відправною точкою в зародженні європейського аскетично–християнського напрямку в освіті.

Шкільна освіта VII–VIII століть представлена трьома основними напрямками: *християнсько-науковим* (Боецій, Кассіодор, Ісидор Севільський), *аскетично-християнським* (св. Бенедикт Нурсійський, папа Григорій I Великий, Франциск Азіський) та *універсальним* (Беда Достопочтимий, Егберт, Алкуїн та ін.).

Модель аскетично-християнського напрямку в становленні середньовічної освіти, витoki якої ведуть перших християнських монастирів, у класичному вигляді представлена діяльністю видатного представника Римо-католицької церкви, найвизначнішого реформатора кінця VI – початку VII століття папи Григорія I Великого, канонізованого

після смерті обома (східною і західною) церквами. Згідно цієї моделі зі шкільної програми повинні були зникнути ті складові античного знання, що ставили під найменший сумнів основ християнської віри і християнського світогляду, а найперше – класична антична філософія та педагогіка. Духовно-ідеологічні засади такої освіти були обґрунтовані видатними представниками західної церкви.

Зазначимо, що Григорій ніколи не був таким визначним ученим, якими були Боецій, Кассіодор Ісидор чи Алкуїн. Він був у першу чергу видатним політиком, економістом і громадським діячем. Однак чимала творча спадщина Григорія нас найбільше цікавить у двох аспектах: по-перше, дослідження уніфікації шкільної науки та латинської мови; по-друге, наскільки його діяльність вплинула на подальший розвиток виховання на особистому прикладі та створенні спеціальних особливих виховних ситуацій [5, с. 19].

„Меч доходить до душі” – так визначив Григорій Великий сутність свого часу, повторюючи слова біблійського пророка. Григорій народився приблизно в 540 році, саме в розпал війни Візантії з остготами, яка, ніби смертоносний вихор, спустошила Італію. Походив він із стародавнього римського патриціанського роду Аніціїв (із якого, до речі, походив і Боецій і представники якого здавна сповідували християнство. Із цього роду вийшли перші римські папи – святий Фелікс III (483–492 роки), прямий предок Григорія Великого, святий Агапіт I (535–536 роки). До цього роду належали Боецій, можливо й преподобний Бенедикт Нурсійський (480–547 роки) [5, с. 198-199].

Відразу після смерті батька Григорій вирішив залишити політичну діяльність і прийняти чернецтво. Він заснував шість монастирів в успадкованих маєтках на Сицилії, а в 575 році перетворив і власний будинок у Римі, що знаходився на схилі Целійського пагорбу біля храму мучеників Івана й Павла, на монастир святого апостола Андрія Первозванного. Розпродавши майно, що залишилося, Григорій Великий роздав гроші бідним і став вести суворе подвижницьке життя в Андріївському монастирі. Він був простим ченцем, котрий увесь час перебував у пості, молитві, вивченні Святого Писання та творів отців церкви. Свята Сильвія, його мати, оселилася в келії недалеко від заснованого сином монастиря.

Григорій прославився створенням *особливих виховних ситуацій*. Стверджують, що ми більше виховуємо наше оточення своїми особистісними вчинками а не словами. Саме так і чинив Григорій за розповідями своїх сучасників. У якості прикладу наведемо одну з його виховних ситуацій. Симеон Метафраст розповідав: „...коли майбутній Папа сидів у своїй маленькій келії й писав, з'явився йому жебрак і промовив із печаллю в голосі: „Змилуйся наді мною, о рабе Бога Величного, колись був я керманичем корабля, та зазнав катастрофи, втративши все своє й чуже добро”. Григорій, як справжній раб Христовий, що був надзвичайно щедрим до бідняків, призвав управляючого й сказав: „Дай йому, брате, шість золотих монет”. Брат же, якому доручив цю справу Григорій, виконав доручене й дав небагато грошей [6, с. 141].

У той же день той же бідняк знову приходить до Григорія й говорить йому: „Змилуйся наді мною, о рабе Бога Величного, бо я дуже багато втратив і мало від тебе отримав”. Блаженний же Григорій знову покликав свого слугу й сказав йому, щоб він так само відрахував цьому біднякові шість монет. І цей брат скорився йому. Одержавши дванадцять монет, бідняк пішов, але незабаром, у цей же день, знову повернувся до блаженного Григорія. „Змилуйся наді мною, – сказав він, – раб Бога Величного, і дай знову що–небудь по щедрості твоєї, тому що я дуже сильно змучився” [6, с. 442].

Втретє призвав Григорій управляючого й сказав: „Дай, брате, цьому біднякові ще шість монет”. А той йому відповідає: „Повір мені, отче, у скриньці не залишилося жодної монети”. І говорить йому Григорій: „А хіба немає в тебе хоч чого–небудь у коморі, посудини якої, або одягу, що ти б міг віддати тому бідняку?”. „Ні, – відповідає той, – ніякого посуду, хіба що один срібний глек, котрий надіслала одна пані, повний, відповідно до звичаю, бобів”. „Иди, – Григорій, – і подай його тому біднякові”. Брат виконав доручену Григорієм справу. Тоді бідняк, одержавши дванадцять монет і срібного глека, вийшов. Саме так описували сучасники та послідовники Григорія, вихваляючи його щедрість і любов до людей“.

До цього часу дослідники сперечаються, з якою метою він зробив це. Одні говорять, що, можливо, він втомився від суєтного мирського життя і вирішив стати монахом-затворником. Інші вважають,

що це був свого роду „виховний піар”, який мав на меті завоювати прихильність широких верств населення. В усякому разі його благочестя і безкорисність, які, вірогідно, були безумовно щирими, привели його до бажаних результатів у вихованні.

Папа вважав, що стара римська релігія та освіта не лише не потрібні молодій напівварварській Європі, навпаки, вони здатні своєю складністю та багаторівневістю лише нашкодити їй, відвернувши широкі маси населення від Христової церкви. Григорій був упевнений, що темне населення необхідно виховувати на прикладі „чуда”, бо віра без чудес мертва. Не спостерігаючи і не вірячи в „чудо”, молоді народи почнуть занепадати у вірі. Тому його „чудеса” є черговим підтвердженням віри [6, с. 442].

„Чудо” виступало *виховним принципом* методології Григорія. В його „Діалогах” дії Христа повторюють пастори, філософи, святі. Григорій настільки переконливо змальовує кожне із цих „чудес”, що мимоволі переймаєшся їхніми подіями і починаєш вірити в достовірність описаного. До речі, слід згадати про наказ Григорія ілюструвати власні твори та Святе Писання для варварського населення. Від того часу і Бібліях та іншій літературі духовного напрямку з’являються прекрасні кольорові ілюстрації, які займають більшу частину сторінки пергаменту, а текст міститься лише з обох боків вузькою смужкою, наче орнамент до ілюстрації.

Переглянувши такий малюнок, уже можна й не читати тексту. Він стає зрозумілим без зайвих слів. Безумовно, що такий *наочний ілюстративний метод* був уведений Григорієм не випадково. Малюнок був розрахованим на варварську свідомість. Римські Біблії до VI століття не містили ілюстрацій. Для язичницького населення Західної Європи, яке не знало грамоти, ілюстрація виступала єдиним джерелом знання із християнського вчення, окрім образного слова пастора. І Григорій чудово це розумів. Малюнки початку VII століття настільки виразні, настільки передають у зрозумілій формі зміст написаного, що не перестаєш дивуватися великим потенційним можливостям використання мистецтва у віровченні [5, с. 88].

Розглянемо передумови *монастирсько-шкільної реформи*. У липні 595 року під головуванням Григорія Великого відбувся великий

помісний Собор Римської церкви, на якому були прийняті документи, що стосувалися церковної дисципліни й богослужіння. У результаті реформи був установлений чіткий порядок богослужіння. Реформа чернецтва полягала в тому, що Григорій Великий поставив його в тісний зв'язок із церковною організацією й особливо з папою, до якого ченці могли апелювати в складних питаннях. Він видав особливі документи, що регламентують можливість звільнення монастирів із-під контролю місцевого єпископа; збільшив строк послушництва до двох років. У порівнянні зі Статутом преподобного Бенедикта Нурсійського, що визначав один рік випробування для новобранців, вимоги до священнослужителів підвищувалися, вік для абатів відтягувався ще далі – не можна було зайняти цю посаду раніше, ніж у шістдесят років. Це був дуже поважний вік, як на ті часи [5, с. 199].

Тому, за *монастирсько-шкільною реформою* Григорія у церковно-монастирських школах виключно для кліриків і ченців, окрім семи вільних мистецтв, які швидше вивчали за спрощеною системою Кассіодора, ніж Боеція (бо саме Кассіодор першим поклав в основу наук Боже Одкровення), ченці почали вивчати *юриспруденцію, медицину, економіку* (агрономію). У такому виборі дисциплін знову відчувається вплив „Настанов“ Кассіодора. Із семи вільних мистецтв найбільшу увагу приділяли не риториці як науці, а граматиці, що засобами переконливого і грамотного слова здатна впливати на людей. Про це свідчить нам Григорій Турський і частково Павло Диякон. Зазначимо, що жодної із філософських наук за пізньоримським зразком тут не викладали і не дозволяли згадувати імен римських язичницьких філософів.

Чи маємо ми право вважати Григорія Великого педагогом-практиком і вихователем, якщо він жодного дня не викладав у церковній школі й на відміну від Ісидора не мав індивідуальних занять з учнями? Однозначно, що можемо. Григорій був талановитим викладачем-лектором і вихователем вищого кліру, для якого він спеціально розробив кілька циклів лекцій і в системі читав їх виключно для єпископів. Найвідоміші з цих циклів – „Моральні коментарі на книгу Йова“ (35 читань) та „Моральні коментарі на книгу Ісаїї“, „Бесіди на Євангелія“. Таким чином, він був лектором вищого порядку і навчав найвищих за саном учителів.

Лекції Григорія мали християнсько-виховний характер, написані у формі бесід-настанов, та в них практично відсутній риторський пафос (чим пояснюється й те, що Григорій не дуже полюбиав риторику), бо папа більше сподівався на змістовність та переконливість тексту [6, с. 399].

Настаново-дидактична діяльність папи з єпископами з точки зору сучасних підходів складалася з наступних компонентів:

- *навчально-практичний компонент*, що безпосередньо містив у собі самі лекційні заняття папи, який давав настанови до читання та коментування Біблії та Євангелія, розтлумачував нові церковно-релігійні терміни і поняття;

- *допоміжно-цільовий* компонент також містив у собі частину лекційних занять, спрямованих на досягнення найближчої конкретної мети, на найшвидше розповсюдження ідей папи щодо організації західної церкви, нових релігійних термінів і понять, церковних принципів і методів, спрямованих на уніфікацію обряду;

- *музичний компонент*, що був центральним у реформаторській діяльності папи, бо зміщував акценти в середині шкільної системи, виводячи на перший план математичні дисципліни, підсилював емоційно-художню частину навчання, а пізніше й сприйняття релігії. Із зростанням питомої ваги музичного компоненту до шкіл мусили відбирати дітей за здібностями;

- *контрольно-регулятивний компонент*, відповідно до якого єпископи були змушені виконувати розпорядження папи, контролювати дієвість центральної реформи на місцях, виконувати певні функції, передбачені Статутом, звітуватися перед папою за свою роботу, підлягати контролю і відповідальності збоку папи.

Безумовно, лекторсько-дидактична робота папи повинна була спиратися на релігійно-теоретичні принципи, які лежали в основі *виховання вищого церковного кліру*. І папа чудово розумів, які теоретичні постулати треба підтверджувати за допомогою слова. Ми можемо виділити його наступні принципи:

- *принцип орієнтації на зафіксовані догматами правила*, бо в усій своїй лекторській діяльності папа спирається на головні церковні догмати, розроблені II Константинопольським собором 381 року, на

беззаперечній для нього авторитети трьох головних отців Західної церкви – Амвросія Медіоланського, Ієроніма блаженного та Аврелія Августина;

– *принцип єдиного божественного начала*, відповідно до якого Григорій ніколи не ставить під сумнів порядок та процес Божого Світо творення (апофатична теологія), тут він категорично розходиться в поглядах із Ісидором Севільським;

– *принцип містифікованого підходу* до дійсності, за яким папа поділяє світ на умовний, тілесний і швидкоплинний та вічний, невидимий, але реально існуючий, куди повинна пориватися кожна християнська душа;

– *принцип алегоричного тлумачення Біблії*, відповідно до якого в кожній строчці Святого Писання можна прочитати підтекст, зрозумілий тільки високоосвіченій людині. Тут Григорій розходиться з Ієронімом Блаженным, котрий не визнавав алегоричного тлумачення Біблії.

Вклад Григорія I Великого в теорію і практику виховання не буде повністю розкритим, якщо ми не згадаємо про проповіді папи та виховання ним своєї пастви. Свого часу блискучий приклад проповіді дав Амвросій Медіоланський, багато в чому попередник папи, зокрема, як перший музичний реформатор. Григорій був другим проповідником, чий проповіді майже повністю збереглися і вражають нас сьогодні [4, с. 103].

У ті часи, як правило, проповідей не записували. Кожний пастор чи єпископ готувався до проповіді. А потім виступав перед своїми прихожанами, як ритор. Григорій не міг цього робити. Тому були дві причини: по-перше, від того моменту, коли Григорій став папою, він не міг похвалитися здоров'ям, чому й тікав від свого призначення; по-друге, папа мав дуже слабкий і невиразний голос, який не міг емоційно вплинути на його прихожан. Тож Григорій записував свої проповіді, а хтось із його кліру, хто мав такі здібності, зачитував їх римській пастві. Потім ці проповіді перерахували всі підлеглі Григорія і не тільки підлеглі. Таким чином, проповіді переписувалися та практично всі збереглися [2, с. 3-4].

Проповіді Григорія Великого стали для середньовічної релігійної думки найголовнішим авторитетним доробком, особливо в галузі

християнської етики. Частина проповідей була включена до „Гоміліарію“ Павла Диякона, який він склав на вимогу Карла Великого. В імперії Франків їх розглядали у якості керівництва та зразка для проповіді [5, с. 233].

Отже, освіта, римське право, чернецтво, агрономія, папство і частково медицина зобов'язані у досить значній мірі своїм довгим середньовічним життям Григорію Великому. Діячі VI – VII століть, хоча в чомусь і поступалися своїм попередникам, значно перевершували за обсягом своїх здобутків церковних лідерів наступних чотирьох століть, і саме їм удалося створити ті установи, які зрештою дозволили духовно підкорити варварів. Зазначимо, що особистий внесок Григорія в процесах консолідації західного світу надзвичайно вагомий. Окрім того, що він визначив майбутні шляхи розвитку католицької церкви, йому вдалося законсервувати й зберегти до сьогодення майже класичну мову пізньоантичного світу та надати їй якості „універсалу“ для спілкування всієї освіченої Європи. Музична ж реформа Григорія не лише уніфікувала обряди західної церкви, а й заклала основи майбутньої професійної музичної освіти духовного напрямку. А разом із нею і релігійного театру.

Таким чином, Григорій I насправді був останнім із римлян. Спокійний але в той же час наказовий тон Григорія, хоча він і виправдувався його саном, власне кажучи, частково коренився в римській аристократичній гордині. Після Григорія впродовж багатьох століть Рим втратив здатність народжувати і дарувати світові великих людей. Та у своєму падінні Рим зумів засобами латиської християнської освіти скорити душі своїх завойовників: благоговіння, в котре вони поринали перед святим престолом Петра і папою Григорієм, чие слово ніяким чином не розходилося з поведінкою, було результатом того страху, який вони відчували до трону Цезарів. Дана проблема не вичерпується тими працями, які існують на сьогоднішній день і потребує більш глибокого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безрогов В.Г., Варьяш О.И. Педагогика Средневековья // Антология педагогической мысли христианского Средневековья / В.Г. Безрогов, О.И. Варьяш – М.: Евразия, 1994. – Т. 1. – С. 11-28.
2. Григорий Двоеслов. Пастырское правило. Моральные беседы на книгу Иова / Составитель Л.А. Харитонов. – М.: Евразия, 2006. – 306 с.
3. Пиков Г.Г. Реновационная педагогика Каролингского Возрождения и педагогические идеи Алкуина / История и социология культуры / Геннадий Геннадиевич Пиков. – Вып. 1. – История и социология образования. Новосибирск: НГУ, 2000. – С. 32-81.
4. Уколова В. И. Григорий Великий и школьная реформа начала VIII века // Средние века / Виктория Ивановна Уколова. – М.: Наука, 1985. – Вып. 48. – С. 27-37.
5. Уколова В.И. Античное наследие и культура раннего средневековья (конец V – начало VI века) / Виктория Ивановна Уколова. – М.: Наука, 1989. – 381 с.
6. Харитонов Л.А. Папа Григорий Великий / Л.А. Харитонов. – М.: Евразия, 2006. – С. 354-461.

УДК 378.147:[371.015+159.942]

ШЛЯХИ ЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Шумілова І.Ф.

кандидат педагогічних наук, доцент

Бердянський державний педагогічний університет

ШЛЯХИ ЕМОЦІЙНОГО ВПЛИВУ НА ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Шумілова І.Ф.

Стаття присвячена характеристиці психолого-педагогічних умов та механізмів методів виховання під час підготовки майбутнього вчителя, використання яких учителем впливає на розвиток учнів у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: методи виховання, емоційний вплив методів виховання.

**ПУТИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ВЛИЯНИЯ НА ВОСПИТАНИЕ
УЧЕНИКОВ ВО ВРЕМЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ**

Шумилова И. Ф.

Статья посвящена характеристике психолого-педагогических условий и механизмов методов воспитания во время подготовки будущего учителя, использование которых учителем влияет на развитие учеников в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: методы воспитания, эмоциональность методов воспитания.

**WAYS EMOTIONAL IMPACT ON STUDENTS' EDUCATION
DURING THE PREPARATION OF FUTURE TEACHERS**

Shumilova I.

The article is devoted to the characterization of psycho-pedagogical conditions and mechanisms of educational methods during the preparation of future teachers, which teachers use affects the development of students in the educational process.

Key words: parenting practices, emotion-rearing practices.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Однією з актуальних у філософії освіти проблем є проблема формування особистості майбутнього вчителя, зокрема висвітлення питання його емоційної взаємодії з учнями, адже успішне вирішення складних і відповідальних задач виховання багато в чому залежить від рівня професійної підготовки вчителів, їх педагогічної культури, від знання закономірностей, реалізації принципів і вірно дібраних методів виховання.

Аналіз досліджень і публікацій із проблеми. Учені визнають вагомую роль емоцій у процесі взаємодії вчителя та учня, вказуючи на необхідність вірного і доцільного добору форм і методів виховання. Так, у працях відомих вітчизняних педагогів К.Д. Ушинського, М.І. Пирогова, Т.Г. Лубенця, В.О. Сухомлинського, А.С. Макаренка

акцентується увага на необхідності взаємної активності педагога й вихованця в педагогічному процесі, а також значення впливу почуттів як з боку вчителя, так і учня. Науковці відзначають і важливість підготовки до такої взаємодії майбутніх учителів. Проблему емоційної взаємодії між викладачем і студентом під час організації самостійної роботи студентів розглянуто Алексюком А.М, Підкасистим П.І.; емоційної взаємодії як компоненту педагогічної системи Свирським В.Я.; ролі емоційного фактора в системі гуманізації педагогічної взаємодії Бучек Л.І.; інтелектуального і емоційного взаємозв'язку у процесі навчання і виховання Бехом І.Д., Васильєвим І.А., Поплужним В.Л., та ін. Проте залишається недостатня визначеність щодо специфіки та значення емоційного фактору у формуванні майбутнього вчителя.

Мета статті. Вивчення питання ролі та сутності емоційного фактору у формуванні майбутнього вчителя дозволяє поставити мету – з'ясувати психолого-педагогічні умови та механізми методів виховання, використання яких учителем впливає на розвиток учнів у навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Надзвичайно цікаві думки висловлює С. Русова стосовно емоційних впливів у вихованні. У творі „Нова школа” вона стверджує, що в дитині насамперед слід виховати почуття правди, справедливості, братерства, а почуття гніву, заздрості, ревності можуть стати шкідливими у вихованні. Це положення слід взяти до уваги, коли вчитель звертається до методів заохочення і покарання. С. Русова постійно підкреслює: щоб оволодіти дитиною, людською юрбою, треба вплинути на її добрі почуття та позитивні якості [10]. Цієї точки зору дотримувалися А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський та інші відомі педагоги [6; 16].

За допомогою різноманітних методів дослідження (анонімного анкетування, бесід, спостережень за учнями в колективі, аналізу їх творів тощо) ми намагалися з'ясувати питання: „Які методи заохочення і покарання використовують школа і батьки?”, „Як учні ставляться до цих методів?”, „Які методи заохочення їм подобаються, а які методи вони не приймають або засуджують?”. Аналогічне дослідження було нами проведено серед учителів, класних керівників, батьків учнів.

Аналіз матеріалів дослідження з питань використання вчителем методів виховання дав підстави дійти висновку про те, що методи заохочення і покарання в сім'ї та школі одноманітні, стандартні, майже не впливають на внутрішній стан вихованців та не враховують їх. Нами з'ясовано питання про ставлення учнів до заохочень і покарань у школі та в сім'ї. Так, типовими видами заохочень в сім'ї є кишенькові гроші, подарунки, дозвіл більше гуляти і дивитися телепередачі, модно або „гламурно” одягатися, грати у комп'ютерні ігри тощо. Засоби покарань: фізичні, лайка, моралізація, заборона гуляти, припинення спілкування. Найбільш типовими засобами заохочення в школі є словесна похвала, добра посмішка, хороша оцінка, подяка у щоденнику, повідомлення батькам, виклик до директора.

Мета нашого дослідження – акцентуація уваги саме на емоційних факторах групи методів стимулювання моральної поведінки. Про заохочення і покарання як основні методи стимулювання неодноразово писали Я. Корчак, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський [2; 3; 6; 13; 14], а також відомі дослідники цього питання – Л.Ю. Гордін, Е.Ш. Натанзон, І.О. Синиця, М.Г. Яновська [1; 7; 11; 15] та інші. Однак слід відзначити, що саме на емоційному впливі цих методів ніхто з дослідників ґрунтовно, конструктивно і спеціально не зупинявся. У той же час ніхто не буде заперечувати, що саме фактор емоційного впливу цієї групи методів виховання має велике значення для результативності їх використання.

У спадщині видатного вітчизняного педагога К.Д. Ушинського окремих праць з цього питання ми не знаходимо, тоді як у фундаментальних працях, зокрема „Людина як предмет виховання”, „Три елементи школи”, автор надає надзвичайно великого значення емоційному стану вчителя, особливо його моральним почуттям, переконанням, його натхненню [14].

На думку К.Д. Ушинського, душа вчителя повинна бути живою, готовою відгукнутися на почуття вихованців, співпереживати з ними, розуміти їх душу, постійно думати про наслідки своїх впливів, прагнути змінити одноманітність їх життя, допомогти подолати труднощі. Для цього, наголошував К.Д. Ушинський, учитель має бути захопленим педагогічною працею і відповідальним за її недоліки. Ці думки

особливо важливі для ефективної організації впливу засобами стимулювання і, передусім, покарання.

Умовою позитивного емоційного впливу методів заохочення і покарання К.Д. Ушинський вважав позитивну громадську думку шкільного колективу. У фундаментальній праці „Три елементи школи” педагог стверджує, що дуже важливо під час використання методів виховання підтримувати в колективі вихованців високоморальний емоційний тон стосунків. Якщо такий сприятливий тон буде притаманний колективу, дитина почуватиме себе вільніше, буде поводитися з гідністю, необхідною, на думку педагога, для подолання труднощів, негативних емоційних станів. Отже, важливими чинниками емоційного впливу методів стимулювання, на думку К.Д. Ушинського, є культура почуттів вчителя і дитячого колективу.

Аналіз педагогічної спадщини Я. Корчака, автора відомого твору „Як любити дітей”, дає можливість з’ясувати деякі вихідні положення стосовно емоційності методів заохочення і покарання. Автор наголошує, що, використовуючи ці методи, не слід забувати про право дитини на повагу, на особисту гідність. Він наголошує, що негативні почуття дітей та відповідна поведінка насамперед пов’язані з почуттям суму, самотності, відсутності вражень, життєвої метушні, галасу, скутості. Все це він відносить до зниженого життєвого тону, який породжує неслухняність, нервовість, роздратованість тощо.

У теорії та практиці виховання вагоме місце відведено методам заохочення і покарання. В різний час науковці (психологи, педагоги) звертали увагу на ці методи, їх думки та позиції нерідко розходилися, суперечили одна одній, але факт залишається: ці методи більш за все викликають різноманітні емоційні стани і не завжди є позитивними. Звичайно, в реальному шкільному житті неможливо повністю уникнути негативних емоцій, однак застосування засобів емоційного стимулювання дає можливість пом’якшити їх і навіть нейтралізувати. Тому важливо приділяти належну увагу емоційному впливу методів стимулювання, а педагогу стати для учнів носієм позитивних емоцій, позитивного настрою. Випромінюючи їх, він досягне найвищих результатів.

Використовуючи етичну бесіду в процесі управління емоційним станом як один із активних методів формування моральної свідомості

засобом слова, слід пам'ятати, що вона спрямована насамперед на активізацію почуттів, стимулювання до моральних вчинків. Цю мету неможливо здійснити без емоційної насиченості бесіди. Дослідження свідчать, що емоційна піднесеність етичної бесіди досягається за умов чіткого визначення моральної мети і завдань, активізації моральних почуттів за допомогою різних творчих проблемних питань, які б викликали дискусії; відповідали актуальним завданням морального виховання в сучасній Україні; допомагали у формуванні правильних моральних уявлень, самостійних морально-етичних суджень про життя людини, суспільства, самого себе, моральних стосунків, сприяли засвоєнню актуальних моральних норм поведінки.

Що пропонують самі учні для стимулювання свого життя в школі та вдома? На це питання вони відповіли так: 80% опитуваних (із 100 осіб) бажає, щоб вчителі їх не лаяли, не кричали на них на перервах, „не читали моралі”, а були добрими, веселими, справедливими, більше їх хвалили, не скаржилися батькам. Кращими формами і методами заохочення вони вважають такі: дозволяти частіше проводити дискотеки, ринги, вікторини, КВК, розваги, подорожі. Дехто пропонує скоротити уроки і дати більше часу на перерви; дівчата хотіли б, щоб і школа, і сім'я дозволяли їм фарбувати обличчя, модно одягатися, влаштовувати вечори, зустрічі, свята (наприклад, „День закоханих”) тощо.

Слід відзначити, що про методи заохочення і покарання в школі та сім'ї учні пишуть без особливого захоплення і зацікавлення, оскільки вони постійно використовуються в їх житті. На жаль, учням не вистачає почуття співпереживання, радості від спілкування з дорослими, піднесення. А.С. Макаренко писав: „Почуття співпереживання – це дорогоцінний вид заохочення”. Разом з цим він підкреслював, що не можна позбавляти дитину почуття відповідальності за свою поведінку.

Дані аналізу експериментальних матеріалів турбують не тільки своєю емоційною одноманітністю, характером оцінювання методом стимулювання життя дитини в сім'ї та школі, але й емоційною байдужістю вихованців щодо їх змісту, безнадійністю замінити щось на краще. Причиною цього, на наш погляд, є формалізм виховних впливів, неврахування внутрішніх можливостей індивідуальних особливостей

учнів, умов їх життя, байдужість до переживань дітей. У відповідях багатьох учнів простежується невпевненість у собі, недовіра до вчителів, занижена самооцінка, байдужість до себе та інших.

У зв'язку з цим спадає на думку порада С. Русової: „Треба змінювати в дитині її добру думку про себе”. З цією порадою співпадають роздуми Я. Корчака про те, що душа дитини так само складна, як і дорослого, що вона „...повна подібних протиріч, в тих же трагічних вічних боріннях: прагну і не можу, знаю, що треба і не вмію себе примусити. Вихователь, який не сковує, а визволяє, не придушує, а підносить, не мене, а формує, не диктує, а вчить, не вимагає, а запитує, переживає разом з дитиною багато натхненних хвилин...” [5]. Автор наголошує, що вихователь повинен помічати не тільки зовні яскраві емоційні стани учнів під впливом методів стимулювання, а й чітко не виражені настрої: глибокий сум, вагання, підозру, сумнів, прихований страх, байдужість тощо.

У процесі дослідження питання про причини негативних емоційних реакцій на методи заохочення та покарання ми звернули увагу на стан тривожності, який викликали ці методи. Ми зіткнулися з такими проявами цих станів: сором'язливістю, мовчазністю, нервозністю, переляканістю, загальмованістю, агресивністю, невпевненістю та іншими. Спостереження за учнями дало можливість дійти висновку, що стан тривожності в окремих учнів перетворився на стійку рису їх особистості. Такі учні були постійно невпевнені в собі, сором'язливі у спілкуванні, емоційно нестійкі, недовірливі. Вчені Кравченко А.С., Смирнов М.К. [5; 15] вважають тривогу і збентеження станами, які свідчать про відчуття неконкретної погрози, неясного почуття небезпеки, несподіванки. З'ясувалося, що стан тривоги учнів пов'язаний із цілою гамою неприємних почуттів. Особливо стійкий такий стан в учнів, у яких були постійні невдачі у стосунках з учителями, друзями, колективом класу.

Вивчення особливостей характеру та поведінки таких учнів дало нам підставу дійти висновку, що „тривожний учень” весь час очікує неприємностей, не здатний приймати рішення, приборкувати негативну поведінку. У співпраці з такими дітьми слід використовувати методи

стимулювання, спрямовані на те, щоб навчити їх керувати своїми почуттями, поведінкою, допомогти приборкати в собі негативні емоції.

Для таких дітей слід особливо обережно добирати методи покарання, більше використовувати заохочення, зокрема за методом А.С. Макаренка, який названо методом „авансування”, тобто заохочення не стільки за те, чого досяг вихованець, скільки за те, чого він може досягти в майбутньому, в перспективі [6].

Слід також відзначити, що методи стимулювання вчителів не зможе ефективно використовувати, якщо він не знає причин тривожності учня. Наше дослідження вказує на такі його типові причини: незгода учня із самим собою, протиріччя в його бажаннях, протиріччя з батьками, товаришами, колективом, вчителями тощо. Тому у доборі, зокрема, засобів покарання слід враховувати емоційну атмосферу сім'ї, стосунки між батьками, друзями, членами сім'ї, умови життя, розбіжність між вимогами школи та сім'ї, вже сформовану самооцінку та інше.

Іноді ми зіштовхувалися з ситуаціями, коли учні або не знали, на чий бік ставати, або приймали бік одного проти іншого. Це було в таких випадках, коли спостерігалася несумісність різних систем вимог. Наприклад, класний керівник вимагає від учня назвати прізвища тих, хто скоїв поганий вчинок, а учень не може цього зробити; батьки не дозволяють або не вважають за потрібне виконувати вимоги школи, а учень хоче їх виконати (наприклад, брати участь у якихось заходах класу або школи). Батьки дозволяють, а школа проти (незадоволення основних потреб: потреби бути самостійними, незалежними; потреба в повазі тощо). Найчастіше викликають негативні емоції невдале вирішення протиріч, пов'язаних із неадекватними вимогами, які не відповідають можливостям і прагненням дитини, особливо такими, які ставлять вихованця у принижене чи залежне положення.

За допомогою методу незалежних характеристик, бесід з учнями, їх батьками та вчителями ми з'ясували, що майже кожен учень у шкільному житті стикався із ситуацією морального вибору. Не завжди ці ситуації викликали конфліктні емоційні стани. Небажані емоційні стани виникали в тому випадку, коли вихованець близько до серця приймав обидві конфліктуючі сторони, коли вони ставали частинкою його емоційного життя. Наприклад, іноді батьки стимулювали учнів

тоді, коли вони починали погано вчитися або поводити себе, тоді як батьки повинні приділяти увагу дітям постійно. Бувало так, що батьки орієнтували дитину на високі досягнення у певних видах діяльності, а можливості дитини обмежені, через що батьки створювали конфліктні ситуації.

У процесі дослідження ми виявляли учнів із завищеними самооцінками: вони претендували на роль „лідера”, „відмінника”, „ерудита”, „кращого” тощо без жодних реальних підстав. Такі учні сприймали зауваження вчителя та інші засоби стимулювання надто бурхливо. Іноді ми спостерігали випадки, коли класний керівник створював ситуації, які приводили учнів до емоційного напруження, розгубленості, зайвих переживань: вимагали доносити на товаришів за скоєний вчинок, настроювали колектив проти учня. У зв’язку з цим слід нагадати слова А.С. Макаренка: „Покарання дуже складна річ, воно вимагає від вихователя великого такту й обережності, тому ми рекомендуємо батькам по можливості уникати використання покарань, а намагатися перш за все встановлювати правильний режим” [6, 213]. Те саме ми можемо порадити вчителям: терпіння і, як підкреслює А.С. Макаренко, спокійного очікування результатів. Але для цього необхідно побудувати чітку, послідовну і доцільну систему вимог, які допомагають виробити певний режим дня в сім’ї та школі. Саме чіткий, цілеспрямований і доцільний режим може бути запорукою успішного впливу методів стимулювання поведінки учнів. Діти будуть сприймати режим почуттями, якщо відчують і усвідомлять його необхідність.

У процесі дослідження виявлено й дітей, які намагалися стати лідерами в колективі або вже були лідерами. Деякі з них спиралися на підтримку вчителя, батьків. Найчастіше ці учні були постійно незадоволені ставленням до себе з боку колективу, тією „кількістю” пошани і любові, яку вони отримували. До таких учнів слід підходити інакше: дотримуватися міри в заохоченні, помічати прояви впертості, зазнайства, настирливості, роздратованості та своєчасно їх коригувати.

Ми також з’ясували, що діти різної статі по-різному реагують на заохочення та покарання. Так, у дівчаток-підлітків напруження від методів стимулювання більше, у хлопців – менше. Переживання дівчат більше пов’язані з подругами, колективом, батьками, власною

зовнішністю, одягом тощо. Хлопців турбують фізична сила, стосунки з батьком, товаришем, їх спортивні досягнення.

Наші дані співпали з висновками дослідниць цього питання Кочубей Б.І., Новиковою О.В. [4], які стверджують, що характер переживань від першого до одинадцятого класу зростає майже в 2-2,5 рази. Вчителям і батькам слід це враховувати. Саме в більшості досліджень з питання методів стимулювання підкреслюється, що погана поведінка дітей часто пояснюється невдалою поведінкою вчителя [8; 9]. Дуже важливо вчителю знайти такі засоби заохочення, які б піднесли учня у власних очах, в очах колективу, близьких. Це буде для них свіжим повітрям в їх емоційному житті. Якщо ж учитель використовує ці методи, то слід витримувати міру, спрямовувати учня, допомагати йому подолати недоліки, спланувати шляхи самовиховання.

Нами з'ясовано, що для учнів важливим є не стільки характер вимог, скільки їх джерело: від кого йдуть ці вимоги, яка ця людина-вчитель, чи добра вона, чи справді любить їх, чи справедлива. Штучне ставлення до дітей, формалізм, байдужість породжує у них байдужість до заохочень і покарань, яку ми зустрічали в шкільних колективах, де існує нездоровий характер стосунків між членами колективу, де немає доброзичливості, де учень відчуває себе незахищеним. У таких колективах покарання окремого учня може призвести до емоційного стресу, а заохочення з боку вчителя викличуть заздрість, злість, незадоволення колективу, окремих його учнів.

Колектив дітей або окремі з них повинні мати певне коло значущих моральних стосунків у колективі, цікавих реальних потреб, фундамент позитивних емоцій, адекватних оцінок. Діти, в яких немає надмірних потреб, завищених або занижених самооцінок, більш спокійно сприймали заохочення і покарання. Діти, для яких дуже важливою була думка про них колективу, не байдужі до методів заохочення і особливо покарання. Вчитель повинен обережно використовувати ці методи у стосунках із такими учнями.

Висновки з дослідження й перспективи подальших розвідок із напрямку.

Наше дослідження дало можливість виявити типові помилки у використанні методів стимулювання, які створюють емоційне на-

пруження: 1) завищені вимоги до учня або до колективу, 2) негнучка догматична система виховного впливу, 3) неврахування можливостей учня, 4) неврахування рівня його розвитку, 5) відсутність взаємодії з сім'єю в доборі методів стимулювання, 6) безпідставна орієнтація на високі результати („ти повинен бути відмінником”), а не на сам процес, 7) „оцінний” підхід до поведінки, який себе, на наш погляд, не виправдовує, адже діти мають право на помилки, вони не повинні ділитися на хороших і поганих, кожна дитина заслуговує любові та поваги. Нам доводилося зустрічатися з батьками учнів і вчителями, окремими педагогічними колективами, у яких відкрито принижували учнів, що виховувало неслухняність, непокірливість, емоційну нестриманість. Ті ж самі почуття спостерігалися в учнів, коли ті відчували штучну любов до них з боку вчителів, байдужість до їх інтересів.

Тема заохочень і покарань безмежна, а емоційний фактор цього явища настільки широкий та індивідуально зумовлений, що будь-яка порада може спричинити як позитивні, так і негативні почуття, залежно від того, на кого впливають ці методи, в яких умовах живе вихованець, якими є його фізичні та психічні можливості. Пам'ятаймо слова видатного українського педагога В.О. Сухомлинського про те, що в кожній дитині є золота жилка і дорогоцінне зерно таланту десь сховане під пластами звичайного. Завдання справжнього педагога спрямовувати зусилля на стимулювання позитивного у вихованця, поваги до себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гордин Л.Ю. Поощрения и наказания в воспитании детей / Гордин Л.Ю. – Москва: Педагогика, 1971. – 200 с.
2. Корчак Я. Правила життя : Вибрані твори / Януш Корчак [пер. з польської Ю.Г. Попсуєнко]. – Київ: Молодь, 1989. – 320 с.
3. Кочнов В.Ф. Януш Корчак: Книга для учителя / Кочнов В.Ф. – М.: Просвещение, 1991. – 190 с.
4. Кочубей Б.И., Новикова Е.В. Эмоциональная устойчивость школьника / Б. Кочубей, Е. Новикова. – М.: Педагогика, 1988. – 380 с.
5. Кравченко А.С. Развитие демонстративного поведения в подростковом возрасте / Анна Световна Кравченко // Вестник МГУ. – 2000. – № 4. – С. 42 – 53. – (Серия «Психология»).

6. Макаренко А.С. Твори: в 7 т. / Антон Семенович Макаренко. – К.: Рад. шк. – 1954 – Т. 5: Методика організації виховного процесу. – 1960 – 438 с.
7. Натанзон Э.Ш. Трудный школьник и педагогический коллектив: пособие для учителей / Этя Шалимовна Натанзон. – М.: «Просвещение», 1984. – 96 с.
8. Прихожан А.М. Психокоррекционная работа с тревожными детьми // Активные методы в работе школьного психолога / А.М. Прихожан. – Киров: Эниом, 1991. – 93 с.
9. Прихожан А.М. Психологическая природа и возрастная динамика тревожности (личностный аспект): автореф. дис. на здобуття наук, ступеня доктора психол. наук: спец. 19.00.07 / Анна Михайловна Прихожан. – М., 1995. – 46 с.
10. Русова С.Ф. Вибрані педагогічні твори / Софія Русова. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
11. Синиця І.О. Педагогічний такт і майстерність учителя / І.О. Синиця. – К.: Радянська школа, 1981. – 319 с.
12. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе / Н.К. Смирнов. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: АРКТИ, 2006. – 320 с.
13. Сухомлинский В.А. Избранные произведения: в 5 т. / Василий Александрович Сухомлинский. – Киев, Вид-во 1975 – Т. 2: Как воспитать настоящего человека. – 1980 – 236 с.
14. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: у 2 т. / редкол.: В.М. Столетов [та ін.] / Константин Дмитриевич Ушинский. – К.: Рад. шк., 1983 – Т. 1. – 1983 – 488 с.
15. Яновская М.Г. Эмоциональные аспекты нравственного воспитания: книга для учителя / М.Г. Яновская. – М.: Просвещение, 1986 – 160 с.

УДК 378(091)

**ПОЗААУДИТОРНА НАУКОВО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ
СТУДЕНТІВ ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
(ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)**

Шумська О.О.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

**ПОЗААУДИТОРНА НАУКОВО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ
ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)**

Шумська О.О.

У статті висвітлено практичний досвід організації позааудиторної науково-дослідної роботи студентів Харківського університету в другій половині XIX – на початку XX ст. Розглянуто основні напрями і форми роботи студентських науково-творчих гуртків.

Ключові слова: науково-творча діяльність, літературні гуртки.

**ВНЕАУДИТОРНАЯ НАУЧНО-ТВОРЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
СТУДЕНТОВ ХАРЬКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
(ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)**

О.А. Шумская

В статье раскрыт практический опыт организации внеаудиторной научно-исследовательской работы студентов Харьковского университета во второй половине XIX – в начале XX ст. Рассмотрены основные направления и формы работы студенческих научно-творческих кружков.

Ключевые слова: научно-творческая деятельность, литературные кружки.

**EXTRACURRICULAR ACTIVITIES OF KHARKIV UNIVERSITY
STUDENTS (HISTORICAL ASPECT)**

Shumska O.A.

Practical experience of organization of extracurricular research work of Kharkiv University students at the second half of the XIXth – at the

beginning of the XXth century is illustrated in the article. Basic directions and forms of activities of students scientific and art circles are considered.

Key words: scientific-artistic activities, literary circles.

Розбудова України як самостійної незалежної держави вимагає становлення якісно нової національної системи освіти, приведення її у відповідність до потреб культурного, соціального й економічного розвитку суспільства. У вищій школі, історично створеній як середовище не лише науки, а й культури, на завершальну стадію переходить процес формування духовної культури особистості, який, як відомо, відбувається як у навчальній, так і в позааудиторній роботі. Однією з найдієвіших форм організації позааудиторної роботи студентів є науково-творчі гуртки, корисний досвід діяльності яких було накопичено у вітчизняних вищих навчальних закладах, і зокрема, в Харківському університеті.

Аналіз останніх досліджень виявив, що питання розвитку і діяльності студентських гуртків знайшли своє відображення в роботах багатьох учених. Серед дореволюційних видань заслуговують на увагу праці Д. Багалія, В. Бузескула, С. Мельгунова. Теоретичні та практичні аспекти організації позааудиторної роботи студентської молоді висвітлені в дослідженнях сучасних науковців Х. Бані-Ісса, М. Донченко, С. Черкасової, Г. Троцько та ін.

Метою даної публікації є висвітлення і узагальнення педагогічно цінного досвіду організації позааудиторної науково-творчої роботи студентів Харківського університету у другій половині XIX – на початку XX століття.

Аналіз архівних документів, рукописних матеріалів та численних періодичних видань досліджуваного періоду показав, що науково-творча діяльність була важливим напрямом позааудиторної роботи у вітчизняних університетах зазначеного періоду. Зокрема, у Харківському університеті діяли студентські гуртки різного спрямування, хоча офіційно їх діяльність була заборонена майже до кінця XIX ст. Однак створення гуртків з метою науково-творчого самовираження та самовдосконалення на основі творчого спілкування однодумців, за

визначенням Д.Багалія, було виявом “внутрішньої незборимої потреби студентського життя” [1].

Вивчення рукописних документів дало змогу з’ясувати, що на початку 60-х років, не зважаючи на русифікаторську політику царського уряду, в Харківському університеті діяв студентський літературний гурток, який мав суто національну спрямованість. Так, аналіз протоколів засідань зазначеного гуртка показав, що учасниками ретельно вивчалась і обговорювалась творчість Т. Шевченка, а в доповіді студента М. Леоновича було зроблено ґрунтовний естетичний аналіз творів поета “Тарасова ніч” та “Іван Підкова”. Зважаючи на політичні переслідування інтелігенції за малоруські тенденції, можна припустити, що цей гурток діяв нелегально [2].

Важливо відзначити позитивні зміни, що відбулися в організації і діяльності студентських гуртків у 80-х роках XIX століття, а саме: офіційний дозвіл на існування і проведення засідань у приміщенні університету, чітке визначення мети й завдань, ретельно спланована організація і регламентація діяльності гуртка і його членів, корекційна і освітньо-виховна роль викладачів університету, що здійснювали керівництво гуртками.

Усі гуртки виконували як загальноосвітні, так і виховні функції, а окремі, такі як, наприклад, гурток з історії російської та західно-європейської літератури, науково-літературний для “вивчення природи”, гурток для занять з психології художньої творчості, гурток самоосвіти, гурток по вивченню новітніх течій красного письменства та філософії, гурток штудіювання побуту українського народу тощо – здійснювали також і естетичну підготовку студентської молоді.

У ході наукового пошуку було з’ясовано, що робота більшості із зазначених гуртків була нетривалою. Традиційними – такими, що створювались та існували протягом усього досліджуваного періоду, можна вважати літературні гуртки. Основними формами роботи гуртків були: підготовка, читання та обговорення рефератів; доповіді, бесіди, дискусії; повідомлення про нові наукові, літературні та мистецькі видання; робота бібліотек; видавнича діяльність; екскурсії та подорожі. Слід зазначити, що не зважаючи на існування аналогічних форм роботи на практичних заняттях з різних університетських курсів і спільну

мету, яку вони переслідували, а саме задоволення наукових і науково-творчих потреб студентів, сучасники відзначали кардинальну відміну в досягненні цієї мети. Відмінність полягала насамперед у незалежності роботи гуртка від програми університетського курсу, у свободі вибору тем рефератів та дискусій, у самостійному проведенні роботи гуртка, адже на відміну від практичних занять, якими керував професор, керівник гуртка, як відповідальна особа, лише корегував самостійну діяльність студентів і будь-який член гуртка мав такі самі права, як і запрошені на засідання викладачі. Наприклад, у протоколі від 25 листопада 1901 року про відкриття студентського наукового гуртка зазначалось, що професор М. Халанський виступив з доповіддю про погляди О. Потебні, а реферат “Пам’яті В.Даля”, прочитаний студентом О.Веретенниковим, викликав жваву дискусію. В обговоренні взяли участь і студенти, і професори, а студент В. Терпинський навіть вступив у полеміку з професором В. Устиновим [3].

Аналіз численних архівних матеріалів та публіцистичних видань досліджуваного періоду показав, що найбільш успішною, активною і тривалою була діяльність гуртка з історії російської та західноєвропейської літератури під керівництвом професора М. Халанського при історико-філологічному факультеті Харківського університету. Мету своєї роботи гуртківці вбачали в розвитку навичок проведення власних наукових досліджень та в розширенні науково-літературних інтересів. Звіти про діяльність та оголошення про чергові засідання гуртка друкувались у місцевих газетах “Харьковские губернские ведомости”, “Мирный труд” та “Южный край”.

Гурток мав власну читальню і бібліотеку з книг та науково-публіцистичних видань, які розміщувались у кабінеті для практичних занять історико-філологічного факультету. Бібліотека постійно поповнювалась новими виданнями, які на прохання керівника гуртка професора М. Халанського безкоштовно надсилались редакціями багатьох науково-літературних журналів.

Діапазон наукових інтересів гуртківців виходив далеко за межі суто літературних досліджень. Теми доповідей та рефератів охоплювали історію літератури (“Погляд Добролюбова на розвиток російської літератури”), літературознавство (“Короткий нарис літератури як нау-

ки”), літературну критику (“Виклад статті французького критика Вогюа про Горького”, “Погляд Л. Толстого на завдання літературної критики”), літературні персоналії (“Пам’яті М. Добролюбова”, “Пам’яті Радіщева”, “Пам’яті В. Даля”), філософію (“Демон Сократа”), історію (“Епоха прадавньої тиранії в Греції”), педагогіку (“Про можливості впливу школи на малоруські думи”, “Про педагогічне значення творів Жуковського для дітей”), психологію творчості (“Мова і мистецтво”), проблеми розвитку культури (“Чи є історія лише еволюція”), історію мистецтва (“Путівльська старовина VI і VII ст.”), психологію мистецтва (“Психологічний мотив Тена”). Такий продуманий комплексний підхід значною мірою сприяв не тільки вдосконаленню науково-творчого мислення учасників гуртка і формуванню у них цілісного сприйняття дійсності, а й накреслював найбільш дієві шляхи майбутньої культурно-просвітньої та естетико-виховної роботи в школі.

Відзначимо, що високий рівень роботи гуртківців визнавався адміністрацією університету, адже реферати, які мали наукове значення, видавались університетською типографією окремими збірниками, а найкращі друкувалися в офіційному збірнику “Записки Харківського університету” і навіть в серйозних столичних наукових виданнях. Наприклад, реферат студента Ф. Раздольського про стародавності Путівля, прочитаний на засіданні науково-літературного гуртка, було надруковано в столичному журналі “Исторический вестник” [4, с. 66].

Як показало дослідження, робота студентських гуртків, що діяли на початку ХХ ст., мала також і певні недоліки, серед яких найголовнішими можна визначити: вузька спеціалізація наукової програми, залежність вибору тем від керівника, невідповідність організації гуртків науковим та суспільним запитам студентської молоді. Пошук шляхів вирішення цих проблем зумовив появу нових форм і методів роботи студентських гуртків, які в більшій мірі відповідали вимогам часу.

Найбільш прогресивною з цієї точки зору, на наш погляд, можна вважати діяльність науково-літературного гуртка, організованого в 1916 році приват-доцентом, а в майбутньому академіком О. Білецьким. Головна відмінність роботи цього гуртка від попередніх полягала в переміщенні акценту з підготовки та читання рефератів на живе

спілкування, бесіди й дискусії про прочитане, залученні студентів до новітніх, найактуальніших на той час наукових історико-літературних досліджень, пов'язаних з методологічними пошуками, в розробці і впровадженні новітніх експериментальних методів вивчення літературних творів.

Доцільно звернути увагу на той факт, що керівник гуртка О. Білецький, викладач Харківського університету, був сам прогресивним молодим літератором, “адептом нового напрямку”, як називали його літературні критики. Він прекрасно орієнтувався в численних новітніх літературних течіях, був особисто знайомий з О. Блоком, який високо цінував поетичний таланти О. Білецького. Тому, як згадував один із учасників гуртка, майбутній відомий учений І. Айзеншток, найуживанішою організаційною формою був саме обмін інформацією про книги та статті, що містили новий, протилежний традиційному академічному літературознавству, підхід до вивчення явищ художньої літератури. Так, членами гуртка обговорювались статті про творчість молодої поетеси А. Ахматової, вивчались збірники статей з теорії поетичної мови, аналізувались тогочасні літературні течії, наприклад, формалісти, Опояз тощо, проводились самостійні науково-творчі пошуки та експерименти.

Про рівень науково-творчої активності гуртківців, сформованість мотивів їхньої пізнавальної діяльності та спроможність до самостійного наукового аналізу свідчать постійний пошук і впровадження власних іноваційних методів літературних досліджень. Наприклад, студент В. Гливенко, досліджуючи співвідношення проявів логічного мислення та емоційного сприйняття, обґрунтував можливості застосування математичних методів при вивченні творів художньої літератури [5, с. 396-397]. Повідомлення одного із гуртківців про роботу німецьких літературознавців стосовно сприйняття кольорів німецькими поетами спонукало членів гуртка проаналізувати, використовуючи власні порівняльно-аналітичні методи дослідження, феномен передавання запахів у російських поетів. Необхідно підкреслити, що наведені студентами приклади, такі як “запах сонця” у К. Бальмонта чи “запах місяця” у Ф. Тютчева, що являють собою своєрідні еталони краси й витонченості поетичної мови, дозволяють визначити досконалість

естетичних уявлень про прекрасне та безпомилковість естетичних смаків гуртківців.

У ході дослідження було виявлено залежність ефективності творчого розвитку студентів від естетично спрямованого педагогічного впливу керівника гуртка. Так, метод передачі власного естетичного досвіду, наприклад, розповіді О. Білецького про творче спілкування з О. Блоком, враження від акторської майстерності В. Комісаржевської та Айседори Дункан, новаторських пошуків художників “Мира искусства” та режисерських експериментів В. Мейєрхольда тощо, забезпечував результативність процесу естетичного виховання студентів, а саме розширення їх художніх інтересів та формування різнобічних естетичних потреб [5, с. 398–399].

Ефективним засобом стимулювання студентів до творчого самовдосконалення було видання студентських літературних збірників, аналіз змісту яких дозволив зробити висновок про пріоритетні напрями діяльності того чи іншого гуртка. Наприклад, видання студентського літературного гуртка 1907 року носили більш академічний характер і складались із віршів, нарисів, оповідань, публіцистичних та науково-літературних статей студентів. Збірники наступних років містили як студентські роботи, так і літературні твори викладачів. Їх зміст яскраво ілюструє розквіт творчу та дружню атмосферу, яка панувала в літературних гуртках тих років і створювала надзвичайно сприятливі умови для розквіту молодих талантів. Так, у збірнику “*Gaudeamus*” (1914 рік) вірші студентів В. Куликова та О. Білоконського були надруковані поряд з поетичними творами професора А. Репрева. Привертає увагу студентський шарж на “улюбленця харківських студентів” професора Ф. Гімеля, гумористичні нариси про тогочасне студентське життя, “Спогади старого професора”, адресовані “молодим друзям-студентам Харківського університету”.

Необхідно підкреслити, що участь у літературних гуртках допомагала студентам у повній мірі розкрити й розвинути літературно-творчі здібності. Наприклад, студент В. Головков видавав власні поетичні збірки і друкувався в місцевих періодичних виданнях, студенти Ю. Говоруха та В. Селіванов були співробітниками газет та журналів,

таких як “Харьковские губернские ведомости”, “Южный край”, “Вера и разум”.

Отже, як свідчить проведене дослідження, в Харківському університеті в другій половині XIX – на початку XX століття було накопичено чималий досвід організації позааудиторної науково-творчої діяльності студентів, яка здійснювалась, зокрема, в науково-літературних гуртках. Використання як традиційних (написання та обговорення наукових рефератів, диспути, доповіді) так і інноваційних (залучення студентів до наукових історико-літературних досліджень, розробка і впровадження експериментальних методів вивчення літературних творів, створення бібліотек при гуртках, студентська видавнича діяльність) форм роботи сприяло духовному збагаченню і розвитку творчого потенціалу студентської молоді.

Таким чином, об’єктивна оцінка і творче використання позитивного досвіду діяльності студентських гуртків у Харківському університеті дозволять певною мірою збагатити сучасну теорію і практику позааудиторної роботи у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багалея Д. О студенческих кружках в 50-х годах XIX в. – Відділ рукописів ЦНБ Акад наук Укр. ім. В.І.Вернадського: І. 45242.
2. 296, 400/с. Литературные вечера [Заметки о двух собраниях литературного кружка, разбиравшего песни Беранже и “Тарасова ночь” Шевченко. – [XIX в.]. – 8 л. – Відділ рукописів ЦНБ ХНУ ім. В.Н. Каразіна.
3. Ф. 2061, оп. 1, од. зб. 11, Лл.3. 1902 р. Протокол заседания студ. кружка от 1 декабря о прочтении реферата “Есть ли история только эволюция”. – Центральний державний історичний архів України, м. Київ
4. Бузескул В. История Харьковского университета при действии Устава 1884 г. (с 1884 до 1905 г.). – Х., 1905. – 89 с.
5. Айзеншток И.Я. Из ранних лет научно-литературной деятельности А.И. Белецкого / И.Я. Айзеншток // Искусство слова: Сб. ст. – М.: Наука, 1973. – С.395 – 402.

УДК 37.012

**ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ
СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ ТА МОНІТОРИНГУ
ЯКОСТІ ОСВІТИ»**

Ярошук Л.Г.

Бердянський державний педагогічний університет

**ІНДИВІДУАЛЬНІ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНІ ЗАВДАННЯ
СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ ТА МОНІТОРИНГУ
ЯКОСТІ ОСВІТИ»**

Ярошук Л.Г.

У статті розглянуто деякі теоретичні аспекти педагогічних вимірювань, подано орієнтовні теми індивідуальних навчально-дослідних завдань та основні вимоги до їх оформлення в процесі вивчення навчальної дисципліни «Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти».

Ключові слова: педагогічні вимірювання, навчально-дослідні завдання, презентація, реферат, вимоги до індивідуальних навчально-дослідних завдань.

**ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ УЧЕБНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЕ
ЗАДАНИЯ СТУДЕНТОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ КУРСА
«ОСНОВЫ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИЗМЕРЕНИЙ И МОНИТОРИНГА
КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ»**

Ярошук Л.Г.

В статье рассмотрены некоторые теоретические аспекты педагогических измерений, поданы ориентировочные темы индивидуальных учебно-исследовательских заданий и основные требования к их оформлению в процессе изучения учебной дисциплины «Основы педагогических измерений и мониторинга качества образования».

Ключевые слова: педагогические измерения, учебно-исследовательские задания, презентация, реферат, требования к индивидуальным учебно-исследовательским заданиям.

**INDIVIDUAL EDUCATIONAL AND RESEARCH ASSIGNMENTS
FOR STUDENTS IN TEACHING OF PEDAGOGICAL
MEASUREMENT AND MONITORING
OF QUALITY EDUCATION**

Yaroshchuk L.

Some theoretical aspects of the pedagogical measuring are considered in the article, the reference themes of the individual educational-experienced tasks and the basic requirements are given to their registration in the process of study of educational discipline of «Basis of the pedagogical measuring and monitoring of quality of education».

Keywords: the pedagogical measuring, educational-experienced tasks, presentation, abstract, requirements is to the individual educational-experienced tasks.

Постановка проблеми. У світі, починаючи з 70-х років минулого століття, проводяться міжнародні порівняльні дослідження в галузі освіти. Метою таких досліджень є інтеграція світового досвіду, виявлення й аналіз перспективних тенденцій у галузі освіти, вироблення рекомендацій для країн, що беруть участь у порівняльних дослідженнях. Запровадження єдиних науково обґрунтованих критеріїв для визначення якості освітнього процесу, широке коло країн-учасниць (Україна, приєднавшись до Болонської декларації у травні 2005 року, стала 45 учасником Болонського процесу) дає кожній із них можливість оцінити реальні досягнення вітчизняної освіти на тлі світових здобутків, долучитися до найкращого досвіду побудови ефективних технологій навчання та скористатися ними для вдосконалення власної освітньої практики.

Метод тестування широко запроваджують у в європейських країнах: Німеччині, Швеції, Норвегії, Великій Британії, Франції. В Україні теж тестування застосовують не тільки під час іспитів, тому основним завданням нового курсу для майбутніх учителів, рекомендованим

МОН України, є формування вмінь здійснювати контроль, оцінювання й моніторинг якості освіти з упровадженням тестових технологій. Лише тоді, коли майбутній педагог досить вільно буде орієнтуватися в питаннях освітніх вимірювань, наша держава може отримати високорозвинену особистість після закінчення школи, яка гідно представлятиме наш народ у світовому просторі.

Основним завданням розвитку вищої освіти сьогодні є не стільки надання студентам максимуму наукової інформації, скільки формування здібностей до творчого мислення. Нова концепція вищої освіти припускає формування у студентів умінь самостійно, цілеспрямовано й відповідально вчитися. Створення у вищому навчальному закладі необхідних умов для розвитку у студентів творчих здібностей, виховання особистості, здатної до саморозвитку як під час навчання у вищій школі, так і в подальшій професійній діяльності є пріоритетним напрямом розвитку освіти. Два роки тому в Україні Міністерством освіти і науки України був запроваджений новий курс для підготовки бакалавра «Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти». Тож спробуємо сформулювати завдання та вимоги до їх оформлення для індивідуально-дослідної роботи студентів у процесі вивчення цієї початкової дисципліни.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Робота виконана відповідно до плану НДР Бердянського державного університету.

Мета нашої статті – представити індивідуальні навчально-дослідні завдання та вимоги до їх оформлення для студентів у процесі вивчення курсу «Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти».

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні основи розробки педагогічних вимірювань викладені в працях і посібниках для вищої школи В. Аванесова. Нові технології створення систем педагогічних вимірювань, а саме: тестування, показані в роботах І. Алексейчука [1]. Як розділ модульного навчання, тестовий контроль поданий у посібнику А. Алексюк [2]. Із метою удосконалення організації навчально-виховного процесу В. Дуженков та Т. Панасюк розробили деякі аспекти методики складання тестових завдань. Ураховуючи

системність навчальної діяльності студентів, Л. Романишина пропонує свої погляди на поетапний контроль знань за модульно-рейтинговою технологією. Крім того, цю проблему досліджували такі науковці-тестологи, як А. Анастасі, Л. Бурлачук, А. Майоров, М. Челишкова, П. Клайн, Н. Гронланд та інші.

Виклад основного матеріалу

При вивченні курсу пропонуємо індивідуальну роботу проводити з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та розвитку індивідуальних творчих здібностей.

Основним видом оформлення результатів індивідуальної роботи з навчальної дисципліни «Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти» є створення презентації в програмі Microsoft Power Point або індивідуальне навчально-дослідницьке завдання (ІНДЗ) за обраною темою у формі реферату.

Реферат має виявити глибокі знання за темою дослідження, чітко розкрити авторську позицію щодо неї, показати вміння осмислювати й аналізувати явища, посилаючись на теоретичні положення, доходити правильних практичних висновків.

Написання реферату покликане *формувати такі вміння*: обирати тему; віднаходити й опрацьовувати потрібну літературу за темою дослідження; систематизувати матеріал; складати план реферату; викладати зміст джерел інформації; писати вступ і висновок.

Реферат має складатися з таких структурних елементів: *вступу*, що дає уявлення про актуальність теми й завдання його автора; *основної частини*, що містить стислий огляд й оцінку літератури, аргументацію положень, які захищає студент; *висновків*; *списку основної використаної літератури*.

Вимоги до оформлення рефератів:

- після титульної сторінки має бути план (простий або складний);
- реферат починається зі вступу (одна-дві сторінки), у якому пояснюється важливість та актуальність обраної теми, формулюються мета й завдання;
- виклад матеріалу відповідно до плану;
- закінчується виклад головних положень теми власними висновками, практичними рекомендаціями;

- реферат може мати додатки;
- наприкінці реферату має бути список основної використаної літератури, складений за нормами бібліографії;
- посилання на літературу в тексті краще робити після цитати в дужках;
- назви всіх питань за планом треба чітко виділяти в тексті реферату;
- обсяг роботи – 20-40 друкованих сторінок.

Проектування індивідуальної роботи

Тематика індивідуальних завдань

1. Моніторинг в освіті. Національні системи моніторингу якості освіти.
2. Міжнародні моніторингові порівняльні дослідження якості освіти.
3. Психологічне й педагогічне тестування.
4. Створення тестових завдань різних когнітивних рівнів.
5. Спеціалізовані програмно-інструментальні оболонки для тестового контролю навчальних досягнень учнів. Програмне забезпечення тестового контролю навчальних досягнень учнів.
6. Структура тестових завдань із різних предметів (ЗНО) [3].

Основні вимоги до змісту та оформлення презентації:

- дотримання прийнятих правил орфографії, пунктуації, скорочень і правил оформлення тексту (відсутність крапки в заголовках і т. д.);
- фактична безпомилковість, вірогідність представленої інформації;
- лаконічність тексту на слайді;
- завершеність (зміст кожної частини текстової інформації логічно завершено);
- стислість і лаконічність викладу, максимальна інформативність тексту;
- розташування інформації на слайді (переважно горизонтальне розташування інформації, зверху вниз по головній діагоналі; найбільш важлива інформація має розташовуватися в центрі екрану; якщо на

слайді картинка, напис має бути під нею; бажано формувати текст по ширині);

- наявність не більше одного логічного наголосу: почервоніння, яскравість, миготіння, рух;

- інформація подана привабливо, оригінально, при звертає увагу глядачів.

Вимоги до візуального і звукового ряду:

- використання тільки оптимізованих зображень (наприклад, зменшення з допомогою Microsoft Office Picture Manager, стиснення за допомогою панелі налаштування зображення Microsoft Office);

- відповідність зображень змісту;

- якість зображення (контраст зображення стосовно фону; неприпустимість «зайвих» деталей на світліні або картинці, яскравість і контрастність зображення, однаковий формат файлів);

- якість музичного ряду (ненав'язливість музики, безшумність);

- обґрунтованість і раціональність використання графічних об'єктів.

Вимоги до тексту:

- читання тексту на тлі слайда презентації (текст виразно видно на тлі слайда, використання контрастних кольорів для фону й тексту);

- кегль шрифту має бути не менше 24 пунктів;

- відношення товщини основних штрихів шрифту до їх висоти орієнтовно становить 1:5; найбільш зрозуміле відношення розміру шрифту до проміжків між літерами: від 1:0,375 до 1:0,75;

- використання шрифтів не більше 1–2-х варіантів шрифту;

- довжина рядка не більше 36 знаків;

- відстань між рядками всередині абзацу 1,5, а між абзаців – 2 інтервали;

- підкреслення використовується лише в гіперпосиланнях.

Вимоги до дизайну:

- єдиний стиль оформлення;

- відповідність стилю оформлення презентації (графічного, звукового, анімаційного) змісту презентації;

- використання для фону слайда психологічно комфортних тонів;

- фон має бути елементом заднього (другого) плану: виділяти, відтіняти, підкреслювати інформацію, розміщену на слайді, але не заступати її;

- використання не більше трьох кольорів на одному слайді (один для фону, другий для заголовків, третій для тексту);

- відповідність шаблону до представленої теми (у деяких випадках може бути нейтральним) ;

Презентація не повинна бути монотонною та громіздкою (оптимально це 10 – 20 слайдів).

На титульному слайді вказуються дані автора (ПІБ та назву навчального закладу), назва матеріалу, дата розробки. Можливий варіант використання колонтитулів. Інше розміщення даних автора припустимо у випадку, якщо воно заважає сприйняттю матеріалу на титулі.

На останньому слайді вказується перелік використаних джерел, активні й точні посилання на всі графічні об'єкти. На завершальному слайді можна ще раз указати інформацію про автора презентації [4].

Висновки. Об'єктивний аналіз педагогічного доробку щодо розв'язання досліджуваної проблеми дає підстави стверджувати, що окремі аспекти теорії педагогічних вимірювань відображені в працях видатних науковців-тестологів В. Аванесова, А. Анастасі, Л. Бурлачука, А. Майорова, М. Челишкової, П. Клайна, Н. Гронланда та інших зарубіжних та вітчизняних науковців. Представлені індивідуальні навчально-дослідні завдання допоможуть майбутнім педагогам сформуванню професійну компетентність із питань педагогічного оцінювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексейчук И.С. Про технологію створення систем тестування / И.С. Алексейчук // Нові технології навчання. – 2000. – № 27. – С. 9-13.
2. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти: [курс лекцій]. Модульне навчання / Анатолій Миколайович Алексюк. – К.: Либідь, 1993. – 218 с.
3. Ярошук Л.Г. Основи педагогічних вимірювань та моніторингу якості освіти: навч. посіб. / Лілія Григорівна Ярошук. – Луцьк, 2010. – 308 с.
4. Сайт учителя фізики та інформатики Александрової З.В. – Режим доступу : <http://aida.ucoz.ru/>

НАШІ АВТОРИ

Нечепоренко Лідія Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, лауреат міжнародної премії з педагогіки.

Анищенко Ірина Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.

Бабакіна Оксана Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології, декан факультету початкової освіти Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

Беляєв Сергій Борисович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки та психології Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

Боченко Ольга В'ячеславівна – старший викладач кафедри педагогіки факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Давидова Жанна Вадимівна – аспірант кафедри теорії і методики професійної освіти ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Дьоміна Юліана Володимирівна – викладач кафедри соціальної педагогіки Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

Зеленська Людмила Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Золочевський Віталій Вікторович – кандидат педагогічних наук, декан факультету фізичного виховання Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

Колесникова Оксана Михайлівна – вчитель початкових класів Харківської спеціалізованої школи I-III ступенів № 66 Харківської міської ради Харківської області.

Кравцова Людмила Олексіївна – старший викладач кафедри російської мови філологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Кузьміна Лідія Володимирівна – старший викладач кафедри українознавства Харківського національного університету радіоелектроніки.

Манойло Ірина Семенівна – старший викладач кафедри педагогіки факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Молчанюк Ольга Василівна – кандидат педагогічних наук, професор кафедри природничих дисциплін Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

Нечепоренко Максим Васильович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Пилипенко Євгенія Олегівна – аспірантка кафедри педагогіки факультету психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Полякова Ірина Вікторівна – старший викладач кафедри української та російської філології Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

Погребняк Наталія Миколаївна – старший викладач кафедри соціально-економічних дисциплін Кримського юридичного інституту Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

Прошкін Володимир Вадимович – кандидат педагогічних наук, доцент Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Самсонова Олександра Олександрівна – здобувач кафедри педагогіки Донецького національного університету, магістр філології, викладач кафедри світової літератури і класичної філології, голова Студентського наукового товариства.

Сейко Наталія Андріївна – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки і педагогічної майстерності Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Степанець Іван Олексійович – кандидат педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

Столярова Наталія Павлівна – старший викладач кафедри соціально-економічних наук Центру міжнародної освіти Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Ткаченко Тетяна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, професор кафедри теорії та методики мистецької освіти та вокально-хорової підготовки вчителя Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Уйсімбаєва Наталія Василівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Фадєєва Тетяна Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методик початкового навчання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Цебрій Ірина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та методики викладання історії Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Шумілова Ірина Федорівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи та управління навчальним закладом Бердянського державного педагогічного університету.

Шумська Ольга Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фортепіано Харківського гуманітарно-педагогічного інституту.

Ярошук Лілія Григорівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки Бердянського державного педагогічного університету, член-кореспондент УААН.